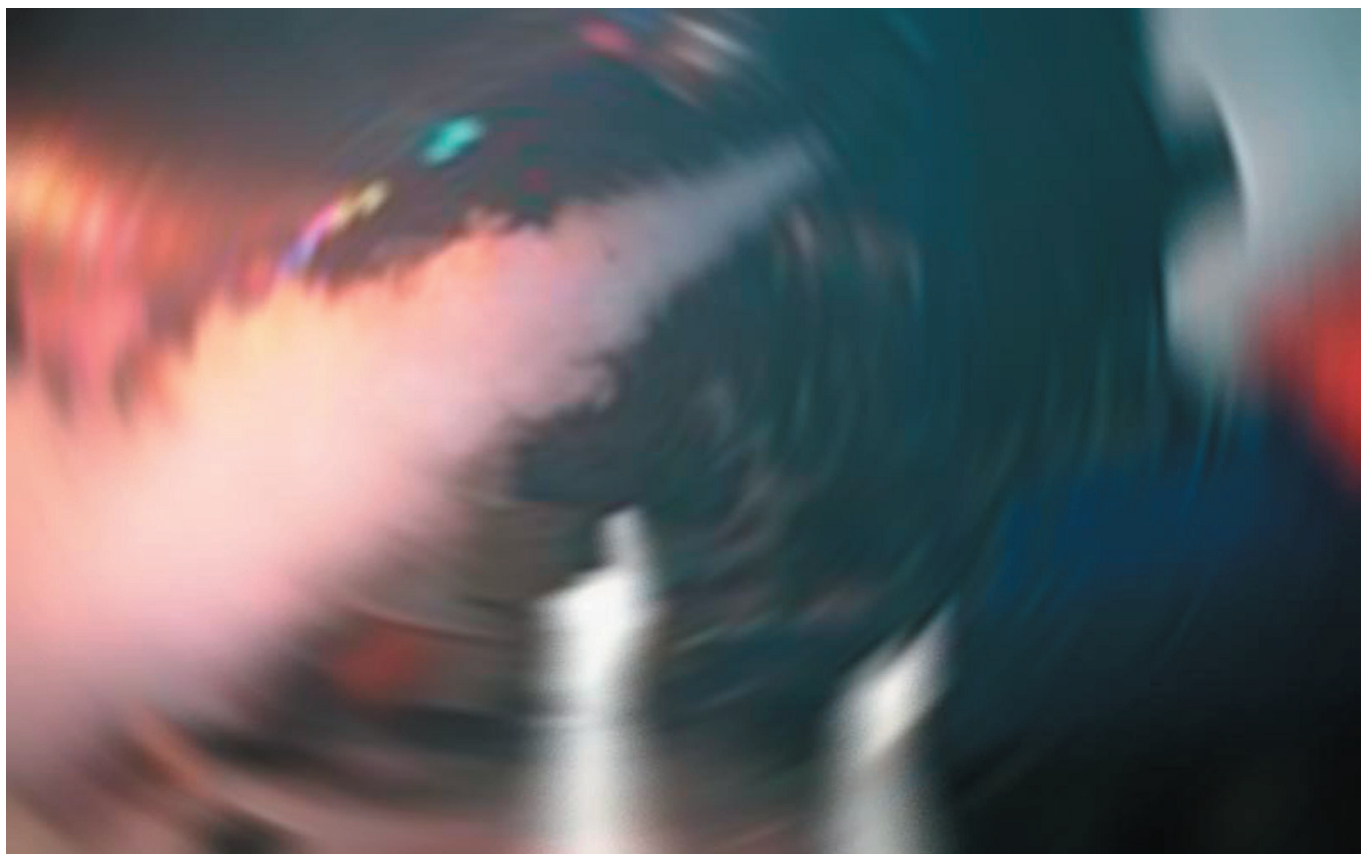

FESTSTOFFER OG FOREBYGGELSE

2003

Evaluering af Udviklingsprojekt om ecstasyforebyggelse
i to »modelamter«, Nordjyllands Amt og Århus Amt

Feststoffer og Forebyggelse

- evaluering af Udviklingsprojekt om ecstasyforebyggelse i to modelamter, Nordjyllands og Århus amter

Maj 2003

Udgivet af:

Sundhedsstyrelsen
Islands Brygge 67
2300 København S

Rapporten er udarbejdet af:

Marianne Malmgren & Claus Syberg Henriksen, CASA

Rapporten kan bestilles ved henvendelse til:

Sundhedsstyrelsens Publikationer
c/o Schultz Information
Herstedvang 12
2620 Albertslund
Tlf.: 70 26 26 36
Fax: 43 63 62 45
E-mail: Sundhed@schultz.dk

ISBN 87-91361-23-0

Forord

På baggrund af unges dødsfald som følge af ecstasyforgiftning samt en generel stigning i unges forbrug af illegale rusmidler har Sundhedsstyrelsen i samarbejde med to modelamter gennemført udviklingsprojekt om ecstasyforebyggelse i perioden 2000-2002.

Følgegruppen for udviklingsprojektet har bestået af repræsentanter fra Sundhedsstyrelsen, Sundhedsministeriet, Justitsministeriet, Socialministeriet, Undervisningsministeriet, Amtsrådsforeningen, Nordjyllands Amt og Århus Amt.

Formålet med udviklingsprojektet var at udvikle metoder til forebyggelse af ecstasyforbrug og lignende stoffer blandt unge.

Nordjyllands Amt og Århus Amt har som modelamter skulle:

- Iværksætte og udvikle en forstærket og bredspektret indsats til at forebygge brugen af ecstasy og andre lignende rusmidler blandt unge
- Videregive de indhøstede erfaringer om form, indhold, omfang og metoder til brug for en styrket indsats i de øvrige amter.

Ungdomsuddannelserne, festmiljøet og kommunale rusmiddelpolitikker har været de tre indsatsområder i udviklingsprojektet.

Sundhedsstyrelsen har anmodet CASA (Center for Alternativ Samfundsanalyse) om løbende at formidle modelamternes indhøstede erfaringer samt forestå nærværende evaluering, som giver et samlet billede af, om udviklingsprojektet lever op til de opstillede målsætninger. Foruden denne evalueringsrapport har CASA udarbejdet fire nyhedsbreve i løbet af projektperioden samt et midtvejsnotat til internt brug.

Vi vil hermed takke amterne for et godt samarbejde samt sige tak til de mange, der har stillet sig til rådighed for interview.

Evalueringsrapporten er udarbejdet af Marianne Malmgren og Claus Syberg Henriksen.

CASA
Maj 2003

Indholdsfortegnelse

1 Konklusion og sammenfatning	6
1.1 Baggrund og formål	6
1.2 Kvalitetsmål	7
1.3 Organisering	10
1.3.1 Nordjyllands Amt	11
1.3.2 Århus Amt	12
1.4 Samarbejde	12
1.5 Ungdomsuddannelserne	16
1.6 Kommunale rusmiddelpolitikker	18
1.7 Festmiljøet	20
1.8 Information, rådgivning og behandling	21
1.9 Perspektiver – ideer til amtslige rusmiddelpolitikker	22
2 Baggrund og formål	24
2.1 Udviklingsprojekt om ecstasyforebyggelse	24
2.2 Formål med evalueringen	26
2.3 Forebyggelse, målgrupper og metoder	27
2.4 Metode	29
3 Organisering	31
3.1 Projektforløbet	31
3.1.1 Tre indsatsområder	32
3.1.2 Fra ecstasy til fest-stoffer	32
3.1.3 Amternes rolle – de to amter kom forskelligt fra start	33
3.2 “Modelamtsmetoden”	33
3.2.1 Følgegruppen og samarbejdet om projekterne	34
3.2.2 Kursus og midtvejsseminar	36
3.3 Organisering i Nordjyllands Amt	37
3.3.1 Den indledende fase	37
3.3.2 Projektets organisering	38
3.3.3 Projektmedarbejdere i to afdelinger	39
3.3.4 Fremtidig forankring og organisering	39
3.4 Organisering i Århus Amt	40
3.4.1 Den indledende fase	40
3.4.2 Projektets organisering	41
3.4.3 Projektmedarbejder og to afdelinger	41
3.4.4 Fremtidig organisering	42
4 Samarbejde	43
4.1 “Samarbejdslandskabet” – rammer og samarbejdspartnere	44
4.1.1 Rammer for samarbejdet	44
4.1.2 Samarbejdspartnere	45
4.1.3 Muligheder og barrierer	46

4.2	Samarbejdet om enkeltprojekter	48
4.2.1	Ungdomsuddannelser – nøglepersonnetværk, kontaktlærerkurser og rusmiddelpolitikker	48
4.2.2	Rusmiddelpolitikker og samarbejdet med kommunerne ...	52
4.2.3	Festmiljøet	56
5	Ungdomsuddannelser	58
5.1	Projekter inden for ungdomsuddannelserne	58
5.2	Formål, forebyggelse og målgrupper	60
5.3	Vidensindsamling om de unge	61
5.3.1	Spørgeskemaundersøgelserne	62
5.3.2	“Unge, hverdagsliv og stimulanser”	63
5.3.3	Rusmiddelprojekter på produktionsskolerne	64
5.3.4	Samlet perspektiv	64
5.4	Unge, dialog og holdningsbearbejdning	65
5.4.1	Emnemæssig tilgang	65
5.4.2	Metoder	67
5.4.3	Interne vurderinger	70
5.5	Opkvalificering af lærerne	73
5.5.1	Hvorfor lærerne og hvad karakteriserer dem?	73
5.5.2	Beskrivelse af projekterne	74
5.5.3	Netværk med nøglepersoner og kursus for enkelte institutioner	76
5.6	Samarbejde med institutionerne	77
6	Kommunale rusmiddelpolitikker	81
6.1	Hvad er en kommunal rusmiddelpolitik?	81
6.2	Proces i Nordjyllands Amt	83
6.3	Proces i Århus Amt	84
6.4	Målgrupper og metoder	86
7	Festmiljøet	89
7.1	Festmiljøprojekter	89
7.2	Kurser i festmiljøet	90
7.3	Nul tolerance guide	95
7.4	Ung-til-ung rådgivning	96
8	Information, rådgivning og behandling	101
8.1	Informationsmateriale	101
8.2	Rådgivning	103
8.3	Opkvalificering af behandlere	104
	Litteraturliste	106
	Bilag	
	Bilag 1 - Materialeliste	108
	Bilag 2 - Projektoversigt	110

1 Konklusion og sammenfatning

I denne rapport præsenterer vi resultaterne fra CASAs evaluering af udviklingsprojekt om ecstasyforebyggelse i to modelamter.

1.1 Baggrund og formål

Udviklingsprojekt om ecstasyforebyggelse blev realiseret, fordi der i løbet af sommeren 2000 dels skete nogle dødsfald forårsaget af ecstasyforgiftninger, dels fordi unge mennesker blev indlagt med ecstasyforgiftninger på landets skadestuer. I medierne rasede udsagnene om de unges brug af ecstasy.

Den daværende sundhedsminister fremlagde på baggrund af begivenhederne et regeringsudspil mod unges brug og misbrug af ecstasy og lignende stoffer. Nordjyllands Amt og Århus Amt blev de to modelamter, som med et samlet statsligt tilskud på 3 mio. kr. gennem en toårig periode skulle udvikle metoder til forebyggelse af ecstasyforbrug hos unge ved for det første at iværksætte og udvikle en forstærket og bredspektret indsats og for det andet videregive de erhvervede erfaringer om form, indhold, omfang og metode til brug for en styrket indsats i de øvrige amter. I Nordjyllands Amt blev projektet medfinansieret med 1,8 mio. kr.

En faglig følgegruppe har udarbejdet de endelige målsætninger for udviklingsprojektet og fulgt det fra begyndelsen af efteråret 2000 til slutningen af 2002. Følgegruppen bestod af repræsentanter fra Sundhedsstyrelsen, Sundhedsministeriet, Justitsministeriet, Socialministeriet, Undervisningsministeriet, Amtsrådsforeningen og de to amter.

Gennem normpåvirkning var det projektets vision at ændre de unges adfærd og reducere deres brug af fest-stoffer. Visionen retter sig således mod de unge som primær målgruppen, og tre udvalgte hovedindsatsområder: Ungdomsudannelserne, festmiljøet og kommunale rusmiddelpolitikker afspejler de centrale arenaer, hvor unges hverdagsliv udspiller sig.

Formålet med nærværende evaluering er at vurdere udviklingsprojektets grad af målopfyldelse samt, i hvilket omfang projekterne afsætter sig i konkrete aktiviteter. Vi betragter dette som en vurdering af projekternes forankring samt, hvilke perspektiver der er efter projektforløbets udløb. Der er ikke tale om en effektevaluering.

Organisering, samarbejde og metoder er fokusområder i evalueringen. For det første er et mål med evalueringen at belyse organiseringen af og samarbejdet med udviklingsprojektet. Her stiller vi både skarpt på de enkelte delprojekter og på amternes overordnede organisering.

For det andet evaluerer vi de metoder og indfaldsvinkler, der bliver anvendt i de forskellige delprojekter og indsatsområder, der er knyttet til udviklingsprojektet.

Som en del af evalueringen er de foreløbige erfaringer fra indsatsområderne blevet formidlet i løbet af projektperioden dels eksternt gennem fire nyhedsbreve dels internt ved et midtvejsseminar. Formidlingen er foregået i samarbejde med amterne og følgegruppen og i relation til delprojekterne.

1.2 Kvalitetsmål

Der er opstillet syv fælles kvalitetsmål for modelprojektet. Nedenfor konkluderer vi opsummerende, om og hvordan amterne har realiseret de opstillede mål gennem projektperioden.

1. Præcise lokale målgruppebeskrivelser, der kvantitativt og kvalitativt belyser unges brug af illegale stoffer og deres risikovillighed

Lokale spørgeskemaundersøgelser besvaret af unge på udvalgte ungdomsuddannelser har i begge amter tilvejebragt viden om de unges brug af og holdninger til rusmidler samt deres risikovillighed. Amterne har anvendt undersøgelsesresultater til en styrket indsats på produktionsskolerne samt arbejdet med et bredere fokus end ecstasy, vennerelationer og flertalsmisforståelser. I Århus Amt er der indsamlet kvalitativ viden og erfaringer med differentierede forebyggelsestemaer, som imidlertid på grund af organisatoriske forhold ikke er blevet ført videre. Nordjyllands Amt har gennem en stærk prioritering af forebyggelsesforløb på produktionsskolerne bygget viden op om denne elevgruppe samt høstet talrige erfaringer med kønsopdelte grupper, video og drama som led i forebyggelsestilgangen. Der er således i modelprojektet indsamlet både kvantitative og kvalitative målgruppebeskrivelser.

2. At få prioriteret, etableret og synliggjort rusmiddelforebyggelsen i kommuner og relevante kommunale institutioner. Herunder formulering af rusmiddelpolitikker

Amterne har anvendt henholdsvis en "top down" og en "bottom up" tilgang i bestræbelserne på at synliggøre rusmiddelpolitikker i kommunerne. Ambitionerne har fra begge amters side været en bred politik, som omhandler samtlige relevante aktører på området. Gennem vejledninger, som er distribueret til beslutningstageren i kommunerne og gennem arbejdsgrupper nedsat fra det kommunale nøglepersonnetværk, har amterne forsøgt at synliggøre rusmiddelforebyggelse i kommunerne. I enkelte kommuner har amtet bidraget med konsulentbistand. Det er et vanskeligt samarbejdsfelt, og vi må konkludere, at der, hvor det har fungeret bedst, har amtets konsulenter bidraget med væsentlig ressourcetilførsel til processen med udarbejdelse af kommunale rusmiddelpolitikker.

3. At få styrket forebyggende indsatser i festmiljøet – bl.a. gennem samarbejdsrelationer, fælles retningslinier samt håndtering af konkrete stofproblemer

Kvalificering af medarbejdere fra diskoteker og restaurationer bl.a. i, hvordan de håndterer problemer relateret til rusmidler, har været realiseret i begge amter. Projektet har været et samarbejdsprojekt mellem amterne og Sundhedsstyrelsen. Interessen for deltagelse i kurset har været størst i Århus Amt, hvor der også var et tæt og lokalt samarbejde med brancheforeninger og bevillingsnævnen. Fælles retningslinier for, hvad restauranterne ikke vil tolerere, hvad angår rusmidler, er blevet udviklet bl.a. på baggrund af erfaringerne fra kurserne.

4. At få rusmiddelforebyggelse introduceret til og udviklet på ungdomsuddannelserne, evt. i form af rusmiddelpolitikker (handelsskoler, gymnasier, tekniske skoler og produktionsskoler)

Etableringen af et nøglepersonnetværk for lærere fra ungdomsuddannelsesinstitutionerne i Nordjyllands Amt har bidraget væsentligt til at få introduceret rusmiddelforebyggelse på ungdomsuddannelserne. Der er klare perspektiver i at tænke kvalificering og erfaringsudveksling af lærere gennem sådanne netværk. Rusmiddelforebyggelsen er især på produktionsskolerne blevet introduceret dels gennem undervisningsforløb dels ved kvalificering af lærerne. Endelig har Århus Amt udarbejdet forskellige materialer til brug på uddannelsesinstitutioner om, hvordan de kan udarbejde rusmiddelpolitikker – materialerne er baseret på konkrete caseerfaringer fra enkelte tekniske- og produktionsskoler.

5. At (kunne) tilbyde rådgivning/behandling til unge (på vej ud) i et misbrug

Der har været forsøgt med rådgivningstilbud til unge, som indlægges på skadestuerne med rusmiddelforgiftninger, men ingen har ønsket at tage imod tilbudet. Anderledes er det gået med ung-til-ung rådgivningen fra en mobil forebyggelsesenhed i nærheden af festmiljøet, hvor tilstrømningen af unge på vej hjem fra festen har været stor, men hvor det har været vanskeligt for amtet at få kommunernes økonomiske opbakning.

6. At formidle udviklingsprojektets erfaringer og resultater til andre amter – løbende og på basis af evaluering

Erfaringerne fra udviklingsprojektet er løbende blevet formidlet dels på Sundhedsstyrelsens og Nordjyllands Amts hjemmesider dels gennem fire nyhedsbreve, som er sendt bredt ud. Endelig har A/N-konsulenterne udvekslet erfaringer på deres møder.

7. At få belyst fordele og ulemper ved "udviklingsprojekt i modelamter" som metode til at styrke forebyggelsesarbejdet

Der er både fordele og ulemper ved udviklingsprojekt i to modelamter. Fordele handler om, at der samlet bliver tilført ressourcer til området, som giver muligheder for at etablere basisstrukturer som netværk og samarbejdsrelationer samt udviklet forskellige måder at udmønte forebyggelse på. Ved modelamts-

metoden har der også været mulighed for faglig sparring med det statslige niveau og det andet amt. Ulemperne knytter sig særligt til, at områderne reelt set har været uden for amterne ansvarsområde og derfor vanskelige at forankre.

Organisering, samarbejde, metoder og målgrupper

Ud over de 7 kvalitetsmål har vi i denne evaluering fokuseret på andre faktorer, der ikke eksplicit var formulerede som mål for projekterne. I løbet af projektperioden har det nemlig vist sig, at nogle af de afgørende forhold i forbindelse med gennemførelsen og forankringen af modelprojekterne har været knyttet til disse faktorer.

Organiseringen af amternes forebyggelsesarbejde er kommet i fokus. Det drejer sig om, hvorvidt amterne har en basis-organisering på forebyggelsesområdet, der kan bære en stabil og kontinuerlig forebyggelsesindsats fremover.

I løbet af modelperioden er forebyggelse således blevet en driftsfunktion i Århus (selvom det ikke nødvendigvis er en direkte følge af modelprojektet). Dette har medvirket til, at amtet i dag står stærkere på forebyggelsesområdet end før og dermed kan videreføre nogle af de væsentlige opgaver, der har vist sig i løbet af modelperioden.

I Nordjyllands Amt havde man allerede inden modelperioden en forebyggelsesenhed (på Foldbjergcentret). Denne enhed skal bære nogle af de lovende projekter videre, der er startet i løbet af modelperioden.

Samarbejde. Amternes rolle på forebyggelsesområdet er karakteriseret ved at være vidensformidler og konsulent nærmere end at være direkte udførende i forhold til den primære målgruppe. I den forbindelse har det vist sig, at etablering og forankring af forskellige samarbejdsrelationer har stor værdi. Der er i løbet af modelperioden i begge amter etableret forskellige samarbejdsrelationer i form af netværk og partnerskaber inden for de tre indsatsområder, der fremover vil spille en helt central rolle i amternes forebyggelsesarbejde.

Metoder. Modelprojektet har givet anledning til, at amterne har kunnet afprøve en lang række forskellige metoder i forebyggelsesarbejdet. Der er gjort meget ud af at indsamle både positive og negative erfaringer. På den baggrund er det muligt for amterne – og andre amter – at arbejde videre og udvikle metoderne i forebyggelsesarbejdet på et mere kvalificeret grundlag.

Målgrupper. Et væsentligt resultat af modelperioden har været, at amterne “har fået øje” på forskellige målgrupper og fokuseret på forskelligheden i metoder, der kan anvendes. Der er lagt vægt på at lave forebyggelsesarbejde i forhold til den primære målgruppe – de unge. Her indenfor har det været væsentligt, at der er kommet fokus på de svageste unge.

Hovedvægten har imidlertid ligget på at gennemføre projekter, der har givet erfaringer med opkvalificering af og vidensformidling til den sekundære målgruppe – dvs. de professionelle, der arbejder med de unge (fx lærere, dørmænd på diskoteker, kommuner).

1.3 Organisering

De tre indsatsområder har været med til at fokusere og målrette indsatsen i de to amter, således at tyngden af indsatsen har ligget inden for de tre områder.

Tidligt i modelperioden blev det klart, at forebyggelse i forhold til ecstasy var for snævert et sigte. Derfor blev indsatsen bredt ud til at omfatte “fest-stoffer”, og reelt er sigtet i en del af delprojekterne bredt ud til at omfatte forebyggelse i forhold til misbrug generelt.

De to amter havde meget forskellige indfaldsvinkler til deltagelsen i modelprojektet. I Nordjyllands Amt havde man allerede inden modelperioden flere fastansatte medarbejdere på forebyggelsesområdet, mens man i Århus Amt havde gennemført forebyggelsesarbejdet i form af enkeltprojekter. Dog havde man et år inden modelprojektet startet et 3 årigt forsøgsprojekt, hvor målet var at sætte misbrugsforebyggelse på amtets “landkort”.

På den måde var udgangspunkterne for amterne meget forskellige. I Nordjylland blev projektet højt prioriteret, man nedsatte en styregruppe med amtsborgmesteren som formand, og man bevilligede et ekstrabeløb på 1,8 mio. kr. i alt. I Århus var indfaldsvinklen, at projektet skulle gennemføres af projektansatte, men i sommeren 2002 blev der fastansat en forebyggelseskonsulent.

Følgegruppen har først og fremmest fungeret som informations- og erfaringsudvekslingsforum. Spørgsmålet er, om det havde været mere hensigtsmæssigt, hvis følgegruppen havde haft lidt større indflydelse på projekterne i de to amter og i højere grad havde haft mulighed for at samordne og understøtte samarbejdet om parallelle projekter. Der har været afholdt et indledende kursus for amterne i projektstyring, ligesom der har været afholdt et midtvejsseminar med fokus på forankring af projekterne.

Et spørgsmål, der også må stilles, er, om en toårig modelperiode er lang nok. Flere har peget på, at tidspresset i forhold til gennemførelsen af nogle projekter har været for stort særligt, hvad angår opbygning af samarbejdsrelationer og netværk.

Modelamtsforsøget har været med til at sætte fokus på, at en grund- eller basisorganisering i amterne kan være væsentlig for at kunne gennemføre en kontinuerlig og effektiv indsats på forebyggelsesområdet i forhold til misbrug.

Et af målene med modelforsøget var at udvikle og afprøve forskellige metoder, hvilket også har været prioriteret højt i de to amter. Der har været afsat forholdsvis mange ressourcer til projekter, hvor formålet har været at afprøve og udvikle nye metoder.

Ser man modelprojektet ud fra en fremtidig – realistisk – organisering i amterne, er det imidlertid spørgsmålet, om man kan drage fuldt udbytte af alle de metodiske erfaringer, man har indhøstet. Organisering handler bl.a. om, hvordan man bruger kræfterne bedst i forhold til de muligheder, man har, og hvordan man får den største effekt i forhold til de ressourcer, der er til stede. En del af de projekter, der har været gennemført, har ikke altid været tilpasset til den fremtidige organisering i amterne, hvor forebyggelsen på misbrugsområdet igen finder sit “daglige” leje.

Det er derfor vores indtryk, at man i amterne i forlængelse af forsøgsperioden har forsøgt at fokusere på langsigtede, sammenhængende strategier (dvs. hvad skal fremover være amtets rusmiddelpolitik?) og mindre på enkeltprojekter. I den forbindelse har det været væsentligt at se på, hvorledes en basis-organisering for forebyggelsen kan se ud.

Begge amter har nu ansat forebyggelseskonsulenter, og der er stillet en række opgaver op for dem, der bl.a. udspringer af initiativer i modelamtsperioden. Man har derfor fremover mulighed for at kunne fortsætte uden hele tiden at skulle starte noget nyt op. På den måde er der i begge amter sket en forankring af forebyggelsesarbejdet. I Nordjylland havde man allerede inden modelperioden en organisering, men arbejdsområderne er i dag udvidet. I Århus Amt har man i dag etableret en forebyggelsesfunktion. Der må også peges på, at begge amter har etableret forskellige netværk, der tænkes videreført fremover.

1.3.1 Nordjyllands Amt

Amtets prioritering og organisering betød, at der er mulighed for at ansatte to medarbejdere til at bistå arbejdet med indsatsområder, som udelukkende har arbejdet med projekter under modelprojektet. Der er således flere medarbejdere med primær funktion inden for udviklingsprojektet.

Disse ekstra ressourcer til forebyggelsesfeltet betyder, at amtet har kunnet udvide sine arbejdsområder til fx at omfatte et nøglepersonnetværk på ungdomsuddannelserne samt gennemføre undervisningsforløb på produktionsskolerne. Det betyder også, at der er gennemført projekter direkte rettet mod ungemålgruppen fx “Vognen”. Desuden har det givet mulighed for at intensivere og udbygge planer, som man længe har ønsket at prioritere fx kommunale rusmiddelpolitikker. Dertil kommer, at man har kunnet afsøge nye områder som festmiljøet.

I amtet var der allerede et velkonsolideret kommunal nøglepersonnetværk bestående af personer fra skoleområdet. Netværket har imidlertid ikke været

tænkt ind som en afgørende part i forhold til kontakten til kommunerne eller i forhold til andre af indsatserne, men de har været holdt orienteret.

At modelprojektet er gennemført i to adskilte afdelinger har ikke fungeret optimalt. Der er således blevet iværksat projekter, der ikke har været faglig enighed om, og ligeledes har koordineringen mellem afdelingerne ikke fungeret optimalt. Omvendt er der blevet sat projekter i gang inden for ungeindfaldsvinklen, hvor Foldbjergcentret ikke har tradition for at arbejde.

Hvad angår fremtidsperspektivet og forankringen, er det Foldbjergcentret, som skal videreføre forebyggelsesarbejdet i amtet. Her lægger man vægt på at følge op på de initiativer, der er taget i modelperioden samt fortsætte de projekter, man havde fra tidligere.

1.3.2 Århus Amt

I Århus Amt har man delvis udnyttet modelamtsperioden til at fortsætte opbygningen af en driftsstruktur, og man har fået en fastansat medarbejder.

Man har gennemført et væsentligt arbejde, hvor der har været fokus på at etablere samarbejdsrelationer gennem netværksdannelse på kommuneplan og afprøvet metoder til gennemførelse af rusmiddelpolitik på ungdomsuddannelserne.

Ligesom i Nordjyllands Amt var arbejdet med modelprojektet oprindeligt delt mellem to afdelinger, og også her har der været problemer med koordineringen. Imidlertid har indsatsen i den sidste periode været varetaget af en afdeling, hvilket vurderes som mere hensigtsmæssigt set i lyset af, at projektet var forholdsvis lille.

I Århus Amt vil forebyggelsesarbejdet fremover blive varetaget af en fastansat konsulent, der er tilknyttet amtets Driftsområde for Voksne Handicappedes udviklingskonsulentteam: Misbrugskonsulenterne.

1.4 Samarbejde

I forbindelse med opstilling af de oprindelige kvalitetskrav for modelprojektet er samarbejde ikke direkte nævnt som en målsætning. Det har imidlertid vist sig, at nogle af de perspektivrige effekter af modelprojekterne i de to amter har været, at der er oprettet forskellige samarbejdsrelationer, der også fremover kan komme til at spille en væsentlig rolle i forbindelse med forebyggelsesarbejdet. (Her tænker vi først og fremmest på eksternt samarbejde).

I forbindelse med det samarbejde, der er foregået og etableret i de to amter, kan følgende spørgsmål stilles:

- Hvem er relevante og motiverede samarbejdspartnere i amtet?

- Hvordan har amterne kunnet sætte samarbejdet i værk? – fx ved dannelse af forskellige netværk og “partnerskaber”
- Hvilke forhold kan der med fordel samarbejdes om? – indhold (og med hvem)
- Hvordan kan samarbejdet fremover vedligeholdes og fastholdes? – forankring.

Det er i begge amter lykkedes at finde nye samarbejdspartnere og etablere samarbejdsrelationer inden for de tre prioriterede indsatsområder.

Amterne har på forskellige måder sat samarbejdet i værk, dels i form af netværk dels også på andre måder, fx i form af samarbejde eller partnerskab om kursusudbuddet inden for festmiljøet.

Indholdet i samarbejdet har også haft relation til de tre indsatsområder, men der er skelnet mellem forskellige roller, amtet kan have fx som tovholder for netværk på ungdomsuddannelserne eller folkeskoler/kommuner. I andre tilfælde har samarbejdet haft karakter af en fælles indsats.

Samarbejdslandskabet

Amternes rolle i forebyggelsesarbejdet er bl.a. bestemt af lovgivningen på området. Her tildeles amterne først og fremmest en vidensformidlende, koordinerende og rådgivende rolle i forhold til andre partnere på området, ikke mindst kommunerne. Amterne skal således i mindre grad være udførende i forhold til den primære målgruppe (de unge).

Ser vi på, hvilke konkrete partnere, som amterne har samarbejdet med, kan følgende nævnes:

- Kommuner (på forskellige niveauer)
- Ungdomsuddannelser (gymnasier, tekniske skoler osv., men også produktionsskoler)
- Restauratører (herunder HORESTA-restauratørforeningen)
- Politiet, SSP, bevillingsnævn
- Unge.

Det kan fremhæves, at begge amter i modelperioden har skabt samarbejdsrelationer til nye partnere, fx politiet, ungdomsuddannelserne og festmiljøet.

Rollefordelingen mellem amterne og samarbejdspartnerne er ikke i alle tilfælde helt klare. Dette gælder ikke mindst i forhold til kommunerne, hvor de formelle roller nok er afgrænsede, men hvor rollerne konkret ikke altid er helt klare. Der er således stor forskel på, hvordan kommunerne i praksis gennemfører forebyggelsesarbejdet.

Der kan i mange tilfælde ligge et alvorligt problem i at få samarbejdet forankret i den organisation, som den enkelte samarbejdspartner kommer fra. Det

gælder måske særligt i forbindelse med netværksdannelser. Her kan det være en enkelt "ildsjæl", der er knyttet til netværket uden, at den institution, vedkommende kommer fra, føler sig forpligtet til at deltage i forebyggelsesarbejdet.

Samarbejde om rusmiddelpolitikker i kommunerne

Begge amter har samarbejdet med forskellige kommuner om rusmiddelpolitikker. Samarbejdet skal ses i det lys, at begge amter har etableret netværk med kommunerne, især på folkeskoleområdet.

De to amter har anvendt forskellige indfaldsvinkler til samarbejdet om rusmiddelpolitikker. Nordjyllands fremgangsmåde kunne kaldes "top down", hvorimod Århus Amt nærmere har benyttet en "bottom up" tilgang. I Nordjyllands Amt har man lagt vægt på at inspirere beslutningstagerne i kommunen ved at udsende en pjece om rusmiddelpolitikker til kommunaldirektørerne i amtets kommuner. Udsendelsen er fulgt op, og amtet har efterfølgende deltaget i møder og seminarer i forskellige kommuner.

I Århus Amt har man gennem netværket (se nedenfor) sporet sig ind på en særligt interesseret kommune, hvor amtet er gået ind med mange ressourcer for at gennemføre en rusmiddelpolitik. Amtet har fungeret som pennefører og har udført et stort forarbejde i kommunen. Tanken er, at erfaringerne fra kommunen skal kunne bruges i andre kommuner.

Erfaringerne fra begge amter viser, at det kan være meget vanskeligt at sætte en proces i gang i kommunerne om at gennemføre en rusmiddelpolitik. Det er væsentligt, at der er en ledelsesmæssig og politisk opbakning. Der kan være meget store forskelle mellem kommunerne. I de store kommuner har man selv et beredskab, mens mindre kommuner kan have et meget mindre beredskab.

Samarbejdet mellem kommunerne er kendetegnet ved at foregå mellem to selvstændige politiske enheder. Formelt er rollerne afklarede, men i praksis er der ikke helt klare linier om, hvem der laver hvad. I Århus er amtet således gået langt længere ind i samarbejdet end i Nordjylland.

Kommunalt nøglepersonnetværk

Selve etableringen af det kommunale nøglepersonnetværk i Århus Amt har været et højt prioriteret projekt i amtet i løbet af modelprojektperioden. Der er tale om en basis-samarbejdsstruktur mellem amt og kommune. Netværket er etableret og konsolideret i løbet af modelperioden og har fungeret som indgangsvinklen til arbejdet med indsatsområderne ungdomsuddannelse, festmiljø og kommunale rusmiddelpolitikker. Nøglepersonnetværket er en fordelagtig måde i forhold til kommunikation, samarbejde og erfaringsudveksling mellem amt og kommuner og kommunerne imellem.

Nøglepersonnetværket er forum for inspiration, videns- og erfaringsudveksling og kvalitetsudvikling i det lokale misbrugsforebyggende arbejde. Deltagerne har bl.a. forskellig uddannelsesmæssig baggrund, arbejdsfunktioner samt ressourcer til rådighed, hvilket af forebyggelseskonsulenten bliver vurderet som en styrke i forhold til den gensidige erfaringsudveksling og som en udfordring i forhold til den fortsatte kvalificering. I Nordjyllands Amt havde man et lignende netværk inden modelperioden.

Ungdomsuddannelserne

Et andet prioriteret område har været ungdomsuddannelserne. Her har de to amter også valgt forskellige indfaldsvinkler til samarbejdet.

I Nordjyllands Amt har man etableret et nøglepersonnetværk med lærere fra ungdomsuddannelserne samt produktionsskolerne i amtet. Netværket skal fungere som inspirations- og vidensforum samt til erfaringsudveksling lærerne imellem. Herudover har amtet holdt en række temadage for lærerne på tre produktionsskoler.

I Århus Amt har man valgt en samarbejdsmodel, hvor man først har sat fokus på en enkelt institution for derpå at overføre erfaringerne til andre institutioner. Ligesom i forbindelse med rusmiddelpolitikkerne har man lagt ud med et ressourcekrævende projekt, hvor erfaringerne skal danne baggrund for en bredere (og mindre ressourcekrævende) indsats.

Det er lykkedes begge amter at skabe aktive og relevante samarbejdsrelationer til uddannelsesinstitutioner på ungdomsområder, hvor der ikke tidligere har været det.

Et problem, der kan nævnes, er, at det kan være vanskeligt overhovedet at skabe kontakt til institutionerne. Samtidig er det spørgsmålet, hvilke forventninger man kan have til indsatsen på uddannelserne. Der er generelt ingen lovgivningskrav om forebyggelse på ungdomsuddannelserne eller produktionsskolerne. Der er lagt vægt på det faglige indhold. Det er således op til den enkelte institution om, og hvordan man ønsker at fokusere på forebyggelse.

Festmiljøet

Både i Århus og Nordjyllands Amter er der gennemført kurser for medarbejdere i festmiljøet, dvs. diskoteker, restauranter o.l., hvor der kommer mange unge.

Fremgangsmåden har været lidt forskellig i de to amter. I Århus Amt har man haft særlig succes i Randers ved at bruge det kommunale nøglepersonnetværk samt samarbejdet med bevillingsnævn og brancheforening, som desuden har bakket op om indsatsen.

Kurserne har generelt været positivt vurderet af deltagerne, og der lægges her særlig vægt på, at deltagerne på kurserne har fået kontakt til politiet.

Samtidig er det vurderingen fra forskellige nøglepersoner, at samarbejdet om gennemførelsen af kurserne har været godt. Det har været vigtigt, at forskellige partnere har deltaget som undervisere og været med i planlægningen. Her lægges der også vægt på politiets indsats.

1.5 Ungdomsuddannelserne

Inden for primær og til dels sekundær forebyggelse på ungdomsuddannelserne har amterne iværksat en bredspekteret indsats i løbet af modelprojektperioden. Syv projekter er gennemført og har bidraget med erfaringer og metodeudvikling. Metodeudviklingen knytter sig til fire målgrupper, nemlig de unge, lærerne, institutionerne, og hvad man kunne kalde den brede offentlighed, herunder amtet selv og samarbejdspartnere.

Afsættet for amternes konkrete projekter er bl.a. resultaterne fra lokale spørgeskemaundersøgelser, som afdækker elevers brug af og holdninger til rusmidler samt deres risikovillighed. Begge amter udarbejdede omkring årsskiftet 2001 lokale undersøgelser blandt de unge på ungdomsuddannelserne. Disse undersøgelser har tilvejebragt relevant og veldokumenteret viden, som er blevet formidlet til den brede offentlighed og til relevante samarbejdspartnere. På denne måde har de også været anvendt som argumentation for indsatserne på ungdomsuddannelserne. Desuden har resultaterne fungeret som pejlemærker for den videre forebyggelsesindsats i amterne både i forhold til, hvor indsatsen skulle målrettes, og med hvilke emnemæssige tilgange fx bredere end ecstasy, vennerelationer og flertalsmisforståelser. Undersøgelsesernes brugbarhed ville givetvis have været højere, hvis amterne havde samarbejdet om et fælles design, idet man dermed havde haft mulighed for sammenligning.

Produktionsskolerne

Nordjyllands Amt prioriterede i modelprojektperioden ressourcer til at udøve konkrete forebyggelsesforløb for unge på produktionsskolerne og opkvalificeringsforløb for produktionsskolelærerne samt etableringen og koordineringen af et netværk for lærere på samtlige ungdomsuddannelser og endelig en vennekampagne.

Århus Amt prioriterede også en indsats direkte rettet mod de unge på forskellige ungdomsuddannelser samt opkvalificeringsforløb for kontaktlærere, samarbejde med ledelsen og støtte til udarbejdelse af rusmiddelpolitikker på enkelte tekniske skoler og produktionsskoler.

Der er primært tale om indsatser, som omhandler den generelle forebyggelse, der i sidste ende er rettet mod de unge generelt. I enkelte projekter har der været tale om kvalificering af lærere til at varetage en mere individuel forebyggelsesindsats i forhold til unge, som har misbrugsproblemer.

Differentierede metoder

Anvendelse af differentierede metoder tilpasset den konkrete kontekst på de enkelte uddannelsesinstitutioner og i forhold til elevgrupperne er projekternes samstemmende anbefaling. Både hvad angår organisering og elevgrundlag er der forskel på henholdsvis de gymnasiale uddannelser, erhvervsuddannelserne og produktionsskolerne, og en forebyggelsesindsats bør tage højde for disse forskelligheder og målrette indsatsen herefter. Lidt firkantet kan man sige, at de gymnasiale uddannelser kan indarbejde en dialog om og en formidling af rusmiddelproblemstillinger som en integreret del af den faglige undervisning i fx dansk, samfundsfag, biologi, sprogfag m.m. Erhvervsuddannelsernes og produktionsskolernes fagområder muliggør ikke dette på samme måde, så her kan det i stedet foregå som tema eller projektundervisning fx ved anvendelse af video.

Rusmiddelpolitikker

Fælles for ungdomsuddannelserne er, at de kan udarbejde rusmiddelpolitikker, som rammer for holdninger til og handlinger i forhold til rusmidler blandt de unge og eventuelt også blandt de ansatte. Nogle uddannelsesinstitutioner har allerede dette i dag. Århus Amt har udarbejdet en håndbog og en video med konkrete forslag til, hvordan institutionelle rusmiddelpolitikker kan udarbejdes, dertil kommer en erfaringsopsamling. Det er et yderst relevant og brugbart materiale, som dog forudsætter, at de amtslige forebyggelseskonsulenter eller andre med tilsvarende kvalifikationer er med i processen.

Motiver

Erfaringerne fra projekterne viser et stort behov samt interesse fra lærernes side for at blive rustet til opgaven, fordi de oplever, at de mangler viden på området. De understreger, at de har haft gavn af diskussioner og udveksling af erfaringer i forhold til at blive mere afklaret på, hvad de konkret kan gøre ved rusmiddelproblematikker. Deres behov går i retning af både at blive rustet til den brede forebyggelse og konkret i forhold til enkelte elever og samlede begivenheder og fester. Kursus og netværksdeltagerne tillægges således stor værdi, det vil sige, medarbejderne lægger stor vægt på den læring, der er foregået.

Barrierer

Men deltagerne peger også på forskellige strukturelle barrierer, som vanskeliggør det forebyggende arbejde i praksis, nemlig manglende tradition for arbejdet samt, at det ikke er prioriteret, og at der er mangel på ressourcer. Barriererne viser sig ved, at der er problemer med, hvordan deltagerne får mulighed for at bruge deres tilegnede viden i praksis i forhold til deres egen hverdag og på institutionen. Det kræver, at de ikke står alene med opgaven. For at dette kan medføre handling, skal det have en kollektiv værdi for kolleger og ledelse. For at forebyggelsesindsatsen skal lykkes, er det væsentligt, at den så at sige institutionaliseres.

Denne problemstilling knytter sig ikke udelukkende til ungdomsuddannelsesområdet, men også inden for de øvrige indsatsområder genkendes problemet med, hvordan den tilegnede viden efterfølgende omsættes til brug i praksis i hverdagen. I restaurationer og i kommunerne er det den samme principielle problemstilling om "institutionalisering", der er aktuell (se således de næste afsnit).

Der er gjort flere forsøg på at overkomme denne problemstilling. Et lovende forsøg er gjort på et kursus for behandlere i Århus Amt, dels ved at der både skulle deltage en leder og en medarbejder fra de enkelte institutioner, dels ved at der var efterfølgende supervision. På nogle produktionsskoler i Nordjylland har man også forsøgt dette ved at afholde kursusforløb, hvor samtlige lærere har deltaget. Og i Århus Amt er forsøgt en perspektivrig kobling mellem udarbejdelse af institutionelle rusmiddelpolitikker og kursus for fx samtlige produktionsskolelærere.

1.6 Kommunale rusmiddelpolitikker

Modelamterne har arbejdet på at få synliggjort, prioriteret og udarbejdet rusmiddelpolitikker i kommunerne. Forskellige metoder rettet mod forskellige målgrupper er taget i anvendelse.

Nordjyllands Amt har, som nævnt, udarbejdet en vejledning og sendt en opfordring ud til kommunale beslutningstagere om at sætte kommunale rusmiddelpolitikker på dagsordenen og i den forbindelse trække på amtets konsulentbistand. De har informeret de kommunale nøglepersoner om opfordringen. I Århus Amt har der, som også nævnt, været etableret en mindre arbejdsgruppe af interesserede nøglepersoner, som har arbejdet med kommunale rusmiddelpolitikker. Gruppen har konkret skabt kontakt mellem amt og kommune og fået iværksat en proces i en kommune og fungeret som erfaringsudvekslingsforum blandt nøglepersonerne. Amterne har konsulteret kommuner, som gerne ville i gang med udarbejdelse af politikker på området. Der har været tale om flere forskellige typer af konsulentfunktioner: Sparringspartner, undersøger, udførende og tovholder.

Processen er foregået forskelligt, og forskellige aktører har været på banen. En bred distribution af vejledningsfolder (Nordjylland) i forhold til, hvordan kommunerne kan gribe processen an rettet mod beslutningstagerne i kommunen, har ikke givet den effekt, amtet havde forventet. Derimod er der positive erfaringer med nøglepersonerne som indgang til arbejdet og konsulentbistand, som også er en arbejdskraftressource (Århus). Men det er vigtigt at understrege, at de enkelte kommuner har forskellige behov for støtte.

Erfaringerne peger på flere muligheder, hvad angår udarbejdelsen af kommunale rusmiddelpolitikker. Ideelt set omfatter en kommunal rusmiddelpolitik både de forskellige områder i kommunen som institutioner, festmiljøer m.m. og

og de forebyggende, behandlende og efterbehandlende områder. Politikken kan således være et styringsredskab, som bl.a. kan bruges til at koordinere og følge op på indsatserne og ikke mindst identificere de aktuelle problemer.

Flere kommuner er i gang med at udarbejde politikker, og andre er på vej. Politikkerne er forskellige – nogle omfatter udelukkende medarbejderne i forvaltningerne, mens andre er brede i deres tilgang.

Motivationen til at udarbejde en rusmiddelpolitik kan være konkrete begivenheder, politisk prioritering, ildsjæles arbejdsindsats eller institutioners efterspørgsel. Initiativet kan komme fra flere forskellige kanter fx nøglepersonen, byrådet, forældrene, ungdomsskolerne og amtet.

De kommunale nøglepersoner kan være helt centrale som bindeled mellem amt og kommune, som de der har det lokale kendskab og som de engagerede parter, fordi det er en del af deres arbejdsområde. Det er helt afgørende at indtænke de specifikke og konkrete lokale forhold bl.a., hvad angår organisering og kultur og andre politikker, hvis politikken skal blive et levende og anerkendt værktøj. Men de kommunale nøglepersoner gør det ikke alene. Det politiske og ledelsesmæssige niveau må også være interesseret for, at processen lykkes, fordi nøglepersonerne har som oftest ikke kompetencen til at bære en politik igennem. Desuden har de typisk heller ikke ressourcerne til det, hvorfor det er afgørende, at amtets konsulenter faktisk indgår som en konkret arbejdskraftressource i processen.

Arbejdet med kommunale rusmiddelpolitikker er et indsatsområde, som ligger både før, og som strækker sig ud over modelamtsperioden. Men som følge af udviklingsmodelprojektet er der blevet udarbejdet en vejledning og givet konkret støtte til enkelte kommuner i processen med at udarbejde rusmiddelpolitikker.

Rusmiddelpolitikker er blevet synliggjort gennem de forskellige tiltag fra amterne, men det er et vanskeligt samarbejdsfelt, og det må konkluderes, at der, hvor samarbejdet har fungeret bedst, har amtets konsulenter bidraget med væsentlig ressourcetilførsel.

Det har vist sig vanskeligt at komme afgørende i gang med et konkret samarbejde med kommunerne, trods gentagne forsøg. Forskellige forhold gør det vanskeligt: For det første er kommunerne ikke forpligtede til at udarbejde rusmiddelpolitikker, og det er således noget, de kan prioritere at gøre. En barriere for at lade være kan være holdningen om, at det sender et signal til omverdenen om, at rusmiddelproblemerne er større i kommunen end andre steder. Modsat ser andre det som progressivt at have sådan en politik. For det andet kan det være vanskeligt, og måske især for de mindre kommuner, at finde både tid, ressourcer og kompetence til at løfte opgaven. Desuden er det et af mange områder, som skal varetages. For det tredje er det ikke helt tydeligt for kommu-

nerne, hvilken form for støtte amterne kan tilbyde dem i forhold til processen med at udarbejde rusmiddelpolitikker.

1.7 Festmiljøet

At tænke forebyggelse i forhold til festmiljøet er et nyt felt for amterne og netop foranlediget af fokus i modelprojektet. Fokus på ecstasyproblematikken medførte, at der for amterne kom nye samarbejdspartnere og nye forebyggelsestilgange på banen fx festmiljøet og de sårbare unge på ungdomsuddannelserne. Der har været to projektforsøg inden for dette indsatsområde – et med fokus på at opkvalificere medarbejdere i restaurationsmiljøet i forhold til håndtering af ruspåvirkede unge (i begge amter) og et rådgivningstilbud fra unge til unge i festmiljøet (Nordjyllands Amt).

Der har været stor interesse for at deltage i kurser for dørmænd og restauratører, når opfordringen og invitationen kom fra amtet i samarbejde med brancheforeningen og bevillingsnævnene, som bl.a. er de aktører, som har autoritet og kompetence på feltet. Interessen har været væsentlig mindre, når det primært var amtets initiativ – også selv om invitationerne blev sendt ud gennem de kommunale bevillingsnævn.

Kursusdeltagerne har været særdeles positive over for kurset, og særligt fremhæver de politiets deltagelse, erfaringsudvekslingen med medarbejdere fra andre forretninger samt undervisningen i konfliktløsning. Enkelte peger på, at det efterfølgende kan være vanskeligt med de gode intentioner, hvis restauratøren eller andre medarbejdere ikke er med på ideen. Der bliver foreslået at et decideret autoriserende dørmandskursus kunne være fordelagtigt.

På baggrund af erfaringerne fra kurserne har Sundhedsstyrelsen i samarbejde med de to amter udarbejdet en nul tolerance guide, som er distribueret til kommunerne således, at de ud fra det præfabrikerede koncept kan arbejde videre med indsatsen i festmiljøet. Forankringen og perspektiverne i forhold til kurserne i festmiljøet hænger til dels sammen med udarbejdelsen og distributionen af denne guide, og dermed om kommunerne lader sig inspirere af det udsendte materiale.

Det andet projekt, den mobile ung-til-ung forebyggelsesenhed “Vognen” er blevet positivt modtaget i fire feriebyer i Nordjyllands Amt, men da kommunerne selv skulle være medfinansierende, det andet år projektet var planlagt, var der kun en kommune, som havde interesse i at have “Vognen”. Generelt var der opbakning til projektet fra de lokale aktører såsom restauratører og politi.

Mange unge – især unge mænd – har besøgt “Vognen” og fået rådgivning om stoffer, en også om andre problemstillinger. Erfaringerne fra ung-til-ung meto-

den viser, at det er en fordel med en klar arbejdsdeling mellem initiativtager til projektet og udførerne, og at de unge formidlere er blevet rustet til deres indbyrdes samarbejde. Desuden skal formidlerne have viden om, hvem de kan henvise unge i særlige krisesituationer til samt have mulighed for sparring med professionelle voksne.

1.8 Information, rådgivning og behandling

En del andre projekter falder uden for de tre indsatsområder. Projekterne er meget forskellige. Der er tale om projekter inden for primær forebyggelse fx informationsmateriale til unge og forældre samt projekter inden for sekundær forebyggelse, som retter sig mod unge, som fx kommer ind på skadestuerne med ecstasyforgiftning.

I begyndelsen af modelperioden blev der iværksat rådgivningstilbud, registreringer samt udarbejdet informations- og undervisningsmateriale af forskellig art udelukkende med fokus på ecstasy fx ecstasytelefonrådgivningen og skadestueprojektet. Dette var en konsekvens af den måde, projektet startede på og tilgodeså et politisk ønske om synlighed på netop dette nye fest-stof. Generelt har disse initiativer haft en kort levetid og bekræfter tidligere erfaringer om, at en for ensidig fokusering på et enkelt rusmiddel ikke er hensigtsmæssig.

I takt med at de faglige forebyggelseskonsulenter kom på banen i amterne og definerede de mere langsigtede aktiviteter bredte fokus sig til at omhandle rusmidler generelt og illegale rusmidler i særdeleshed.

Hvert amt har forsøgt at etablere et samarbejde med sygehusene dels om registrering af ecstasyforgiftninger dels et opfølgende rådgivningstilbud. Der har dog generelt været få tilfælde af ecstasyforgiftninger, og behovet for de snævre ecstasyprojekter har ikke været til stede. Skadestuestatistikken har været god dokumentation i forhold til at afdramatisere ecstasyproblematikken og i bestræbelserne på, at indsatserne ikke alene skulle fokusere på ecstasy.

I Århus Amt har der været et kursus for medarbejdere i behandlingssektoren. Kurset sætter et overset emne på dagsordenen samt peger på muligheder for at følge den erhvervede viden op med supervisionsforløb efter endt kursus. Endelig har der været en telefonrådgivning i kort tid vedrørende ecstasy og en projektmageruddannelse for enkelte udvalgte unge.

Netop at der er så forholdsvis mange projekter under denne kategori viser, at amterne ikke udelukkende har lagt fokus på de tre indsatsområder, men forsøgt sig frem med andre metoder og mod forskellige målgrupper, men uden at have en strategisk forankring for øje. Når vi ser bort fra det kommunale nøglepersonnetværk, har der imidlertid været tale om forholdsvis små projekter.

1.9 Perspektiver – ideer til amtslige rusmiddelpolitikker

I dette afsnit søger vi at sammenfatte erfaringerne fra de to amter i punktform. Formålet er at trække de erfaringer frem fra modelamterne, som man kan arbejde videre med og gå ud fra i diskussionen om, hvordan man kan arbejde med rusmiddelforebyggelse i andre amter. Der vil sandsynligvis være så mange lokale forskelligheder, at det ikke er muligt direkte at overføre erfaringerne.

Men som udgangspunkt for en overordnet drøftelse af, hvordan den lokale organisering skal være, kan erfaringerne bruges. Det er blevet tydeligt i begge amter, at misbrugsforebyggelse bør rodfastes i en amtslig rusmiddelpolitik med en tilknyttet strategi.

Der kunne være tale om en løbende proces. Det vil sige, at amtet gennemfører en strategisk diskussion af, hvilken indsats man ønsker, og hvilken baggrund der er for den. Rusmiddelpolitikken udgør den ramme, der kan synliggøre indsatsen på området. Det er væsentligt, at politikken ses som en løbende proces, således at forandringer i omverdenen – særligt de unges misbrugsprofil – hurtigt kan afspejles i de tiltag, amterne foretager.

Politikken svarer på mange måder til de anbefalinger, der er udarbejdet for kommunale rusmiddelpolitikker, bl.a. i Foldbjergcentrets pjece: Kommunal Rusmiddelpolitik – hvorfor? – hvordan? – hvem?

Politikken kan ses i to faser, dels en etablerings- og kortlægningsfase dels en efterfølgende proces, hvor politikken implementeres og forankres. Når der er tale om en proces, er det væsentligt, at de forskellige dele af rusmiddelpolitikken revideres og følges op løbende.

Et udgangspunkt for forebyggelsesarbejdet vil være, at der etableres en basisorganisering af forebyggelsesarbejdet. Det vil sige, at der afsættes faste driftsressourcer til forebyggelse hvert år. Noget kunne tyde på, at en projektkonisering er for skrøbelig i forhold til at fastholde en kontinuerlig og systematisk indsats på området.

Nedenfor peger vi på nogle af de elementer, der kunne være relevante at tage op i forbindelse med en amtslig rusmiddelpolitik:

Mål, indhold og strategi

- Indkredsning af mål og værdier i amtet
- Begrebsafklaring i forhold til forebyggelse, misbrug og målgruppen
- Strategi: Sikring af en sammenhængende og dækkende indsats
- Tidshorisont

Kortlægning

- Afklaring af amtets interne indsats – Hvem i amtet laver hvad?
- Hvilken indsats findes udenfor amtet, fx i kommunerne?
- Overblik over samarbejdspartnere
- Overblik over aktuelle misbrugsproblemer, der findes i amtet
- Hvilke data findes? (landsdækkende undersøgelser, lokale nøglepersoner – SSP, politi, ungdomskonsulenter)
- Målgrupper i amtet – generelle og særlige målgrupper

Organisering

- Hvem er ansvarlig for indsatsen?
- Sikring af et ejerskab til forebyggelsesarbejdet
- Oversigt over ressourcer. Økonomiske og personalemæssige rammer for arbejdet. Hvordan kan man bedst organisere sig i forhold hertil?
- Samspil mellem forskellige instanser. Sikring af et frugtbart samspil mellem forskellige dele af amtet

Amtets rolle

- Hvilke konkrete opgaver vil amtet påtage sig i form af løbende drift? (De formelle rammer for forebyggelsesarbejdet er beskrevet i overordnede termer i lovgivningen, men hvilken indsats vil amtet præcis beskæftige sig med?)
- Sikring af en bred dækning af de identificerede problemer og målgrupper
- Er der særlige områder, hvor amtet bør gøre en indsats?

Samarbejde

- Kortlægning af hvem der er relevante – og motiverede – samarbejdspartnere
- Kendskab til samarbejdspartneres vilkår (organisering, opgaver og ressourcer)
- Etablering af kontakt. Der skal gøres et stort benarbejde for at etablere kontakt. Hvordan henvender man sig?
- Indhold af samarbejdet
- Afklaring af samarbejdets karakter: Netværk, partnerskab, samarbejde

Metoder

- Hvilke metoder er relevante og brugbare?
- Hvordan kan metoderne udvikles, og hvordan tilføres ny og aktuel viden?
- Hvordan sikres vidensformidling til samarbejdspartnere?
- Hvordan kan amtet være med til at opkvalificere de professionelle aktører i amtet og kommunerne?

2 Baggrund og formål

Udviklingsprojektet om ecstasyforebyggelse i to modelamter blev startet af en mediestorm, og både det nationale politiske og det amtspolitiske niveau ønskede at gøre noget ved ecstasyforbrug og misbrug blandt unge. Daværende sundhedsminister Sonja Mikkelsen fremlagde i august 2000 et regeringsudspil mod unges brug og misbrug af ecstasy og lignende stoffer. Baggrunden for dette var bl.a., at der i løbet af sommeren var nogle unge mennesker, der døde på grund af ecstasyforgiftning, hvilket stillede krav om politisk handling.

Nordjyllands Amt og Århus Amt påtog sig opgaven med at være modelamter og iværksatte projektinitiativer på området. En faglig følgegruppe med repræsentanter fra Sundhedsstyrelsen, Sundhedsministeriet, Justitsministeriet, Socialministeriet, Undervisningsministeriet, Amtsrådsforeningen, Nordjyllands Amt og Århus Amt udarbejdede målsætningerne for udviklingsprojektet. Projektet var 2 årigt og sluttede ved udgangen af 2002. Amterne modtog hver et statsligt tilskud på ca. 1,5 mio. kr. for hele projektperioden. Herudover har Nordjyllands Amt medfinansieret med en bevilling på 1,8 mio. kr. til projektet.

2.1 Udviklingsprojekt om ecstasyforebyggelse

Følgende adfærdsmålsætninger er visionen bag udviklingsprojekt om ecstasyforebyggelse:

- At forhindre unge i at påbegynde brug af ecstasy, amfetamin og andre illegale rusmidler
- At påvirke ungdomskulturens normer i "anti-stofretning"
- At reducere brugen af ecstasy, amfetamin og andre illegale rusmidler hos unge brugere
- At reducere skader efter unges brug af ecstasy-relaterede stoffer og reducere antallet af dødsfald mest muligt.

Den faglige følgegruppe understregede, at ovenstående var at betragte som projektets vision, og at det ikke udelukkende handler om ecstasy, men om illegale rusmidler generelt. Følgegruppen beskriver, at de overordnede adfærds mål nås ved at udvikle og udbrede metoder og samarbejde i forebyggelsen.

Formålet med udviklingsprojektet er således at udvikle metoder til forebyggelse af ecstasyforbrug blandt unge. Modelamterne skal bl.a.:

- Iværksætte og udvikle en forstærket og bredspektret indsats til at forebygge brugen af ecstasy og lignende rusmidler blandt unge
- Videregive indhøstede erfaringer om form, indhold, omfang og metode til brug for en styrket indsats i de øvrige amter.

De to amter har hver især udarbejdet detaljerede, konkrete planer for udviklingsprojektet, der gennem forskellige delprojekter skal opfylde målsætningerne.

Udviklingsprojektets vision afspejler, at adfærdsændring er hovedmålet, som bl.a. søges opnået gennem normpåvirkning, reducere brugen og reducere skader som følge af brugen af ecstasy.

Der er i projektet endvidere lagt stor vægt på samarbejdet mellem forskellige myndigheder og andre relevante eksterne parter såsom uddannelsesinstitutioner.

Følgegruppen har opstillet følgende syv kvalitetsmålsætninger for modelprojektet:

- At få mere præcise, lokale målgruppebeskrivelser, der kvalitativt og kvantitativt belyser unges brug af illegale stoffer og deres risikovillighed
- At få prioriteret, etableret og synliggjort rusmiddelforebyggelsen i kommunerne/relevante kommunale institutioner:
 - gennem formulering af rusmiddelpolitikker i kommuner/skoler og/eller ungdomsklubber
 - Nordjyllands Amt har som særlig målsætning at få mange aktører involveret i et bredt engagement i den rusmiddelforebyggende indsats
- At få styrket forebyggende indsatser i festmiljøet bl.a. gennem udvikling af samarbejdsrelationer, fælles retningslinier for bedste praksis og håndtering af konkrete stof/rusproblemer
- At få rusmiddelforebyggelse introduceret og udviklet på ungdomsuddannelserne, eventuelt i form af rusmiddelpolitik på den enkelte uddannelsesinstitution (handelsskole, gymnasier, tekniske skoler, produktionsskoler)
- At kunne tilbyde rådgivning og behandling til unge på vej ud i et misbrug
- At formidle udviklingsprojektets erfaringer og resultater til andre amter løbende og på basis af evaluering
- At få belyst fordele og ulemper ved udviklingsprojekt i modelamter som metode til at styrke forebyggelsesarbejdet¹.

Af disse kvalitetsmål er følgende tre indsatsområder udvalgt som særlige fokusområder, hvad angår forebyggelse:

- Ungdomsuddannelserne
- Festmiljøet
- Kommunale rusmiddelpolitikker.

¹ Opgavebeskrivelse for ekstern evaluering af udviklingsprojekt om ecstasyforebyggelse, Notat fra Sundhedsstyrelsen 28-2-2001 s. 3.

2.2 Formål med evalueringen

Formålet med nærværende evaluering er at vurdere udviklingsprojektets grad af målopfyldelse samt, i hvilket omfang projekterne afsætter sig i konkrete aktiviteter.

Vi betragter dette som en vurdering af projekternes forankring samt, hvilke perspektiver der er efter projektforløbets udløb. Der er ikke tale om en effekt-evaluering.

Evalueringen fokuserer på følgende:

- Den samlede målopfyldelse i amterne i forhold til de overordnede mål og metoder samt til de 7 opstillede konkrete kvalitetsmål
- De enkelte delprojekter i forhold til de opstillede mål for projekterne
- De anvendte metoder i forhold til primære og sekundære målgrupper og prioriterede indsatsområder, dvs. festmiljøet, rusmiddelpolitik og ungdomsuddannelser
- Organisering, implementering og samarbejde – herunder sammenligning af de to amters organisering af udviklingsprojektet
- Perspektivering – hvad er hæmmende og fremmende faktorer i ecstasyforebyggelse samt perspektiver i forhold til rusmiddelforebyggelse generelt set – herunder modeller for en forstærket forebyggende indsats i andre amter.

Evalueringen skal forholde sig overordnet til problemstillinger knyttet til forebyggelse af ecstasybrug blandt unge, men også bredere i forhold til forebyggelse af rusmiddelmisbrug generelt. Det er derfor væsentligt, at evalueringen belyser forskellige aspekter og indfaldsvinkler til forebyggelsesarbejdet. Overordnet knytter problemstillingerne sig til de metoder, der benyttes og til den organisering, der er omkring projektet.

Organisering, samarbejde og metoder er fokusområder i evalueringen. For det første er et mål med evalueringen at belyse organiseringen af og samarbejdet om udviklingsprojektet. Her stiller vi både skarpt på de enkelte delprojekter og på amternes overordnede organisering. Følgende aspekter vil være centrale at fokusere på:

- Organisering, implementering og forankring i amterne
- Samarbejde mellem amter og kommuner
- Samarbejde med offentlige institutioner m.v. (fx skoler, uddannelsesinstitutioner, politi)
- Samarbejde med lokale aktører (fx diskoteker og forældre).

Fundamentet for en fremtidig forankret indsats forventes at ske gennem et forpligtende samarbejde mellem amt, kommuner og institutioner. Et interessant perspektiv bliver at vurdere rusmiddelpolitikens implementering og relation

til den amtslige og kommunale forebyggelses- og sundhedsplanlægning. En sammenligning mellem de to amter kan belyse barrierer og muligheder for samarbejdet.

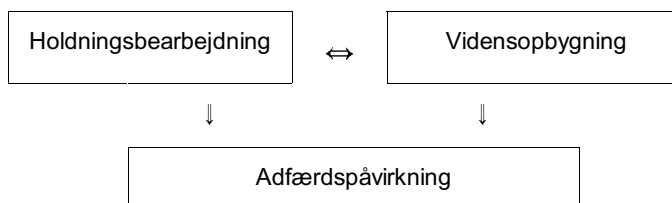
Et andet væsentligt aspekt i evalueringen er at evaluere de metoder og indfaldsvinkler, der bliver anvendt i de forskellige delprojekter og indsatsområder, der er knyttet til udviklingsprojektet. Herunder bliver det særligt væsentligt at fokusere på:

- Metoder i forhold til forskellige målgrupper – unge, forældre og personer, der professionelt arbejder med de unge
- Metoder i forhold til prioriterede indsatsområder – festmiljøet, rusmiddelpolitik og ungdomsuddannelser.

Som en del af evalueringen er de foreløbige erfaringer fra indsatsområderne blevet formidlet i løbet af projektperioden dels eksternt gennem fire nyhedsbreve dels internt ved et midtvejsseminar. Formidlingen er foregået i samarbejde med amterne og følgegruppen og i relation til delprojekterne.

2.3 Forebyggelse, målgrupper og metoder

Forebyggelse kan ideelt ses som en indsats, der består af tre elementer, hvor målet er en adfærdsændring eller rettere at forhindre en bestemt adfærd, nemlig misbrug:

Det er bl.a. samspillet mellem de tre elementer, der skal fokuseres på i evalueringen. Det kan, som nævnt i Sundhedsstyrelsens materiale, ikke forventes, at der kan måles ændringer i de unges adfærd i løbet af projektperioden. Derfor bliver fokus i evalueringen sat på at belyse og vurdere problemstillinger knyttet til holdningsbearbejdning og vidensopbygning samt til forankringen af projekterne.

Det er endvidere væsentligt at vurdere indsatsen i forhold til, hvilket tidspunkt den forebyggende indsats sættes ind i forhold til de unge. Der kan skelnes mellem primær, sekundær og tertiær forebyggelse, hvor der kan benyttes forskellige metoder:

Primær forebyggelse: Indsats før misbrug	⇒	Forebyggelse Vidensopbygning Normændring Holdningsbearbejdning
Sekundær forebyggelse: Misbrug under udvikling	⇒	Adfærdsændring Reducering af brug Støtte og rådgivning
Tertiær forebyggelse: Misbrugsbehandling	⇒	Behandling Støtte og rådgivning Resocialisering

I evalueringen ses det som et mål at belyse, hvordan de forskellige delprojekter spiller ind i forhold til de forskellige forebyggelsesstadier. Får projekterne samlet set dækket de forskellige stadier? Er der anvendt metoder, der dækker samtlige aspekter af misbruget? Hvorledes nås de primære målgrupper?

I projektoplægget skelnes mellem en primær og to sekundære målgrupper. Imidlertid kan det være væsentligt at foretage en målgruppedifferentiering, hvor forskellige sociale og kulturelle aspekter spiller ind.

Primær målgruppe • Unge	⇒	Misbrug eller ej Evt. omfang af misbrug Livsstil og risikofaktorer Netværk Køn Alder Uddannelse
1. Sekundær målgruppe • Forældre til unge	⇒	Sociale og psykiske ressourcer "Ansvarlighed" og inddragelse Køn Uddannelse & beskæftigelse
2. Sekundære målgruppe • Personer, der arbejder med unge	⇒	Private, fx: • Diskoteksejere, • Dørmænd Offentligt ansatte, fx: • Rådgivere • Læger • Lærere • Politi

I udviklingsprojektet benyttes forskellige metoder for at nå de enkelte målgrupper og undermålgrupper. Derfor bliver det centralt i evalueringen at fokusere på fordele og ulemper – barrierer og muligheder ved metoderne set i forhold til de enkelte målgrupper og undermålgrupper.

For de unges vedkommende kan der være stor forskel på, hvilken indsats der skal til for at opnå en effekt i forhold til misbrugsstatus, netværk og kammerater, det man kunne kalde livsstil. På samme måde kan der være stor forskel på drenge og piger og på de yngste i forhold til de ældste.

Forældrene til de unge står også i vidt forskellige situationer med forskellige ressourcer og muligheder. Forældrenes ansvarlighed og inddragelse kan være en central problemstilling.

Den tredje gruppe drejer sig om personer, der arbejder med unge. Her kan det være væsentligt at skelne mellem offentligt og privat ansatte, og hvilket ansvar man kan pålægge de forskellige grupper. Men også inden for fx det offentlige kan der være store forskelle på, hvilken rolle politiet, en skolelærer eller læge har i forhold til de unge. Et analytisk snit kan lægges mellem aktører i de unges nærmiljø, fx festmiljøet, og de myndighedspersoner, som de unge ellers møder i hverdagen.

Delprojekter

De fleste projekter kan placeres inden for de tre prioriterede indsatsområder: Festmiljø, Rusmiddelpolitik og Ungdomsuddannelser. Der kan stilles en række problemstillinger op i forbindelse med de forskellige delprojekter og indsatsområder fx:

- Hvordan styrkes forebyggelse i festmiljøet samt, hvordan skabes der traditioner for samarbejde mellem bevillingsmyndighed, festmiljø og politi?
- Hvordan opnås og bruges præcise lokale målgruppebeskrivelser, og hvordan etableres og synliggøres rusmiddelforebyggelsen i kommuner og institutioner?
- Hvordan bliver rusmiddelforebyggelse introduceret og udviklet på ungdomsuddannelserne?

Der er også gennemført en del projekter, som falder uden for de tre indsatsområder. Disse projekter bliver også beskrevet i evalueringsrapporten, men der er ikke speciel fokus på disse. Der er dels projekter inden for primær forebyggelse, der har til formål at bringe viden og grobund for holdningsændringer i forhold til målgrupperne dels projekter inden for sekundær forebyggelse, hvor fokus er på rådgivning og behandling. Et af delprojekterne er etablering af et kommunalt nøglepersonnetværk og handler først og fremmest om samarbejde mellem amt og kommune og er derfor beskrevet i kapitlet om samarbejde.

2.4 Metode

Evalueringen er primært baseret på kvalitative interview, dokumentationsmateriale og deltagerevalueringer. Det er foretaget interview med følgende aktører:

- Projektudførerne
- Målgrupperne
- Samarbejdsparterne.

Der er blevet foretaget interview med projektlederne og -udførerne i begyndelsen, midtvejs og afslutningsvis i modelamtsprojektet. Med det formål at opnå et bredt billede af udviklingsprojektet blev der i efteråret 2001 gennemført per-

sonlige kvalitative interview med projektlederne og -udførerne i de to amter. I forbindelse med midtvejsseminaret blev der i foråret 2002 foretaget elleve personlige kvalitative interview med projektlederne og udførerne, personer i de amtslige forvaltninger, som har været med i opstarten af modelprojektet, samt samarbejdspartnere i kommunerne. I disse interview var der fokus på organisering, samarbejde og forankring. I forbindelse med afslutningen af modelamtsprojektet er der foretaget personlige kvalitative interview med projektlederne og udførerne vedrørende de samlede erfaringer med de enkelte delprojekter, modelprojektet, målgrupper og metoder samt fremadrettede perspektiver.

Med målgruppen har vi foretaget telefoninterview med fem lærere fra nøglepersonnetværket på ungdomsuddannelserne. Interviewene har omhandlet: Motivation for at deltage, hvordan de kan bruge netværket samt, hvilke muligheder og barrierer de ser i samarbejdet mellem amt og uddannelsesinstitutioner. På samme måde har vi foretaget telefoninterview med udvalgte deltagere fra kurserne i festmiljøet. Disse interview er foretaget i foråret 2002 efter, at de første kurser var gennemført og havde som omdrejningspunkt, hvad deltagerne havde syntes om kurset, og hvordan de efterfølgende havde kunnet bruge den viden og den dialog, som de havde haft på kurset. Der er også foretaget telefoninterview med et par enkelte produktionsskolelærere.

Der er som sagt foretaget personlige kvalitative interview med kommunale samarbejdspartnere fra i alt tre kommuner. Interviewene har dels omhandlet erfaringerne med udarbejdelse af kommunale rusmiddelpolitikker dels erfaringer fra deltagelse i det kommunale nøglepersonnetværk. Disse interview er foretaget i foråret 2002.

Forskelligt dokumentationsmateriale indgår også som en af datakilderne i evalueringen. Der er fx tale om referater fra følgegruppemøderne, referater fra evaluators deltagelse i netværks- og evalueringsmøder samt ikke mindst de projektbeskrivelser og erfaringsopsamlinger og statuspapirer, som amterne har udarbejdet undervejs. Drøftelser og referater fra midtvejsseminaret indgår også som en del af dokumentationsmaterialet.

Endelig har deltagerregistreringer og evalueringer også været en del af datagrundlaget.

CASA har udarbejdet fire nyhedsbreve i løbet af projektperioden, som indeholder de foreløbige erfaringer vedrørende indsatsområderne samt en status over samtlige projekter og henvisninger til litteratur og kontaktpersoner.

3 Organisering

I forbindelse med nogle unge menneskers død som følge af ecstasyindtagelse, besluttede sundhedsministeren i sommeren 2000 at gennemføre en indsats på området. Nordjyllands og Århus Amter blev udpeget til modelamter – hvert amt udarbejdede en selvstændig projektbeskrivelse for indsatsen.

Samlet blev modelprojektet fokuseret på tre hovedindsatsområder: Ungdomsuddannelser, festmiljøet og rusmiddelpolitikker i kommunerne.

Det blev forholdsvis hurtigt klart, at en ensidig fokusering på ecstasy var for snæver, og modelprojektet blev derfor generelt bredt ud til at omhandle forebyggelse i forhold til brug af “fest-stoffer”.

De to amter kom forskelligt fra start og har været organiseret forskelligt. I Nordjyllands Amt havde man allerede en forebyggelsesafdeling, mens forebyggelsen i Århus havde været mere projektorienteret, dog havde man året før modelprojektet netop sat et treårigt forsøgsprojekt i værk, hvor man søgte at sætte misbrugsforebyggelse mere permanent på det amtslige “landkort”.

I Nordjylland har der været stor politisk opbakning om projektet, og der er tilført ekstra midler. I Århus har modelprojektet levet et mere stille liv, men der er til sidst i perioden blevet ansat en fast forebyggelseskonsulent.

Der har været nedsat en gruppe til at følge projektet. I følgegruppen har de to amter været repræsenteret sammen med en række ministerier samt Amtsrådsforeningen. Følgegruppen har mest fungeret som forum for erfaringsudveksling. I forbindelse med modelprojektet har der været afholdt et startkursus for amterne samt et midvejsseminar, hvor fokus bl.a. var forankring af projekterne.

3.1 Projektforløbet

Hele ideen til et modelamtsforsøg stammer fra sommeren 2000, da nogle unge mennesker døde efter at have indtaget ecstasy. Dette medførte en omfattende debat og mediebevågenhed om ecstasy. Der var således en nordjysk overlæge, der udtalte sig om, at problemerne var omfattende, ligesom de bl.a. blev kædet sammen med festmiljøet i feriebyerne (Blokhus, Løkken m.fl.).

Den daværende sundhedsminister besluttede på den baggrund at gennemføre en indsats på området, hvilket resulterede i et oplæg til amterne om at byde ind som modelamter.

Det blev Nordjyllands og Århus Amter, der blev udvalgt til modelamter. Hvert amt udarbejdede en projektbeskrivelse for, hvordan modelprojektet skulle gen-

nemføres. Sundhedsstyrelsen har stået for en faglig følgegruppe, der har fulgt projektet med repræsentanter fra statslige myndigheder og fra modelamterne.

Målsætningen for hele projektet blev summeret op i 7 kvalitetsmål, der omhandlede forskellige indsatsområder, særligt med fokus på festmiljøet, ungdomsuddannelser og kommunale rusmiddelpolitikker (jf. kapitel 2).

3.1.1 Tre indsatsområder

En væsentlig forudsætning for fokuseringen og afgrænsningen af modelprojektet har været, at følgegruppen udpegede 3 indsatsområder, hvor hovedindsatsen i de to amter skulle foregå: Forebyggelse i festmiljøet, forebyggelse på ungdomsuddannelserne og udvikling af kommunale og institutionelle rusmiddelpolitikker.

Det er Sundhedsstyrelsens vurdering, at indsatsen i forhold til ungdomsuddannelserne og festmiljøet er noget nyt. Det har, mener man, vist sig, at de 3 områder også fremover bør være centrale felter i forebyggelsesarbejdet på misbrugsområdet. De har været gode at "tænke med", og det er vurderingen, at de er "godt ramt". Indsatsområderne har givet mening og været relevante, men også vanskelige, fordi amternes konkrete indsats inden for de enkelte indsatsområder ikke nødvendigvis var egentlige ansvarsområder for amterne.

Ser man samlet på indsatsen, har det da også være det tre områder, hvor de væsentligste og mest ressourcekrævende projekter har været gennemført. Samtidig er det også her, de mest perspektivrige projekter er gennemført i forhold til, hvilke muligheder der er for den fremtidige indsats.

De øvrige projekter har ikke på samme måde udgjort en sammenhængende indsats. Der er tale om projekter, der ikke har haft samme substans og tyngde, når der ses bort fra etablering af et nøglepersonnetværk blandt kommunerne i Århus Amt.

3.1.2 Fra ecstasy til fest-stoffer

En udvikling, der er gennemgået i begge amter, har været, at fokus i modelprojektet ret hurtigt har bevæget sig fra udelukkende at være et ecstasymodelprojekt til at handle om det, man kunne kalde fest-stoffer eller "hurtige stoffer", og mere generelt illegale rusmidler. Og ser man på de konkrete projektgennemførelser, har flere af dem handlet om rusmidler generelt (dvs. også alkohol) og også bredere om unges festkultur eller ungdomskultur i almindelighed.

Der har været tale om, at de faglige medarbejdere i amterne har presset på i forhold til det oprindelige oplæg for at få fokus ændret. Efter enkelte ecstasy-måltrettede forsøg i starten af projektperioden, der ikke faldt så heldigt ud (fx Ecstasylinien i Århus og Skadestueprojektet i Nordjylland), har man i begge amter valgt at fokusere bredere på rusmidler.

Flere af de interviewede nævner, at det indimellem har været et problem, at det har heddet et ecstasyprojekt, når der efterhånden blev enighed om, at det skulle favne bredere. Det har været vanskeligt for de lokale samarbejdspartnere at reflektere i forhold til ecstasy, fordi deres erfaringer i større udstrækning handlede om de unges brug af fx hash og alkohol.

Omvendt nævner flere, at det har været en fordel med politisk opmærksomhed, og at ecstasyudgangspunktet har været med til også at medtænke fest-stofferne og derigennem sætte fokus på de ungdomsuddannelser, hvor anvendelse af fest-stoffer forekommer mest. Desuden har det medvirket til, at indsatsområdet festmiljøet blev aktuelt.

3.1.3 Amternes rolle – de to amter kom forskelligt fra start

I oplægget til de to amter var der lagt op til en stor grad af selvbestemmelse i amterne. Et væsentligt udgangspunkt i spørgsmålet om organisering er, at de to amter fra start havde en meget forskellig indfaldsvinkel til deltagelsen i modelprojektet. Samtidig har de også arbejdet meget forskelligt i løbet af modelperioden.

Nordjyllands Amt var bedre organiseret, inden projektet gik i gang. Her havde man allerede en forebyggelsesorganisering på amtets rusmiddelinstitution Foldbjergcentret samt et kommunalt nøglepersonnetværk. Desuden var der stor politisk interesse for modelprojektet. Der blev lavet en særlig organisering omkring projektet, og amtet besluttede at give en tillægsbevilling på 1,8 mio. kr.

I Århus var der mindre bevågenhed om forebyggelsesarbejdet inden modelprojektet. Arbejdet på forebyggelsesområdet blev generelt varetaget på projektbasis og var ikke en driftsopgave. Dog havde man startet på et treårigt forsøgsprojekt året før, modelprojektet gik i gang.

Denne baggrund var sandsynligvis en del af årsagen til, at de to amter kom meget forskelligt fra start. Nordjyllands Amt ansatte en koordinator i amtet og vedkommende kunne sammen med Foldbjergcentret umiddelbart sætte en række forskellige projekter i værk. I Århus Amt var man noget længere om at komme i gang med projekterne ud over de, som allerede så småt var igangsat.

3.2 “Modelamtsmetoden”

Modelamtsforsøget er en måde at udvikle metoder på. Det er tænkt som et målrettet samarbejde mellem staten og amterne. Modelamtstanken skal ses som et alternativ til puljer og mere enkeltstående tilskud. Andre evalueringer af projekter, som har været iværksat under en puljeorganisering, peger på, at koordinering og styrkelse af den faglige sparring kunne være fordelagtig (jf. Lindholm, 1999; Hagemann, 2000). For nylig har der også været iværksat modelam-

ter i forhold til problemstillingen børn i misbrugsfamilier i henholdsvis Fyns Amt og Frederiksborg Amt (Hagemann, 2003).

I modsætning til mange andre projekter er modelamtet startet oppefra, det vil sige, at der er tale om en idé, der er født i det statslige politiske system. Dette har været medvirkende til, at der dels er tildelt ressourcer til feltet, dels at der er sat mere fokus på misbrugsforebyggelsen, end der er normalt.

Ressourcetildelingen fremhæves af flere af de interviewede personer i amterne, fordi det har givet mulighed for at afprøve metoder og for at dyrke dem og få erfaringer med, hvordan forskellige metoder virker. Der er enighed om, at modelamtsperioden har sat noget i gang i amterne. Det har sat samarbejdsprocesser i gang og været med til opkvalificere konsulenterne i amterne.

Samtidig har modelamtsforsøget dog også været med til at sætte fokus på, at uden en grundorganisering i amterne er det vanskeligt at "modtage" et modelforsøg.

Mere kritisk er det, hvis man ser på tidsperspektivet, hvor nogle nævner, at de kunne have tænkt sig en længere modelperiode end de to år, og at der var et tidsmæssigt pres på i starten af modelprojektperioden for at få formuleret projektforslag samt realiseret nogle projekter.

3.2.1 Følgegruppen og samarbejdet om projekterne

Som organisatorisk "rygrad" i modelamtsforsøget har der været nedsat en følgegruppe. I gruppen har der været deltagere fra forskellige interessenter i modelprojektet. Det drejer sig om:

- Sundhedsstyrelsen
- Nordjyllands Amt
- Århus Amt
- Sundhedsministeriet
- Undervisningsministeriet
- Socialministeriet
- Justitsministeriet
- Amtsrådsforeningen.

Følgegruppen har mødtes regelmæssigt. I efteråret 2000, under opstarten af projektet, næsten hver måned, og fra sommeren 2002 og frem til sommeren 2003 tre gange om året. Der er i alt afholdt 13 følgegruppemøder. På enkelte af møderne har der været eksterne personer, som har orienteret om et særligt indsatsområde.

Følgegruppens hovedopgave har først og fremmest været forum for udveksling af information om projekterne i de to amter. Der har været mulighed for at præsentere og drøfte projekterne under indsatsområderne og udveksle erfaringer. Følgegruppen fremhæves af nogle af deltagerne som et godt inspirations-

forum. Det er imidlertid nævnt som et problem af nogle af følgegruppemedlemmerne, at ikke alle projekter er blevet præsenteret i følgegruppen, det gælder fx vennekampagnen i Nordjyllands Amt.

Følgegruppen er ikke gået ind i en nøjere styring af indsatsen i de to amter. Modelprojektet har været designet således, at udførelsen af projekterne har været op til de to amter. Nogle har dog efterlyst mulighed for, at der kunne have været en større grad af (kritisk) refleksion over enkelte projekter i følgegruppen. Der har været en holdning om, at man ikke er gået ind i en egentlig diskussion af indholdet i hinandens projekter. Problemet bunder i, at det ikke har været helt klart, hvad følgegruppens opgave faktisk var i den henseende.

Samordning og koordinering af parallelle projekter er kun blevet gennemført i mindre grad via følgegruppen (eller andre steder). Og man kan spørge, om ikke det havde været fordelagtigt, hvis der i forbindelse med nogle af disse projekter havde været større samordning eller samarbejde mellem amterne. Om det skulle have været via følgegruppen eller via et nærmere samarbejde er måske ikke afgørende.

Nogle af projekterne ville givetvis have fået et kvalitativt løft, hvis der havde foregået et bedre samarbejde mellem amterne. Vi kommer nærmere ind på dette i kapitel 5, hvor vi ser nærmere på de enkelte projekter. Men det gælder fx de spørgeskemaundersøgelser, der er gennemført i begge amter. Her havde det klart været en fordel, hvis de havde været kørt ens således, at resultaterne kunne sammenlignes. Det er imidlertid væsentligt at nævne, at samarbejdet har været vanskeliggjort af de to amters ret forskellige satsning på målgrupper og metoder samt af forskellige aktivitetsniveau i forhold til projektforløbet.

Det skal dog også nævnes, at der har været et konkret samarbejde mellem amterne og Sundhedsstyrelsen om kurser i festmiljøet og den efterfølgende guide til restaurationerne (se nærmere i kapitel 5). Det karakteristiske ved dette projekt er, at det er initieret af Sundhedsstyrelsen, og at en fuldmægtig fra Sundhedsstyrelsen har været en aktiv samarbejdspartner og medspiller i denne indsats.

Amterne vurderer generelt, at Sundhedsstyrelsen har bakket amterne godt op i følgegruppen og også bredere i form af støtte og vejledning i processen samt i konkret samarbejde om enkeltprojekter.

Derimod har der tilsyneladende ikke være meget konkret samarbejde med eller input til amterne fra de øvrige ministerier, der har deltaget i følgegruppen. Nogle ministerier har deltaget i følgegruppemøderne og kommet med informationer fra deres fagområder, andre har kun været aktive i følgegruppen i startfasen.

Endelig må det nævnes, at hele modelprojektet har givet anledning til, at Sundhedsstyrelsen er kommet til at kende de to amter bedre i særdeleshed og amternes arbejdsforhold i almindelighed. Det er således vurderingen, at det fremover vil være lettere at etablere et samarbejde. De samme udmeldinger kommer fra en af amternes forebyggelseskonsulenter, som fremhæver, at det som nyansat var fordelagtigt at være med i et modelprojekt, fordi informationskanaler og samarbejdsrelationer lå lige for.

3.2.2 Kursus og midtvejsseminar

I forbindelse med modelprojektet har Sundhedsstyrelsen dels afholdt et kursus dels – i samarbejde med CASA – afholdt et midtvejsseminar.

Kurset

I maj 2001 afholdt Sundhedsstyrelsen et indledende kursus om projektudvikling, styring og evaluering for de deltagende modelamter samt A/N-konsulenterne i landets øvrige amter. Formålet med kurset var todelt i den forstand, at det på den ene side skulle klæde modelamternes medarbejdere på med hensyn til kompetence og kvalificering. Samtidig skulle kurset være formidlende af indholdet i modelamtsprojektet i forhold til de andre amter.

Kurset introducerede arbejdsmetoden: “Logical Framework Approach”, der indeholder nogle metodiske værktøjer til at gennemføre, styre og evaluere projektarbejde. Metoden kan bl.a. bruges til at vurdere, hvad kan bære, og hvornår man evt. skal stoppe et projekt. På kurset gennemgik man konkret amternes projekter ud fra en matrice, der var opstillet for at stille “de rigtige” spørgsmål til projekterne.

Amterne har generelt udtrykt sig positive over for kurset, der fungerede som en slags startseminar, hvor man kunne coache hinanden. Formålet med kurset var dog også at styrke projektarbejdet i løbet af projektperioden. Flere af amternes konsulenter har taget udgangspunkt i kurset, og kurset er brugt som et af udgangspunkterne i planlægningen af midtvejsseminaret. Det er imidlertid vanskeligt at se præcist, hvilke konkrete resultater kurset har givet, og spørgsmålet er, om arbejdsmetoden systematisk er blevet indarbejdet i amternes samlede projektarbejde.

Midtvejsseminar

I udgangspunktet var midtvejsseminaret tænkt som en bredere formidlingskonference, men amterne ønskede at holde det som et internt arbejdsseminar med fokus på forankring af indsatserne.

Seminaret blev holdt således, at amternes arbejde med de forskellige delprojekter blev gennemgået. Der blev sat fokus på organisering og samarbejde og givet deltagerne mulighed for at reflektere over processen inden for udvalgte indsatser samt justerer formål og aktiviteter i forhold til forankring.

Man arbejdede med den såkaldte biografimetode, hvor man søgte at forstå historien i udvalgte delprojekter. Herudfra kunne man diskutere den fremtidige strategi for projektet. Således blev fokus på seminaret rettet mod den fremtidige indsats, dels på projektniveau, dels også bredere på forankringsniveau i amterne. Spørgsmålet blev, hvad der skulle ske efter modelperioden.

Styrken ved seminaret var, at nogle af de problemer, amterne stod i og ville komme til at stå i fremover, blev gjort klare og formulerede.

3.3 Organisering i Nordjyllands Amt

Nordjyllands Amt havde allerede inden modelprojektet prioriteret forebyggelse højt. På den måde var amtet parat til at modtage modelprojektet med en organisering på forebyggelsesområdet (Foldbjergcentrets forebyggelsesafdeling).

Amtet havde allerede en del aktiviteter på forebyggelsesområdet. Foldbjergcentret havde fx medvirket ved udformningen af rusmiddelpolitikker i nogle kommuner. Samtidig havde man etableret et nøglepersonnetværk på folkeskoleområdet, hvor formålet var opkvalificering af og erfaringsudveksling blandt lærere, SSP-medarbejdere og andre deltagere. Også på andre områder havde centret arbejdet med forebyggelse, fx i forhold til ungdomsuddannelserne, fritidsliv og forældre.

3.3.1 Den indledende fase

Som opstart på modelprojektet afholdt Nordjyllands Amt i september 2000 et debatmøde med ca. 120 indbudte gæster. Mødet frembragte mange forskellige bud og meninger om de unges kultur, hvor der bl.a. blev lagt vægt på, at der var tale om en ny festkultur med brug af ecstasy og andre lignende stoffer.

Der blev lagt vægt på, at den forebyggende indsats bør finde sted i det brede spektrum af miljøer, hvor de unge færdes, og på den baggrund blev der lagt op til et tværsektorielt samarbejde om projektet. Endvidere var det holdningen, at indsatsen ikke kun burde fokusere på ecstasy. Indsatsen skal være bredere og også fokusere på alkohol. Der blev lagt vægt på, at der skulle være en parathed til hurtig omstilling i forhold til ændringer i de unges misbrugsmønstre.

På baggrund af bl.a. dette møde blev der udarbejdet en handlingsplan eller et idékatalog, der bl.a. indeholdt et forslag til indsatsområder med følgende elementer:

- Ung-til-ung forebyggelse
- Restaurationsbranchens indsats/Indsats i festmiljøet
- Politiets indsats
- De nordjydske kommuner (Folkeskolen, rusmiddelpolitikker, kommunale handleplaner, bevillingsnævn og forældreinvolvering)
- Opsøgende arbejde, rådgivning og behandling

- Ungdomsuddannelserne
- Spørgeskemaundersøgelse.

I Nordjyllands Amt har modelprojektet haft stor politisk bevågenhed, og man valgte at medfinansiere projektet med 1,8 mio. kroner.

3.3.2 Projektets organisering

I Nordjyllands Amt har der været nedsat *en politisk styregruppe*, der har været øverste besluttende organ i projektorganiseringen. Styregruppen har som udgangspunkt været bredt sammensat, og følgende har været repræsenteret:

- Amtsborgmesteren
- Formanden for amtets socialudvalg
- Formanden for amtets sundhedsudvalg
- Formanden for amtets undervisnings- og kulturudvalg
- Formanden for amtets teknik- og miljøudvalg
- Formanden for kontaktudvalget til Foldbjergcentret
- En rådmand fra Aalborg Kommune
- Viceborgmesteren fra Løkken-Vrå Kommune
- Socialudvalgsformanden for Arden Kommune
- Politimesteren i Aalborg Politikreds
- Formanden for HORESTA i Nordjylland.

Styregruppen har fulgt projektet og har skullet godkende målsætningen for den samlede indsats, sikre en samordnet og bredspektret indsats samt medvirke til at fastholde engagement og medansvar hos myndigheder og andre aktører samt tilse, at der foregår en erfaringsopsamling og videreformidling af resultaterne.

Der er vurderingen fra flere sider, at det har været et vigtigt signal, at amtsborgmesteren har været med i styregruppen. Det har vist, at indsatsen er prioriteret i amtet.

Der er lagt vægt på, at den brede sammensætning af medlemmerne har afspejlet forskellige indfaldsvinkler til problemstillingerne, og især har flere peget på, at det har været godt, at politiet og HORESTA har deltaget konstruktivt. Der er tale om samarbejdspartnere, som man ikke tidligere har haft nogen formel kontakt med. Omvendt har nogle peget på svagheden ved, at der har været så bred en sammensætning, nemlig at forebyggelse ikke er lige relevant for alle medlemmer i styregruppen, og der har tilsyneladende også været en vis "naturlig afskalning" i løbet af perioden.

Der har endvidere været nedsat en (*administrativ*) *interimsgruppe*, der udgjorde et bredt debatforum i projektets begyndelsesfase. Her var mange forskellige med, men arbejdet i denne gruppe ophørte efter, at handleplanen var udarbejdet.

3.3.3 Projektmedarbejdere i to afdelinger

Udgangspunktet var, at der skulle gives vidt spillerum for medarbejderne. For at få “nye briller på sagen” blev der ansat en ecstasykoordinator fra foråret 2001, der, udover at koordinere indsatsen, særligt skulle fokusere på den direkte indsats i forhold til de unge. Koordinatoren skulle således særligt beskæftige sig med indsatsen på ungdomsuddannelserne.

Projektkoordinatoren har haft til huse i Amtsgården. Projektkoordinatoren har ud over projekter i forhold til de unge haft til opgave at samordne de tiltag og målsætninger, der er opstillet. Koordinatoren har skullet støtte samarbejdspartnere, følge op på tiltag og indsatser samt opfordre til oplagte tiltag. Koordinatoren har endvidere skullet yde konsulentstøtte, sørge for erfaringsopsamling samt varetage økonomien.

Modelprojektets 3 andre medarbejdere har været placeret i Foldbjergcentrets forebyggelsesenhed, hvor de har arbejdet med bl.a. kønsopdelt undervisning. Herudover har Foldbjergcentret stået for indsatsen i forhold til kommunerne, bl.a. rusmiddelpolitikkerne.

Det daglige forebyggelsesarbejde i forbindelse med modelprojektet har således været delt mellem en *projektkoordinator* og *Foldbjergcentret*.

Arbejdsdelingen har fra starten været klar i den forstand, at det var koordinatoren, der skulle samordne indsatsen. Samarbejdet og koordinationen mellem koordinatoren og centret har dog tilsyneladende ikke altid fungeret optimalt. Det har i praksis ikke været helt klart, hvordan rollerne skulle fordeles. Desuden er det spørgsmålet, om erfaringsoverdragelsen er foregået godt nok således, at Foldbjergcentret, der fremover skal stå for forebyggelsen, har fået grundigt kendskab til alle gennemførte projekter.

3.3.4 Fremtidig forankring og organisering

I forbindelse med afslutningen af modelamtsperioden har der været afholdt et fyraftensmøde med ca. 35 deltagere, hvor amtsborgmesteren var ordstyrer. På mødet fremlagde ecstasykoordinatoren en status over projekterne, og desuden var der et causeri fra et medlem af Etisk Råd om, hvorvidt det nytter med forebyggelse af unges stofbrug. Efterfølgende var der åben debat om udbyttet af modelperioden.

Det vil fremover være Foldbjergcentret, der står for det praktiske forebyggelsesarbejde i amtet. Der er i dag ansat 4 konsulenter, der skal stå for arbejdet. Det svarer til det antal, der var ansat, inden modelprojektet gik i gang.

Til at efterfølge den politiske styregruppe bag ecstasyhandlingsplanen er det besluttet, at amtet vil søge at videreføre den tværgående dialog og erfaringsudveksling mellem amt, kommuner, politi og restauratører ved at oprette et tværgående forebyggelseforum. Man har dog valgt et lidt bredere fokus, idet grup-

pen skal beskæftige sig med forebyggelse i forhold til alkohol, hash og centralstimulerende stoffer. Til forebyggelseforum inviteres repræsentanter fra:

- Foldbjergcentret
- Sygesikring og forebyggelse (afdeling i amtet)
- Aalborg Kommune
- Undervisnings- og kulturområdet (afdeling i amtet)
- Politiet
- Nordjydske restauratører i HORESTA
- Kommuneforeningen.

Det anbefales, at forumet mødes hvert ½ år. Det er Foldbjergcentret sammen med Sygesikring og forebyggelse samt Ungdomscentret i Aalborg, der er ansvarlige for indkaldelse til og afholdelse af møder.

3.4 Organisering i Århus Amt

Forebyggelse af misbrug af rusmidler var ikke en driftsfunktion i Århus Amt, da modelprojektet startede. De forebyggelsestiltag, man havde gennemført, var mest i form af enkeltprojekter. Dog havde man året før modelprojektet netop sat et treårigt forsøgsprojekt i værk, hvor man søgte at sætte misbrugsforebyggelse mere permanent på det amtslige "landkort". Der var således to projektansatte forebyggelseskonsulenter ansat i to forskellige afdelinger. Den ene var i gang med at etablere et kommunalt nøglepersonnetværk, og den anden var i gang med afprøvning af metoder i forebyggelse rettet mod elever på ungdomsuddannelserne, da modelprojektet startede.

3.4.1 Den indledende fase

Udgangspunktet for modelprojektet i Århus bestod af følgende tiltag, der er formuleret i en 8 punktsplan:

- Kommunalt nøglepersonnetværk
- Indsats på diskoteker – kurser for forretningsejere og ansatte i festmiljøet
- Ungdomsuddannelserne – herunder spørgeskemaundersøgelsen
- Problembarometer på skadestuerne (fast indberetningssystem)
- Behandling af ecstasymisbrug
- Behandling af socialt belastede (behandlingstilbud for 12 unge misbrugere)
- Telefonrådgivning til forældre og unge
- Medarbejderuddannelse i Århus Amts misbrugscenter og Driftsområde for Børn og Unge døgninginstitutioner for unge mellem 14-18 år.

I projektbeskrivelsen omtales projekter ud fra formålet med dem, dvs. primært som vidensindsamling og metodeudvikling.

3.4.2 Projektets organisering

Der har ikke været nogen politisk følgegruppe i Århus Amt, men der har været nedsat en administrativ styregruppe med repræsentanter fra:

- Børn og Unge kontoret (ansvarlig for tilbud i forhold til utilpassede unge under 18 år)
- Uddannelses- og arbejdsmarkedet (ansvarlig for de gymnasiale uddannelser)
- Økonomi og planlægning (her afdelingen Forskning og Sundhedsfremme)
- To ungdomsuddannelsesinstitutioner
- Driftsområdet for Voksne Handicappede (herunder amtets afdeling for stofmisbrugsbehandling, forebyggelseskonsulenten, den ledende misbrugskonsulent, der er formand for styregruppen, samt centerchefen for Århus Amts Misbrugscenter)

Afdelingen for økonomi og planlægning er i løbet af modelperioden trådt ud af styregruppen, idet dens opgave overgik til amtets nye forebyggelseskonsulent.

Styregruppen har reelt ikke spillet nogen afgørende rolle i ecstasymodelprojektet, men dog været en indgang til kontakt mellem amt og ungdomsuddannelsesinstitutionerne, idet lederen af skolehjemmet på Silkeborg Tekniske Skole har siddet i styregruppen. Amtet har haft et nært samarbejde med denne skole om rusmiddelpolitikker på skolen.

Kommunerne er inddraget via nøglepersonnetværket og koordinationsudvalgene, som er amtets formaliserede kontakt til kommunerne på misbrugsområdet. Koordinationsudvalgene har været orienteret løbende gennem projektperioden.

3.4.3 Projektmedarbejder og to afdelinger

Ligesom i Aalborg startede projektet i Århus med at skulle gennemføres i samarbejde mellem to afdelinger, nemlig henholdsvis afdelingen for Forskning og Sundhedsfremme og Driftsområdet for Voksne Handicappedes udviklingskonsulentteam: Misbrugskonsulenterne. I førstnævnte hørte projektet "Ungdom, hverdagsliv og stimulanser" til, og i sidstnævnt hørte projektet "det kommunale nøglepersonnetværk" til, og her sidder også ecstasypjektkoordinatoren.

Århus Amt vurderer selv, at det ikke var hensigtsmæssigt at have et så forholdsvist lille projekt i to forskellige dele af organisationen. I projektopstarten blev der brugt mange kræfter på at samordne og på at få lagt fælles linier. De to afdelinger var uenige og havde forskelligt syn på, hvordan man skulle leve op til de mål, der politisk var besluttet.

Efter nogen tid blev det besluttet, at projektet skulle forankres hos misbrugskonsulenterne, hvor projektledelsen hele tiden havde været. I sommeren 2002 blev en ny projektmedarbejder ansat, som efterfølgende er blevet fastansat, dermed overgår forebyggelsesfunktionen til at blive en driftsfunktion. Denne

prioritering af forebyggelsen i amtet har givet et bedre fundament for indsatsen i modelprojektet med hensyn til det fremadrettede arbejde.

Udover at der blev hentet faglig ekspertise ind til udarbejdelse af spørgeskemaundersøgelsen, blev der også ansat en ekstern konsulent i sommeren 2002 til at medvirke til indsatserne på ungdomsuddannelserne. I Århus Amt er modelprojektet blevet forlænget med tre måneder til 1. april 2003. Forlængelsen har gjort det muligt at få gennemført og formidlet erfaringerne fra indsatserne på ungdomsuddannelserne.

3.4.4 Fremtidig organisering

I Århus Amt havde man ingen fast medarbejder på forebyggelsesområdet, inden modelprojektet startede, og selve arbejdet med modelprojektet var tænkt gennemført med projektmedarbejdere. Imidlertid har man fra sommeren 2002 valgt at ansætte en medarbejder, der fast skal beskæftige sig med forebyggelse på misbrugsområdet. Ligeledes har man på baggrund af det lærte i modelamtsperioden revideret de strategiske mål for forebyggelsesindsatsen.

Amtet har fra starten af 2003 desuden afsat midler til styrket behandlingsindsats i Silkeborg, Randers og Århus samt til etablering af et Unge Team, der – i samarbejde med de enkelte kommuner og tilbud – skal tilbyde en helhedsorienteret indsats, der kan tage hånd om de unges problemer i bred forstand samt arbejde for behandlingsgaranti for unge under 18 år.

4 Samarbejde

En væsentlig indsats i forbindelse med modelprojektet har i begge amter været at skabe og vedligeholde samarbejdsstrukturer og netværk som led i forebyggelsesindsatsen på ecstasy- og misbrugsområdet. I dette kapitel formidles nogle af de positive samarbejdserfaringer videre, som de to amter har opnået gennem modelamtsperioden. Der lægges vægt på at identificere, hvilke muligheder, men også barrierer, der er for styrkelse og vedligeholdelse af samarbejde og netværk.

Når samarbejde trækkes frem som en særskilt problemstilling, er det fordi, det har spillet en væsentlig rolle i forbindelse med modelprojektet i begge amter, men i lige så høj grad fordi det er et af de områder, hvor der kan være væsentlige perspektiver for det fremtidige forebyggelsesarbejde i de to amter. Og når der skal peges på erfaringsoverførsel fra modelamterne til de øvrige amter i landet, er det ikke mindst forskellige netværks- og samarbejdsmodeller, der kan peges på.

En del af grundlaget for forebyggelsesarbejdet i et amt kan være, at der eksisterer en form for basis- eller grundorganisering, som forebyggelsesarbejdet kan bygges på. Af bl.a. lov- og ressourcemæssige årsager kan det ikke forventes, at amterne arbejder lokalt eller meget opsøgende i forhold til den primære målgruppe – de unge – men derimod har en konsulentfunktion i forhold til forskellige parter, hvor særligt samarbejdsrelationer kunne spille en væsentlig rolle. Det vil sige, at amtets konsulenter står for netværksdannelse, men også for vidensformidling, rådgivning og opkvalificering i forhold til eksterne samarbejdspartnere. Det er i den forbindelse, man kan sige, at samarbejde kommer til at spille en helt central rolle som basisfunktion i amtets forebyggelsesarbejde.

Samarbejdet i amterne har særligt været fokuseret på de konkrete indsatsområder, der har været udstukket for modelprojektet, dvs. kommunale rusmiddelpolitikker, ungdomsuddannelser og festmiljøet. Der har været tale om forskellige relationer og modeller for samarbejde samt om forskellige samarbejdspartnere.

Samarbejdet kan også ses lidt bredere, nemlig ved at se på, hvilket “landskab”, samarbejdet om forebyggelse på misbrugsområdet befinder sig i. Det vil sige, hvilke rammer der er for amtets samarbejde og herunder, hvem der kan være relevante partnere i samarbejdet. Det starter kapitlet med.

Samarbejdet er her i dette kapitel forstået som eksterne relationer, altså samarbejde der foregår mellem “modelamtet” og andre interessenter, hvad enten der er tale om kommuner, amtslige og andre institutioner, restauratører og diskoteksejere eller andre, der ikke kan anses at være direkte involveret i organise-

ringen af modelamtsprojektet. (I forrige kapitel var det derimod den interne organisering af og samarbejde om modelamtsprojektet, der blev fokuseret på).

4.1 “Samarbejdslandskabet” – rammer og samarbejdspartnere

I alle amter er der ansat en eller flere A/N-konsulenter, der bl.a. står for det forebyggende arbejde. I Århus og Nordjyllands Amter er der i dag ansat egentlige forebyggelseskonsulenter. Opgaverne for og forventningerne til disse personer er ikke nødvendigvis klart formulerede, men er afhængig af politiske og administrative beslutninger i de enkelte amter og af lovgivningen på området.

Spørgsmålet er, hvilket “landskab” samarbejdet foregår i. Der er to forhold, der her skal berøres som overordnet er strukturerende for, hvordan samarbejdet kan gennemføres. For det første, hvad er det for opgaver, der skal løses og for det andet, hvem er de naturlige samarbejdspartnere?

4.1.1 Rammer for samarbejdet

Rammerne for samarbejdet udgøres dels af den formelle rollefordeling, der er mellem stat, amt og kommuner dels ud fra de politiske og administrative prioriteringer, der findes på området.

Formel rollefordeling

De tre offentlige niveauer (stat, amt og kommune) har forskellige roller, når man ser på forebyggelse i forbindelse med misbrug.

Statens (dvs. bl.a. Sundhedsstyrelsen) rolle er først og fremmest at yde rådgivning til andre myndigheder samt formidling og støtte til det lokale forebyggelsesarbejde, herunder:

- Identificering af problemer på basis af overvågning
- Omsætning af viden fra overvågning til faktainformation om stoffer, udbredelse og problemer
- Støtte til udvikling og gennemførelse af effektive metoder i forebyggelsesarbejdet (tilskud til evaluering, modelprojekter, afholdelse af konferencer for fagpersoner m.v.)

Amternes opgaver kan først og fremmest beskrives som koordinerende og rådgivende og kun i mindre grad udførende i forhold til den primære målgruppe – de unge. Amterne har en forpligtelse til at yde kommunerne rådgivning og konsulentstøtte. Amternes rolle knytter sig desuden til oplysnings- og vidensformidling. Således har amterne en forpligtelse til at tilvejebringe et grundlag for kommunernes forebyggelsesindsats. Dette skal bl.a. ske ved indsamling, udvikling, bearbejdning og formidling af faglig viden på området. Endvidere gennemfører amterne samarbejde med det landsdækkende niveau.

Den kommunale indsats koncentrerer sig om det nære miljø og kan bl.a. bestå af opsøgende arbejde. Forebyggelse er således en kommunal opgave på det mere konkrete og udførende plan. Det gælder både i forhold til børn og unge under 18 år og voksne over 18 år. Kommunerne har en generel rådgivningsforpligtelse i forhold til borgerne og en særlig forpligtelse i forhold til udsatte grupper/borgere. Eksempler på, hvor den kommunale indsats typisk ligger, er fx i SSP-samarbejdet samt i den forebyggende indsats, der følger af folkeskolelovgivningen.

Prioriterede samarbejdsopgaver

Formelt set er der bl.a. på baggrund af lovgivningen tildelt amterne og kommunerne nogle bestemte roller og opgaver. Imidlertid er der gennem politiske beslutninger og traditioner m.v. opstået lokale forskelle med hensyn til, hvordan man løser og ser på forebyggelsesopgaverne. Nordjyllands Amt har således en lang tradition for at prioritere det forebyggende arbejde (gennem Foldebjergcentret), mens Århus i lidt mindre grad har satset direkte på forebyggelse tidligere.

Ser vi på samarbejdsstrukturer, inden modelamtet gik i gang, havde Nordjyllands Amt således haft et netværkssamarbejde på kommunalt plan i en årrække. Dette nøglepersonnetværk mødes et par gange om året og består af personer med interesse for forebyggelse fra amtets kommuner (primært fra folkeskolerne). I Århus havde man også så småt startet på at danne et lignende netværk.

Som udgangspunkt kan der ikke siges noget helt entydigt og generelt om de prioriteringer, kommunerne har foretaget samt, hvilken indsats kommunerne generelt yder. Der er forskel fra kommune til kommune. I nogle – særligt større kommuner (Århus, Randers og Aalborg) – har man ansat en eller flere personer, der står for misbrugsområdet. I andre kommuner har man en heltidsansat ungdomskonsulent eller street-worker; mens det i atter andre er en skolelærer, der er ansvarlig med nogle enkelte timer afsat om ugen som SSP-medarbejder. Ligeledes er der forskel på, om kommunerne har formuleret en misbrugspolitik eller ej.

4.1.2 Samarbejdspartnere

“Landskabet” omkring forebyggelse er broget og mangfoldigt. Det er ikke på forhånd defineret præcist, hvem der er mulige og relevante samarbejdspartnere for amterne i forbindelse med forebyggelse på ecstasyområdet eller bredere på rusmiddelområdet. Amterne har således i løbet af modelperioden foretaget et opsøgende arbejde i forhold til at finde egnede og motiverede samarbejdspartnere i amtet udover de samarbejdspartnere, man havde i forvejen.

For at illustrere bredden i samarbejdspartnerne har vi nedenfor nævnt nogle af de institutioner og organisationer, som på forskellig måde har været inddraget i forbindelse med modelprojektet:

- Kommuner – herunder:
 - Folkeskoler
 - Ungdomsskoler
 - Ungdomskonsulenter, street-workers, SSP-medarbejdere o.l.
 - Forvaltningsniveau – fx socialforvaltning, børne- og ungeforvaltning
 - Politikere
 - Kommunale forebyggelsesenheder (fx Aalborg, Randers og Århus)
- Ungdomsuddannelser
 - Gymnasiale uddannelsesinstitutioner – amtslige (fx gymnasier, hf)
 - Erhvervsskoler (fx handelsskoler, tekniske skoler)
 - Produktionsskoler
- Restauratører, diskoteksejere m.fl.
 - HORESTA (sammenslutning af restauratører)
- Politiet
- SSP samt SSP+ (SSP-samarbejde for unge over 18 år)
- Bevillingsnævn
- Forældre
 - Forældreorganisationer
- Unge
 - Ung-til-ung rådgivere
- Pressen

4.1.3 Muligheder og barrierer

Generelt understreges det både af en række samarbejdspartnere og af amterne selv som en klar styrke, at amterne har lagt stor vægt på at oprette forskellige samarbejdsmodeller og netværk af samarbejdspartnere, hvor det ud over projektperioden også er muligt at se perspektiverne for et længerevarende samarbejde om forebyggelse.

En del af modelamtsprojektet har således – direkte og indirekte – drejet sig om at finde ud af følgende:

- Hvem er relevante og motiverede samarbejdspartnere i amtet?
- Hvordan har amterne kunnet sætte samarbejdet i værk – fx ved dannelse af forskellige netværk og “partnerskaber”?
- Hvilke forhold kan der med fordel samarbejdes om? – indholdet (og med hvem)
- Hvordan kan samarbejdet fremover vedligeholdes og fastholdes? – forankring.

Dette “basis-arbejde” for forebyggelsesindsatsen kan på længere sigt vise sig at være noget af det vigtigste, der er kommet ud af modelperioden.

De forskellige mulige samarbejdspartnere er kommet ind i billedet i forbindelse med forskellige projekter. Det har således været muligt i begge amter at skabe samarbejsformer med relevante og motiverede samarbejdspartnere om de tre prioriterede indsatsområder, nemlig kommunale rusmiddelpolitikker, ungdomsuddannelserne og festmiljøet (se nedenfor).

Det fremhæves også, at det i modelperioden har været muligt at indlede samarbejde med organisationer og personer, som amtet normalt ikke har tradition for at samarbejde med. Det gælder fx produktionsskolerne, restauratører og politiet. Når kontakten til de nye samarbejdspartnere fremhæves, er det fordi, de kan have en anden indfaldsvinkel til problemerne omkring forebyggelse, end de sædvanlige og mere traditionelle samarbejdspartnere har.

Endvidere må det fremhæves, at særligt de netværkdannelser, som er etableret, må formodes at kunne videreføres som en opgave i amterne.

Hvis vi vender os mod nogle af de generelle problemer og barrierer for samarbejdet, der har vist sig, må vi pege på følgende:

I forbindelse med samarbejde mellem amterne og andre samarbejdspartnere kan der i nogle tilfælde opstå uklarhed om rollefordelingen. Et væsentligt spørgsmål er, hvilken rolle amtet skal have i forhold til samarbejdspartnerne, måske særligt kommunerne. Det er nok formelt beskrevet, men i praksis viser det sig, at rollefordelingen ikke altid er helt klar. I forbindelse med indledningen på en samarbejdsrelation er det således væsentligt at afklare og aftale, hvilken rollefordeling, der skal være.

Som eksempel herpå kan nævnes uddannelsessektoren. Forebyggelse via folkeskolerne er et kommunalt anliggende, der kan ses som et led i skolens normale arbejde – her er amtets rolle konsulentens. Ser man på ungdomsuddannelserne er det mere uklart. Gymnasierne hører formelt under amterne, og her kan der umiddelbart gennemføres et samarbejde (hvis man ønsker det). Derimod kan det være uklart, hvem – om nogen – der har ansvaret for forebyggelse på produktionsskoler og de tekniske skoler.

På baggrund af erfaringerne fra forskellige samarbejdsrelationer kan det nævnes, at der kan være et dilemma i forhold til, om forebyggelsesarbejdet bliver forankret i en institution/organisation eller, om det bæres af enkeltpersoner.

På længere sigt må det, hvis man ser samarbejdet som noget, der blivende skal forankres, være væsentligt, at det er institutionen/organisationen, der forpligter sig til samarbejdet. Et samarbejde, der bæres af enkeltpersoner, er skrøbeligt på længere sigt. Det gælder særligt, hvis den enkelte medarbejder af en eller

anden grund ikke længere er ansat i sin stilling. Men også bredere, kan det være vanskeligt for den enkelte at blive ved med at "bære ideer" ind i en institution/organisation. Problemet er, om den enkelte kan få hele institutionen/organisationen med på ideen. Det er væsentligt, at samarbejdet om forebyggelse ses som et led i institutionens/organisationens blivende drift.

Der kan også være fordele ved, at enkeltpersoner deltager i samarbejdet. Det engagement, som nogle gange kendetegner enkeltpersoner – ildsjæle – der selv opsøger bestemte opgaver, fx vedrørende forebyggelse, kan være med til at give institutionen/organisationen en saltvandsindsprøjtning med inspiration og fokus på området. Især i opstartsfasen har der været gejst og engagement, men faren er selvfølgelig, at det fuser ud efterhånden, hvis ikke man/amtet formår at "fylde på".

4.2 Samarbejdet om enkeltprojekter

Samarbejdet har haft forskellig karakter i forbindelse med de enkelte delprojekter om de tre prioriterede indsatsområder, dvs. rusmiddelpolitikker og herunder samarbejdet med kommunerne, indsatsen på ungdomsuddannelser samt i festmiljøet. Vi ser derfor på de tre indsatsområder hver for sig.

4.2.1 Ungdomsuddannelser – nøglepersonnetværk, kontaktlærerkurser og rusmiddelpolitikker

Ser vi først på misbruget i forbindelse med ungdomsuddannelserne, bliver der fra ungdomsuddannelsernes side især peget på to problemstillinger, der udgør baggrunden for indsatsen. Det er tilsyneladende en oplevelse på en del ungdomsuddannelser, at misbrug af illegale rusmidler (og især alkohol) nogle gange udgør et problem i forhold til gennemførelsen af undervisningen. Det kan dreje sig om koncentrationsvanskeligheder efter weekenden eller om fredagen, hvor nogle unge har brugt torsdag aften i byen. Samtidig kan årsagerne til, at nogle elever "dropper ud" af uddannelsesinstitutionerne i nogle tilfælde mere eller mindre direkte kædes sammen med et misbrug.

Det er generelt for ungdomsuddannelserne (inklusive produktionsskolerne), at der ikke er bygget en systematisk forebyggelsesindsats ind i undervisningsforløbene eller læseplanerne (som det er tilfældet på folkeskoleniveau). Det er i høj grad op til den enkelte institution, om og hvordan en forebyggelsesindsats skal gennemføres. Dog har ungdomsuddannelserne en eller anden form for rådgivningsforpligtelse i forhold til eleverne, hvor også rådgivning i forbindelse med misbrug kan spille en rolle.

På de institutioner, hvor der er gennemført en indsats, er det tilsyneladende primært sket i form af enkeltstående projekter, hvorimod en løbende og kontinuerlig indsats kun er gennemført de færreste steder.

Motivation og behov

Når der opleves problemer på en række uddannelsesinstitutioner, er det næste spørgsmål, om skolerne er motiverede for deltagelse i det forebyggende arbejde samt i givet fald hvilke behov uddannelsesinstitutionerne har i forhold til at gennemføre en indsats.

For det første er der stor forskel på, om institutionerne er motiverede til at indgå i et samarbejde om forebyggelse. Målsætningen for uddannelsesinstitutionerne har først og fremmest fokus på det faglige indhold, dvs. undervisningen, mens de sociale og personlige forhold ligger i periferien af skolernes målsætning. Der er en lang række opgaver, der skal løses, før man ser på forebyggelse. Det betyder ikke, at man ikke ser det som en væsentlig opgave, men at den kommer ind sammen med mange andre opgaver, institutionen skal løse. Der er således ofte ikke en fast organisering omkring forebyggelsesindsatsen, og det er uklart eller helt fraværende, hvor ansvaret for indsatsen på skolerne ligger.

Erfaringerne peger samtidig på, at lærerne ofte føler, at de ikke er klædt på til at løse opgaverne. Der kan være tale om problemstillinger for lærerne, der drejer sig om den generelle forebyggelse, hvor der gennemføres en indsats, der rammer alle elever. Men også problemer, der handler om den specifikke forebyggelse, hvor det er den enkelte elev, der er i centrum i form af rådgivning eller samtale. Der vil således ofte være et ønske om opkvalificering af lærere således, at de kan varetage opgaver, der er forbundet med forebyggelse. I den forbindelse bliver erfaringsudveksling nævnt som en oplagt mulighed, desuden er der også et ønske om mere viden på området. Og endelig er der et behov for at opnå indsigt i, hvordan elever med problemer kan identificeres.

Den konkrete indsats

Det er inden for ungdomsuddannelserne, den største samlede indsats er foregået i de to amter. Flere af projekterne har drejet sig om udvikling og vedligeholdelse af samarbejdsrelationer. I Nordjylland har man dels gennemført en indsats, der særligt retter sig mod produktionsskolerne (Projekt 3: Temadage for lærere på produktionsskolerne), dels en indsats bl.a. i form af en netværksdannelse, der er rettet mod ungdomsuddannelserne som sådan (Projekt 4: Nøgelpersonnetværk for lærere). I Århus Amt har man fokuseret på at gennemføre rusmiddelpolitikker og opkvalificering af lærerne på tekniske skoler og produktionsskoler m.v. (Projekt 7 og 8: Kursus for lærere på tekniske skoler, rusmiddelpolitikker + materiale).

Muligheder og barrierer

Der er ikke tvivl om, at det er relevant med en indsats på ungdomsuddannelserne, og det er lykkedes begge amter at etablere samarbejdsrelationer på ungdomsuddannelsesområdet. Og indsatsen har især været koncentreret om de ungdomsuddannelser (produktionsskoler og tekniske skoler), hvor der ifølge

de to gennemførte spørgeskemaundersøgelser er flest unge med misbrugsproblemer.

Netværket i Nordjyllands Amt har fungeret som forum for erfaringsudveksling og som faglig inspirationskilde for deltagerne. Det kan fx nævnes, at et gymnasium har været meget aktivt i forebyggelsesarbejdet og har holdt oplæg på en af temadagene. Dette oplæg fremhæves af nogle af de øvrige deltagere som meget inspirerende.

Ser vi på kurserne for produktionsskolerne i Nordjyllands Amt, er det nok tvivlsomt, om det fremover bliver muligt at afholde så omfattende kursusvirksomhed. Dels er det ressourcekrævende for kursusarrangørerne, dels er der grænser for, hvor meget tid skolerne kan afsætte til den slags aktiviteter. Imidlertid er det forventningen, at fremtidigt samarbejde mellem produktionsskolerne og Foldbjergcentret i høj grad kan bygge på den kontakt, der er skabt gennem kurserne.

I Århus har man gået en anden vej og engageret sig meget dybt i udarbejdelsen af en rusmiddelpolitik samt opkvalificering af kontaktlærere på en enkelt institution. Også her kan der være problemer med at afsætte så store ressourcer fremover, men erfaringerne fra projektet kan givetvis bruges fremover i samarbejdet med uddannelsesinstitutionerne.

Ser vi på nogle af de barrierer, der har været i forbindelse med samarbejdet med ungdomsuddannelserne, lader det således til, at det i nogle tilfælde kan udgøre et problem overhovedet at etablere kontakt til institutionerne. Erfaringerne fra Nordjyllands Amt er, at det kan være særdeles vanskeligt at etablere et netværkssamarbejde på ungdomsuddannelsesområdet. I Nordjyllands Amt var det vanskeligt at starte netværket op. Det var således nødvendigt at sætte politisk pres på gymnasierne for at få dem til at deltage. Omvendt har det været lettere at få produktionsskolerne til at deltage i samarbejdet generelt set.

Ser vi på Århus, der er gået en anden vej med en enkeltstående og ressourcekrævende indsats på enkelte skoler, kan man spørge, om man har valgt og samarbejdet med institutioner, der er interesseret i at gøre en særlig indsats på området. Målet er, at man kan få fat i andre uddannelsesinstitutioner, der er mindre interesserede, når man kan præsentere gode resultater fra andre institutioner.

Som nævnt ovenfor som et generelt problem i forbindelse med samarbejde, har der som eksempel herpå været stor forskel på, hvilken forankring den enkelte netværksdeltager har haft i den institution, de kommer fra. Nogle lærere er "sendt ud af institutionen", mens andre deltager, fordi de selv finder emnet relevant og aktuelt.

En barriere, måske særligt i forhold til handelsskoler, gymnasier og tekniske skoler, er, at forebyggelse (hvad enten det drejer sig om misbrug, alkohol, sex eller sundhed) ikke nødvendigvis er en del af den officielle læseplan for uddannelserne. De har travlt med det faglige. Der kan være tale om, at der er manglende ressourcer på skolerne til forebyggelse.

En af de amtslige konsulenter fra Nordjylland peger på et andet problem, nemlig at gruppen i nøglepersonnetværket ikke nødvendigvis er homogen, og at det kan være meget forskellige unge, der går på de forskellige uddannelser. Der er stor forskel på den hverdag, en gymnasielærer er del af, og den virkelighed, som lærere fra produktionsskoler går i i dagligdagen. Indsatsen på produktionsskoler skal være anderledes end på gymnasier m.v. Samtidig er der kun få deltagere i nøglepersonnetværket fra produktionsskolerne, selvom de er interesseret i undervisningen. I forlængelse heraf kan det også nævnes, at forløbene i de gymnasiale ungdomsuddannelser er to-tre år i modsætning til erhvervsskolerne, hvor eleverne er kortere tid (og nogen gange bor) og produktionsskolerne, hvor eleverne også typisk er i kortere perioder.

Forankring og fremtidsperspektiver

I Nordjyllands Amt fortsætter nøglepersonnetværket på ungdomsuddannelserne. Dog med den forskel, at man spreder fokus ud således, at temaerne fremover relaterer sig til forebyggelse i bredere forstand, dvs. både misbrug og sundhed. Netværket skal mødes 2 gange årligt fremover. Foldbjergcentret bliver tovholder i samarbejde med Aalborg Kommunes Ungdomscenter og amtets sundhedsforebygger.

i Nordjyllands Amt vil man fortsat prioritere indsatsen i forhold til ungdomsuddannelserne med særligt fokus på produktionsskolerne. Strategien er, at den primære indsats rettes mod de professionelle dvs. lærerne, uden man dog helt afskriver ungekontakten. Der vil dog ikke fremover være mulighed for at gennemføre så intense og ressourcekrævende undervisningsforløb på produktionsskolerne, som der er gennemført i modelperioden. Imidlertid søger man på Foldbjergcentret at videreføre den direkte kontakt til de unge, idet man fremover vil tilbyde de unge på uddannelsesinstitutionerne mulighed for at besøge Foldbjergcentret.

Århus Amt satser på at gennemføre samarbejde om rusmiddelpolitikker med flere ungdomsuddannelser fremover. Aktuelt har man allerede kontakt til flere institutioner. På længere sigt har man planer om at danne et netværk, der svarer til det i Nordjylland.

4.2.2 Rusmiddelpolitikker og samarbejdet med kommunerne

I dette afsnit ser vi nærmere på kommunale rusmiddelpolitikker¹ udfra en samarbejdssynsvinkel. Vedtagelse og implementering af en rusmiddelpolitik er kommunernes suveræne ansvar. Hvis amtet skal deltage i og skubbe på udviklingen bliver det derfor som ekstern samarbejdspartner.

Samarbejdet mellem amterne og kommunerne må ses i lyset af, at begge amter i dag har et nøglepersonnetværk på kommuneplan. I Nordjyllands Amt havde man allerede inden modelperioden et nøglepersonnetværk, mens det har været en af de vigtige opgaver i Århus Amt at fortsætte etableringen af et lignende netværk i løbet af modelperioden (arbejdet med etableringen var så småt gået i gang inden modelperioden). Det kommunale nøglepersonnetværk i Århus Amt (delprojekt "På rette vej") har konsolideret sig i løbet af modelprojektperioden. Vi har valgt at beskrive dette projekt indgående nedenfor, fordi det er forankret og fortsætter fremover samt har være væsentligt i forhold til indgangen til flere af de øvrige projekter i Århus Amt.

Målet med rusmiddelpolitikkerne er, at der lokalt i kommunerne tages stilling til problemer om (unges) misbrug, og at man på den baggrund beslutter, hvilke processer og handlinger der skal sættes i værk. En kommunal rusmiddelpolitik kan være med til at give et synligt og fælles udgangspunkt for den forebyggende indsats i kommunen.

Den konkrete indsats

I forhold til de kommunale rusmiddelpolitikker har der været anvendt to forskellige strategier i de to amter. Man kunne skelne mellem Århus Amts indfaldsvinkel, der i bygger på en "bottom up model" og Nordjyllands Amt, der snarere bygger på en "top down model".

I Nordjyllands Amt har man udarbejdet en folder om rusmiddelpolitikker i kommunerne, der er sendt til kommunaldirektørerne i amtet. Herefter har Foldbjergcentret ringet rundt til kommunerne for at følge op. Det kommunale nøglepersonnetværk har ikke direkte været inddraget, men er blevet orienteret undervejs og har modtaget folderen.

Det egentlige samarbejde mellem kommunerne har fulgt efter denne udsendelse og har først og fremmest bestået i, at amtets forebyggelseskonsulent har deltaget som konsulent i interesserede kommuners arbejde bl.a. ved at deltage i møder, seminarer o.l. om udformningen og implementeringen af rusmiddelpolitikker. Foldbjergcentret vurderer, at der er "gang i noget" i 5-7 kommuner, hvilket vurderes som skuffende.

¹ I dette afsnit ser vi på kommunale rusmiddelpolitikker, men der kan også være tale om, at enkelte institutioner udarbejder rusmiddelpolitikker (fx Teknisk Skole i Silkeborg).

I Århus Amt har indfaldsvinklen i forbindelse med samarbejdet med kommunerne først og fremmest været etablering af et nøglepersonnetværk.

Blandt deltagerne fra netværket blev der nedsat en mindre arbejdsgruppe, der har arbejdet med kommunale rusmiddelpolitikker, og i november 2002 indledtes på denne baggrund et konkret samarbejde med Rønde Kommune om udarbejdelsen af en rusmiddelpolitik. Amtets rolle har her i høj grad være udførende. Amtet har således gennemført og styret processen langt hen ad vejen, og det er også amtet, der har skrevet politikforslaget. Der har været nedsat en styregruppe, hvor borgmesteren, forvaltningschefer, ungdomsskoleinspektør samt amtets forebyggelseskonsulent har siddet.

Der er brugt mange ressourcer på projektet, og hensigten er senere at kunne overføre erfaringerne til andre kommuner.

Beskrivelse af det kommunale nøglepersonnetværk "På rette vej"

Etableringen af det kommunale nøglepersonnetværk i Århus Amt har været det højest prioriterede projekt i amtet i løbet af modelprojektperioden. Der er tale om en basis-samarbejdsstruktur mellem amt og kommune. Netværket er etableret og konsolideret i løbet af ecstasymodelperioden og har været indgangsvinklen til arbejdet med indsatsområderne ungdomsuddannelse, festmiljø og kommunale rusmiddelpolitikker. Nøglepersonnetværket er en fordelagtig måde i forhold til kommunikation, samarbejde og erfaringsudveksling mellem amt og kommune og mellem kommunerne.

Nøglepersonnetværket er forum for inspiration, videns- og erfaringsudveksling og kvalitetsudvikling i det lokale misbrugsforebyggende arbejde. Deltagerne har bl.a. forskellig uddannelsesmæssig baggrund, arbejdsfunktioner samt ressourcer til rådighed, hvilket af forebyggelseskonsulenten bliver vurderet som en styrke i forhold til den gensidige erfaringsudveksling og som en udfordring i forhold til den fortsatte kvalificering.

Alle Århus Amts 26 kommuner har udpeget en eller flere nøglepersoner. (I Nordjyllands Amt havde man allerede inden modelperioden et lignende netværk, som stadig eksisterer). Der afholdes to temadage i nøglepersonnetværket om året. Århus Amts forebyggelseskonsulent koordinerer netværket og sender 4 årlige nyhedsbreve ud til deltagerne. I nyhedsbrevet formidler amtets forebyggelseskonsulent et overblik over regionale og nationale nyheder på forebyggelsesområdet, og interesserede kan søge videre qua henvisningerne. Målgruppen for nyhedsbrevet tænkes udvidet til ud over nøglepersonerne at sendes til koordinationsudvalgene og kommunerne og eventuelt lade det være et nyhedsbrev om forebyggelse. Der foregår løbende udsendelse af publikationer til nøglepersonerne fx Århus Amts rusmiddelguide til forældre.

Desuden er der nedsat arbejdsgrupper med deltagere fra netværket bl.a. vedrørende kommunale rusmiddelpolitikker (se endvidere kapitel om rusmiddelpolitikker). Amtets intention var i udgangspunktet at etablere flere geografiske eller tematiserede undergrupper af netværket. Antagelsen om, at der var behov for en sådan gruppering, viste sig ikke at være realistisk på grund af overlapning med andre netværk fx SSP-samarbejdet. Det er imidlertid fortsat en målsætning at etablere opkvalificering af nøglepersonerne efter relevante temaer.

Formålet med nøglepersonnetværket er at støtte kommunerne i det forebyggende arbejde. Nøglepersonen er for det første central i forhold til den lokale forebyggelse, for det andet i forhold til netværket og dermed det tværkommunale samarbejde og endelig for det tredje i forhold til amtets forebyggelseskonsulent.

Målgruppen er de 52 personer fra kommunerne, som er med i netværket. Der kommer ca. 35 deltagere til netværksmøderne. Deltagerne er fx ungdomsskoleinspektører, SSP-medarbejdere, ungdomskonsulenter, lærere, skoleinspektører og politiassistenter.

Det var tilbage i 1999, at Århus Amt besluttede at bruge ressourcer på at etablere et netværk af kommunale nøglepersoner.

I løbet af 2000 bliver netværket etableret. Amtet udsender en opfordring til kommunerne om at udpege en nøgleperson. I oktober måned afholder Århus Amt en todages startskonference for nøglepersonerne med det formål at give inspiration, indsigt og ideer til forebyggelsesarbejdet med henblik på at styrke forebyggelsen i kommunerne. Indholdet var:

- Viden om ungdom og ungdomskultur
- Rusmidler og unges rusmiddelerfaring
- Erfaringsudveksling inden for netværket.

Med det formål at tilvejebringe viden om praksis, prioritering og vilkår for den generelle rusmiddelforebyggende indsats i folkeskolens ældste klasser gennemfører Århus Amt en spørgeskemaundersøgelse blandt de kommunale nøglepersoner. Undersøgelsen viser, at der er stor variation i kommunernes måde at arbejde med forebyggelse på. På denne baggrund peges der på en differentiering i samarbejdet mellem amt og de enkelte kommuner.

Nøglepersonerne tilbydes hvert år at deltage i en temadag og et todages kursus. Der lægges vægt på erfaringsudveksling og opkvalificering, hvilket sker gennem relevante foredrag og gruppearbejde om fx ungdomskultur, forebyggelse og undersøgelser af unges forbrug.

Enkelte deltagere af netværket er blevet interviewet, og de fremhæver, at på netværkets temadage og i nyhedsbrevene bliver aktuel og relevant viden formidlet og fremstillet, hvilket betyder, at de har mulighed for at være på forkant

med emnet unge og rusmidler. Gennem deltagelse i netværket får de holdt fokus og skærpet deres opmærksomhed på netop dette emne, som er et blandt flere i deres daglige arbejde og funktioner. De beskriver både temadagenes indhold og oplægsholderne som inspirerende og den formidlede viden som anvendelig i forhold til deres arbejdsfunktion. Amtet er en ressource set fra de kommunale nøglepersoners synspunkt, dels hvad angår vidensindsamling dels til mere konkret støtte. Desuden fremhæves det, at relationen er karakteriseret ved, at begge parter bidrager med både forslag og input, hvilket anses for positivt. At amtet koordinerer og er tovholder i forhold til netværket, anser deltagerne som helt nødvendig. Netværksdeltagelse bidrager således til at lette og udvikle arbejdet, siger deltagerne.

Muligheder og barrierer

Kommunale rusmiddelpolitikker kan være et af de centrale områder, hvor amterne samarbejder med kommunerne. Langt fra alle kommuner har en sammenhængende politik på rusmiddelområdet. Amtets rolle som samarbejdspartner vil være at fungere som "ekspert" på området og dermed være med til at kvalificere arbejdet med kommunernes rusmiddelpolitikker.

Erfaringerne fra de to amter viser samstemmende, at det kan være vanskeligt og tidskrævende at sætte en proces og et samarbejde i gang i kommunerne om at gennemføre en rusmiddelpolitik. Der kan være flere forskellige forhold, der spiller ind. Men det er vurderingen, at hvis en proces skal sættes i gang, er det væsentligt, at der er opbakning fra politisk og ledelsesmæssig side. Samarbejdsrelationerne mellem amterne og kommunerne er ikke mindst afhængige af, hvilken indsats kommunerne selv gennemfører på forebyggelsesområdet. Ikke alle kommuner ser det som en kerneopgave for kommunen at gennemføre en omfattende forebyggelsesindsats. I nogle kommuner er problemerne ikke synlige, og festmiljøet i kommunen er reelt meget begrænset. Kommunen vurderer på den baggrund, at det er begrænset, hvilken nytte en forebyggelsesindsats vil have.

Der kan særligt skelnes mellem større og mindre kommuner. Det er således, at de tre store kommuner i amterne (Ålborg, Århus og Randers²) alle selv har en forebyggelses- og misbrugsenhed. Dette smitter naturligvis af på samarbejdsrelationerne, idet amterne først og fremmest koncentrerer sig om at fungere som konsulenter for de mindre kommuner, hvor beredskabet er mindre. De store kommuner har egne ressourcer og viden og ses derfor nærmere som ligeværdige samarbejdspartnere.

En anden problemstilling, der står centralt, når vi ser på samarbejdet om misbrugspolitikker med kommunerne, ligger i forlængelse af de grænsefelter, der

² Det må nævnes, at disse tre kommuner er blandt de såkaldte delegationskommuner, der har ret til selv at behandle misbrugere. Denne opgave er ellers pålagt amterne siden 1996.

er mellem amternes og kommunernes indsats på forebyggelseområdet. Der er tale om to selvstændige politiske enheder, og det er således en væsentlig indgangsvinkel til samarbejdet, som amterne lægger vægt på, at man respekterer det kommunale selvstyre og integritet.

Rollerne er nok formelt afklarede, mens der i praksis ikke er helt klare linier om, hvem der skal lave hvad. Konkret kommer det an på, hvilken aftale der er mellem kommunen og amtet. I Århus Amt har forebyggelseskonsulenten generelt gået meget dybere ind i samarbejdet end i Nordjylland.

Det må desuden nævnes, at samarbejdet må ses i det perspektiv, at kommunerne allerede kan være involverede i andre beslægtede samarbejdsrelationer, særligt SSP, som betyder, at man vurderer, at man er dækket ind på forebyggelsesområdet.

Forankring og perspektiver

Århus-netværket er etableret fast i løbet af modelamtsperioden og har fungeret som indfaldsvinkel til arbejdet med indsatsen om kommunale rusmiddelpolitikker. Netværket tænkes fortsat, og der er lagt op til samarbejde med flere kommuner. Samarbejdet med Rønde Kommune har været succesfuldt, men man må spørge, om amtet fremover har ressourcer til at fortsætte samarbejdet med enkeltkommuner ligesom i Rønde.

I Nordjyllands Amt fortsætter netværket, og Foldbjergcentret vil fortsat fungere som konsulent i forhold til kommuner, der ønsker at vedtage en rusmiddelpolitik.

4.2.3 Festmiljøet

Det tredje indsatsområde har drejet sig om festmiljøet. Både i Nordjyllands Amt og i Århus Amt er der gennemført kurser for dørmænd og andet personale på diskoteker, musiksteder og værtshuse, hvor de unge færdes.

Projektet går i korthed ud på at gøre festmiljøet mere stoffrit ved at opkvalificere medarbejderne på diskoteker m.v. Det har man bl.a. gjort ved at give dem undervisning om "hurtige stoffer", forgiftningssymptomer, førstehjælp og i konflikthåndtering. Et andet vigtigt mål med kurserne har imidlertid været at skabe tradition for lokalt samarbejde mellem festmiljøet og politiet – derfor har der været politifolk blandt underviserne.

Det har generelt vist sig vanskeligt at få medarbejdere i det hele taget til at deltage og især fra forskellige restaurationer. Men i Randers' lokalområder deltog alt 120 restaurationsmedarbejdere. Årsagen til denne succes i forhold til rekruttering af interesserede deltagere var tilsyneladende forarbejdet og de samarbejdsrelationer, som blev etableret i forbindelse med kurset her. Inden starten af kurset lagde amtet vægt på at undersøge den lokale interesse. Efter at have konsulteret kommunens SSP-konsulent (som sidder i nøglepersonnetværket)

samt politiets kriminalpræventive medarbejder tog amtet kontakt til brancheforeningen i Randers. Bestyrelsen for beværterforeningerne gav opbakning til at gå videre med ideen. Borgmesteren og politimesteren gav også deres opbakning ved at anbefale det kursusprogram, der via bevillingsnævnet/kommunen blev sendt ud til restauratørerne. Der var så stor tilslutning, at der måtte holdes tre kurser i stedet for et. Amtet vurderer selv, at succes skyldes, at bevillingsnævnet var inde over. Nordjyllands Amt har også gennemført kurser for medarbejdere i diskoteker m.v. Her har det været vanskeligt at rekruttere deltagere, selvom invitationerne til kurserne blev sendt ud via bevillingsnævn i de enkelte kommuner. Det kursus, som blev afholdt på Læsø, havde imidlertid deltagelse af alle de lokale restauranter.

Muligheder og barrierer

Ud over en generel positiv vurdering af kurserne har flere deltagere særligt fremhævet kontakten til politiet, der har været med som undervisere på kurserne, som en af de positive ting ved deltagelsen.

Hvis man ser lidt bredere på projektet fremhæves samarbejdet om organiseringen af projektet. Der er flere af de interviewede nøglepersoner, der fremhæver, at samarbejdet om gennemførelsen af kurserne har været godt. Politimesteren i Aalborg fremhæver, at det har været spændende og lærerigt at være med og at høre tingene fra en anden kant, nemlig politikere, fagfolk og restauratører. Og amtsborgmesteren vurderer, at samspillet med politiet har været væsentligt. De ser en anden side af "virkeligheden", end de øvrige offentlige myndigheder normalt gør.

Også HORESTA fremhæves som gode og nødvendige samarbejdspartnere. Man har modtaget tilbuddet om samarbejdet udmærket. De fleste har ikke interesse i, at der er problemer fx omkring salg af spiritus til unge under 18 år. Andre tager det knap så nøje. Men ingen restauratører er interesseret i, at der sælges narko. Politimesteren i Aalborg har ikke oplevet modvilje.

Der kan være et godt samarbejdsklima i forvejen, så det er lettere at komme "ind". Der er samarbejde i Aalborg og Randers i forvejen. Det fremstår som afgørende, at de aktører, som har kompetence og autoritet på området, skal inddrages og tilbydes kurset i et samarbejde med amtet, for at målgruppen for alvor finder det relevant at deltage.

5 Ungdomsuddannelser

I dette kapitel beskriver og vurderer vi de aktiviteter, som har været rettet mod ungdomsuddannelserne med særlig henblik på følgende:

- Formål
- Målgrupper
- Metoder
- Mulighederne for forankring og perspektiver for indsatserne.

Der har været igangsat otte projekter i begge amter inden for ungdomsuddannelserne, og det er dermed det indsatsområde, hvor den største tyngde er lagt i modelamtsperioden.

Alt i alt er der iværksat en bredspektret indsats på området, hvor projekterne strækker sig fra vidensindsamling over metodeafprøvning og holdningsbearbejdning til opkvalificering af lærere. Hertil kommer, at nogle af projekterne fokuserer på samarbejde, som beskrevet i foregående kapitel.

Perspektiverne for forankring af de forskellige projekter varierer. Nogle af projekterne tænkes videreført, mens andre har været meget ressourcekrævende og derfor ikke kan videreføres. Atter andre er tænkt som enkeltstående kampanjer.

Inden for indsatsområdet ungdomsuddannelser har amterne iværksat de projekter, der er vist på næste side. Numrene henviser til nærmere beskrivelser af projekterne i appendiks.

5.1 Projekter inden for ungdomsuddannelserne

Hovedparten af en ungdomsårgang påbegynder en ungdomsuddannelse, hvilket betyder, at de starter på gymnasiet, teknisk skole, handelsskole eller lignende, når de forlader folkeskolen. Andre, der ikke kommer i gang med en egentlig kompetencegivende uddannelse, eller som dropper ud, går på produktionsskoler.

En stor del af unges hverdag foregår på ungdomsuddannelserne og sammen med venner herfra. Skolerne er centrale, hvad angår de unges faglige, sociale og personlige udvikling og dannelse. Nogle unge flytter hjemmefra i forbindelse med deres start på ungdomsuddannelse. Desuden er det i aldersgruppen 16-19 år, hvor mange unge eksperimenterer med rusmidler.

Projekt	Amt	Formål	Målgruppe	Metode	Status
"De unge og rusmidlerne" (1)	Begge	Tilvejebringe lokale målgruppebeskrivelser, der kvantitativt afdækker omfang, art og risikovillighed af de unges brug af rusmidler og eventuel sammenhæng mellem brugen af rusmidler og type af ungdomsuddannelse	Amterne og den brede offentlighed	Spørgeskemaundersøgelse	Gennemført efteråret 2000 i Nordjyllands Amt (1.500 elever) og foråret 2001 i Århus Amt (1.200 elever)
Rusmiddelprojekter på produktions-skoler (2)	Nordjylland	- Øge eleverne forståelse og bevidsthed om egne værdier, kultur og forbrugsmønstre - Udvikle og afprøve forebyggelsesmetoder - Indsamle erfaring med kønsopdelte grupper	Elever på produktions-skoler, tekniske skoler og gymnasier	Undervisning i kønsopdelte grupper, drama og video	Forløb på 18 skoler (ca. 450 elever på produktions-skolerne) i alt ca. 50 dage fra 1 dag til en uges varighed i 2001 og 2002
"Ungdom, hverdagsliv og stimulan-ser" (6)	Århus	- Karakterisere de unge på forskellige ungdomsuddannelser - Udvikle og afprøve metoder i praktisk forebyggelse - Indsamle viden om de unges hverdagsliv og deres brug af stimulan-ser - Reflektere over brug af og holdninger til rusmidler - Tilfredsstille informationsbehov	Elever på gymnasier, handeldsskoler, tekniske skoler og social- og sundhedsskoler	Fokusgruppeinterview, Temadage med foredrag, cafédialog, erfaringsformidling og praktiske øvelser	11 fokusgruppeinterview og i alt 10 temadage med ca. 900 elever i 2000
Vennekam-pagnen (5)	Nordjylland	Skabe debat om venskab og venskabers betydning for unges fravalg og valg af rusmidler	Elever på ungdomsuddannelser	Kampagne: Plakater, postkort, websted, magasin	Gennemført oktober 2002
Kursus for lærere og rusmiddel-politikker på skolerne (7 og 8)	Århus	- Udvikle metoder til samarbejde mellem amt og ungdomsuddannelser om rusmiddelpolitik på institutionerne - Få rusmiddelforebyggelse ind som en af kontaktfælternes funktioner	Lærere på tekniske skoler og produktions-skoler og A/N - konsulenter	Fokusgruppeinterview, kursus, temadag om rusmiddelpolitik, samarbejde, dematerialiale	Efteråret 2002 forløb på 2 tekniske skoler (12 lærere på hver), to produktions-skoler (10 lærere på hver)
Nøgleresonnetværk på ungdomsuddannelserne (4)	Nordjylland	- Skabe interesse blandt lærerne for at arbejde med rusmiddelpolitik i undervisningen og på uddannelsesstederne som helhed - Formidle og opdatere viden til underviserne - Strukturerer samarbejdet mellem amt og institutioner	Lærere på alle ungdomsuddannelser	Netværk, opkvalificering, erfaringsudveksling	Lærere fra 26 ungdomsuddannelsesinstitutioner har siden efteråret 2001 deltaget i tre temamøder å en dag
Temadage for lærere på produktions-skoler (3)	Nordjylland	Give lærerne større indsigt i misbrugspsykologi, forståelse for de unges situation, redskaber til dialog og handling i forhold til eleverne, kendskab til samarbejdspartnere i kommuner og social- og sundhedssystemerne	Produktionsskolelærere	Kursus	Afholdt 6 fælles heldags temadage over et halvt år i 2002 for ca. 30 lærere på tre produktions-skoler i Nordjyllands Amt

Ungdomsuddannelserne er typisk ikke stedet, hvor unge tager rusmidler på nær ved særlige begivenheder, men det er i de sociale sammenhænge i forbindelse med uddannelsesinstitutionen. En særlig problemstilling er forbundet med de ungdomsuddannelser, som også har skolehjem, og hvor eleverne således også er, når de har fri. Ungdomsuddannelserne er derfor valgt som et af de særligt højt prioriterede indsatsområder i udviklingsprojektet om ecstasyforebyggelse, fordi det er her, de unge konkret er, og fordi skolerne kan være centrale arealer, både hvad angår viden om, holdninger til og handlinger i forhold til rusmidler. Samtidig er ungdomsuddannelserne en gråzone i forhold til forebyggelse af rusmidler blandt de unge, fordi der ikke lovgivningsmæssigt er eksplicite krav vedrørende dette felt.

5.2 Formål, forebyggelse og målgrupper

Et af ecstasymodelprojektets kvalitetsmål lyder:

“at få rusmiddelforebyggelse introduceret og udviklet på ungdomsuddannelserne evt. i form af rusmiddelpolitik på den enkelte uddannelsesinstitution (handelsskole, gymnasium, teknisk skole, produktionsskole).”

Opgavebeskrivelse for eksternt evaluering af udviklingsprojekt om ecstasyforebyggelse, Sundhedsstyrelsen 28.2.2001

Som det fremgår af oversigten over projekterne, har amterne iværksat mangfoldige aktiviteter på ungdomsuddannelserne. Formålene varierer fra projekt til projekt, men overordnet set er der fokus på følgende:

- Udvikle og afprøve metoder i forebyggelsesindsatsen
- Vidensindsamling om de unge
- Holdningsbearbejdning gennem debat og dialog og refleksion med de unge
- Inspirere og opkvalificere lærerne
- Samarbejde mellem amt og ungdomsuddannelser.

De enkelte projekter har typisk flere af ovenstående formål, men fælles for dem er, at der tages udgangspunkt i primær forebyggelse, som omhandler indsatsen før misbrug, hvor sekundær forebyggelse drejer sig om at forhindre et begyndende misbrug i at udvikle sig og tertiær forebyggelse omhandler egentlig misbrugsbehandling. Selve indholdet og metoderne i projekterne udvider imidlertid dette perspektiv til også at omhandle sekundær forebyggelse fx vedrørende kurserne for produktionsskolelærerne, som opkvalificeres til at handle i forhold til de elever, som har misbrugsproblemer, og de enkelte samtaler mellem forebyggelseskonsulenter og elever. Der er således både tale om projekter, som har fokus på den generelle primære forebyggelse rettet mod alle unge, og en mere sekundærforebyggelse, hvor lærerne, som er i daglig kontakt med eleverne, bliver i stand til at forhindre, at elevernes begyndende misbrug udvikler sig.

Hensigten med selve modelprojektet er at udvikle og afprøve metoder i forebyggelsesarbejdet rettet mod unge på ungdomsuddannelserne og videregive erfaringerne herfra. Formålet om at udvikle metoder er eksplicit formuleret i tre af projekterne. Det drejer sig om: “Rusmiddelprojekterne på produktionsskoler”, “Ungdom, hverdagsliv og stimulanser” og “Kursus for lærere og rusmiddelpolitikker på skolerne”. For de to førstnævnte er der tale om metodeudvikling i forhold til praktisk og konkret forebyggelse rettet mod de unge på ungdomsuddannelserne, og for sidstnævnte er metodeudviklingen knyttet til metoder til samarbejdet mellem amt og ungdomsuddannelser. Dette direkte formulerede formål, hvad angår metodeudvikling, har medført, at der som led i indsatsen har været udarbejdet beskrivelser af metode og erfaringerne med anvendelsen af samme (Jensen og Højbo, 2003, Stark, 2001 og Lund, 2003).

Ecstasymodelprojektet er et udviklingsprojekt, og som sådan er amtet selv, samarbejdspartnere, andre forebyggelseskonsulenter og den brede offentlighed målgruppe for samtlige projekter. Spørgeskemaundersøgelserne er som den eneste indsats rettet udelukkende mod denne brede målgruppe. De øvrige projekter har også andre formål, som retter sig mod henholdsvis de unge og lærerne. “Vennekampagnen” og “Rusmiddelprojekter på produktionsskolerne” har de unge som målgruppe, og det har “Ungdom, hverdagsliv og stimulanser” også, omend formålet omhandler vidensindsamling og metodeudvikling. Tre projekter har lærerne som målgruppe. Det drejer sig om kursus for kontaktlærere, nøglepersonnetværket og temadage på produktionsskolerne. I det efterfølgende vil vi se på erfaringerne med de metoder, som er taget i anvendelse i det forebyggende arbejde i forhold til de tre målgrupper:

- Amtet, samarbejdspartnere og den brede offentlighed
- Eleverne
- Lærerne

Institutionerne er ligeledes målgruppe for projekterne, men uden at det eksplicit er fremhævet i beskrivelserne af formålene.

5.3 Vidensindsamling om de unge

Et af formålene med særligt fire af projekterne har været at indsamle viden om de unges brug af rusmidler, karakteren af den og de unges risikovillighed samt, hvad der karakteriserer de unge på forskellige ungdomsuddannelser i forhold til rusmiddelbrug og -kultur.

De fire projekter er to kvantitative spørgeskemaundersøgelser, den kvalitative undersøgelse “Unge, hverdagsliv og stimulanser”, og endelig har den intensive indsats rettet mod elever på produktionsskolerne i Nordjyllands Amt givet viden om, hvad der karakteriserer eleverne her og deres relation til rusmidler, og hvilke metoder der med fordel kan anvendes til denne målgruppe. Målgruppen

for den indsamlede viden er primært amtet selv, andre forebyggelseskonsulenter, samarbejdspartnerne og desuden den brede offentlighed.

5.3.1 Spørgeskemaundersøgelserne

Spørgeskemaundersøgelserne – en i hvert amt – er foretaget som en baseline undersøgelse i begyndelsen af ecstasymodelperioden, og de viser et øjebliksbillede af, hvordan de unges brug af rusmidler ser ud omkring årsskiftet 2001. De to undersøgelser er tilnærmelsesvis ens, men ikke identiske, og har derfor ikke direkte kunnet sammenlignes. For eksempel er produktionsskoleeleverne med i undersøgelsen fra Nordjyllands Amt og ikke i den fra Århus Amt. Undersøgelsesresultater svarer nogenlunde til andre landsdækkende undersøgelser, men er ikke direkte sammenlignelige med landsdækkende undersøgelser.

Spørgeskemaundersøgelserne viser bl.a., at eleverne har et ret højt forbrug af legale rusmidler (alkohol) samtidig med, at de mener, at det ikke er særlig skadeligt. Desuden har de en ret omfattende eksperimenteren med illegale rusmidler, og deres risikovillighed er ganske stor. Men kun få af de unge har opbygget et regelmæssigt forbrug af illegale rusmidler.

Selv om der ikke er en entydig sammenhæng mellem brugen af rusmidler og typen af ungdomsuddannelse, er der imidlertid en tendens til, at unge i erhvervsrettede uddannelser har et højere rusmiddelforbrug end unge i gymnasiale uddannelser. Generelt har mænd et højere forbrug end kvinder.

Flertalsmisforståelser er gennemgående blandt de unge, som tror, at rusmidler er langt mere udbredte, end det faktisk er tilfældet. Desuden har vennekredsens normer meget stor betydning for de unges holdninger til og forbrug af rusmidler (jf. Emerek, m.fl., 2001 og Villumsen, 2001).

Undersøgelserne dokumenterer, at de unges brug af ecstasy ikke var så udbredt i forhold til andre rusmidler som fx hash og alkohol, og at indsatserne i ecstasymodelprojektet derfor ikke udelukkende skulle fokusere på ecstasy, men på de unges brug af rusmidler bredere set og også på de unges rusmiddelkultur generelt.

Amterne har anvendt undersøgelsesresultater som pejlemærker for den videre indsats på ungdomsuddannelserne i modelamterne, både hvad angår, hvor indsatsen skulle skærpes og hvordan. Således har amterne prioriteret indsatsen i forhold til produktionsskolerne og de tekniske skoler og sat fokus på rusmidler generelt og ikke udelukkende ecstasy samt på emnerne rusmiddelkultur, vennerelationer og flertalsmisforståelser.

Undersøgelserne har således været en god indgang til ungdomsuddannelsesområdet. Konkret har flere ungdomsuddannelser ændret holdning til behovet for en indsats efter at have set undersøgelsesresultater. Men det er imidlertid en

hårfin balance i forhold til samarbejdet mellem amt og uddannelsesinstitutioner, at en type uddannelse fremstår som særlig markant, hvad angår rusmiddelforebyggelse, fordi det kan være med til at stigmatisere eleverne og uddannelsesstypen.

Undersøgelsens resultater er blevet formidlet til en bred offentlighed via fx pressemeddelelser og præsentation af resultaterne på diverse temadage for bl.a. kommunale og uddannelsesmæssige nøglepersoner i amterne.

5.3.2 “Unge, hverdagsliv og stimulanser”

Projektet er baseret på bl.a. elleve fokusgruppeinterview med elever fra forskellige ungdomsuddannelser. Undersøgelsen tilvejebringer viden om, hvordan de unge på specifikke ungdomsuddannelser er forskellige, og afprøver forskellige metoder/koncepter i forhold til at skabe en dialog om rusmidler, som forekommer relevant for eleverne.

Det understreges både i denne undersøgelse og andre, at det er forbundet med forbehold at generalisere over de enkelte ungdomsuddannelsers rusmiddelkultur – men samtlige undersøgelser viser imidlertid nogle forskelle (Stark, 2001, Emerek m.fl. 2001, Villumsen, 2001, Lund, 2002, Sundhedsstyrelsen, 1999)

Forskellighederne bliver udmøntet i fire forskellige forebyggelseskoncepter møntet på forskellige ungdomsuddannelser:

- Gymnasier: Tager udgangspunkt i, at eleverne bl.a. tror på, at de kan ændre deres liv ved at tale om det. Det er unge, som er karakteriseret ved at kunne og ville selv
- Handelsskoler: Fokus på de hurtige stoffer, fordi man ikke kan tage for givet, at eleverne pr. automatik afviser, selvom de ligger under gennemsnittet i forbrug af både alkohol, hash og andre ulovlige rusmidler
- Tekniske skoler og HG: Forbrug af rusmidler, som ligger over gennemsnittet. Målgruppen er direkte og konkret i sin tilgang til verdenen
- Social- og sundhedsskolerne: Mange rygere, men relativt begrænset forbrug af rusmidler, men risiko for misbrug via kæresten. Der var fokus på den enkeltes handlekompetence (Stark, 2001 udkast).

Projektlederen konkluderer samlet set, at de unge er meget forskellige på de forskellige ungdomsuddannelser, og at det derfor er en fordel at tilpasse aktiviteter og kommunikation til den specifikke målgruppe. Men på den anden side peger projektlederen på, at det også er vigtigt at fastholde, at alle grupper af unge er forskellige, hvorfor det ikke specifikt kan forudsiges, hvilke problemstillinger der er fremherskende på et givent hold på en uddannelsesinstitution. En central erfaring fra projektet er, at aktiviteterne skal kunne rumme det faktum, at langt de fleste elever har en fornuftig indstilling til brug af rusmidler.

5.3.3 Rusmiddelprojekter på produktionsskolerne

Erfaringerne fra projektet rettet mod eleverne på de nordjyske produktionsskoler underbygger konklusionen om, at der skal differentierede metoder til i den forebyggende indsats på ungdomsuddannelserne. Projektet etableres bl.a. på baggrund af, at spørgeskemaundersøgelsen viste, at eleverne på produktionsskolerne har et markant højere forbrug af stoffer end eksempelvis eleverne på gymnasierne og handelsskolerne.

Den viden, som rusmiddelprojekterne på produktionsskolerne tilvejebragte, hvad angår spørgsmålet om, hvad der karakteriserer eleverne på produktionsskolerne og deres rusmiddelkultur, handler bl.a. om:

- Rusmidler og rusmiddelproblematikker fylder meget i produktionsskolernes liv, enten fordi de selv eksperimenterer med illegale rusmidler, eller fordi deres familie eller vennerelationer har misbrugsproblemer
- Rusmidlerne er brugt som middel til flugt fra en hverdag præget af psykiske og sociale problemer samt komplicerede familieliv og fiaskoer i skole, uddannelsessystem og som et bindeled i deres sociale relationer
- Lavt selvværd med en opfattelse af at være de nederste i et ungdomshierarki
- For enkelte elever er produktionsskolen et tilvalg på grund af værkstedsfag, eller i ventetiden inden praktikplads, men for en stor del af eleverne, fordi de ikke mener, at de kan andet.

5.3.4 Samlet perspektiv

Undersøgelserne giver samlet set både kvantitativt og kvalitativt en bred viden om de unges brug af og holdninger til rusmidler. Viden, som er relevant og anvendelig i forhold til forebyggelsesindsatser rettet mod unge på ungdomsuddannelserne, og som peger på, at en differentieret forebyggelsesstrategi på ungdomsuddannelsesområdet er relevant, fordi der tilsyneladende er sket en sortering af de unge ved valget af ungdomsuddannelse, og fordi uddannelserne er forskellige og dermed også rusmiddelkulturen.

Det er imidlertid ikke uproblematisk at arbejde udfra en differentieret tilgang i forebyggelsesproblematikken, fordi der er fare for en stigmatisering af de elever, som går på de enkelte uddannelser.

Spørgeskemaundersøgelserne har skabt lokal dokumentation og tilvejebragt viden om omfanget af de unges forbrug af rusmidler og holdninger til rusmidler samt deres risikovillighed. Det vil sige viden om problemomfang og problemforståelse, som til dels er brugt til at designe interventionen. En viden, som amterne har brugt som afsæt i forhold til at kunne handle målrettet, hvad angår tilgang og prioritering af fokusområder i forebyggelsen. Erfaringerne fra spørgeskemaundersøgelserne peger på, at konkret og lokal viden om de unges brug af rusmidler er et godt fundament for den videre forebyggende indsats. Undersøgelserne giver argumenter til at prioritere forebyggelse og til at konfrontere myten om, at "det har vi ikke hos os".

Undersøgelsernes brugbarhed ville givetvis have været højere, hvis man havde gennemført dem på helt samme måde i de to amter og samtidig rettet dem til i forhold til landsdækkende undersøgelser på området. Især må vi påpege amternes forskellige valg af, hvilke elevgrupper der skulle danne baggrund for undersøgelsen. At de skoler, hvorpå det må formodes, at misbrugsproblemerne er store, ikke er medtaget, er u hensigtsmæssigt. Men dette har imidlertid ikke betydet, at amtet ikke har iværksat forebyggelsesinitiativer rettet mod disse skoler.

Vidensgrundlaget fra den kvalitative undersøgelse i Århus er beskrevet, men er ikke videreført eller anvendte specielt i efterfølgende indsatser, fordi disse i højere grad har fokuseret på lærerne og institutionerne som målgruppe for indsatsen og ikke direkte de unge.

Den tilegnede viden om, hvad der karakteriserer de unge på produktionsskolerne i Nordjylland danner baggrund for kvalificeringen af produktionsskolelærerne og har desuden medvirket til, at der er kommet fokus på manglende støttemuligheder for eleverne med misbrugsproblematikker på disse ungdomsuddannelser (jf. at andre ungdomsuddannelser fx har psykologordninger tilknyttet, men dette er imidlertid ikke et tilbud, som produktionsskoleeleverne kan gøre brug af).

At vidensindsamlingen er foregået ud fra en lokal afdækning af de unge skal ses i sammenhæng med selve udviklingsprojektet om ecstasyforebyggelse og starten med stor mediemæssig og politisk fokus. De faglige professionelle har brugt de lokale dokumentationer med hensyn til omfanget af de unges brug af ecstasy for at kunne argumentere også for en bredere forebyggelsesindsats.

Undersøgelserne viser de unges forbrug af ecstasy, men en prioritering af de svagest stillede unge på fx produktionsskoler og tekniske skoler kunne også være valgt foruden denne dokumentation.

5.4 Unge, dialog og holdningsbearbejdning

Rusmiddelprojekterne på produktionsskolerne, vennekampagnen og “Ungdom, hverdagsliv og stimulanser” har eleverne som primær målgruppe. I dette afsnit ser vi på disse projekter ud fra, hvilke temaer der er relevante for de unge. Desuden beskriver vi de anvendte metoder og ser på erfaringerne med at bruge disse.

5.4.1 Emnemæssig tilgang

I projekt “Ungdom, hverdagsliv og stimulanser” tager forebyggelsen afsæt i oplevelse og risikovillighed og ikke i en risikovurdering, og det overordnede tema er rusmiddelkultur. I undervisningsforløbene på produktionsskolerne er den overordnede tilgang selvværd og ressourcer, og der bliver undervist under

temaet ungdomskultur. Vennekampagnen tager mere afsæt i en riskovurdering, fordi budskabet fx bliver formidlet gennem provokerende og skræmmende billeder, og her er temaet stoffer og vennerelationer.

Formålet for de tre projekter er fælles nemlig gennem dialog at få de unge til at reflektere over deres forbrug af og holdninger til rusmidler. Det er holdningsbearbejdning som er i fokus, fordi de unge generelt set har en viden om rusmidler. Når målet i sidste ende er adfærdspåvirkning, kan både viden og holdninger spille en rolle. Men i nærværende projekter indgår vidensformidling om stoffer perifert.

“Jeg tror, at hvis de unge skal ændre deres adfærdsmønstre omkring alkohol og stoffer, så bliver de nødt til at være bevidste om, hvilke vaner de har, og hvad de er styret af – og hvilken kultur de er en del af. Jo bedre denne platform er, jo bedre betingelser har de for at ændre den. Det var formålet med det hele at gøre de unge bevidste om egne vaner og mønstre for at skabe platformen for at ændre det.”

Forebyggelseskonsulent i Nordjyllands Amt

Forebyggelsesindsatserne er tilrettelagt ud fra, hvad forebyggelseskonsulenterne havde erfaringer for ville være relevante tilgange og emner for eleverne på de forskellige institutioner og således tilpasset målgruppe og institution.

I forløbene på produktionsskolerne var indgangsvinklen at fokusere på de unges selvværd og ressourcer. Derfor var den emnemæssige tilgang til diskussionerne om rusmidler – “hvordan det er at være ung i 2002” eller lignende inden for temaet ungdomskultur. Et emne, som de unge selv er eksperter i. Forløbene har været forskellige og tilpasset den enkelte skole både, hvad angår indhold, tidsforbrug og samarbejdet med lærerne. Et af ugeforløbene adskilte sig fx ved, at lærerne deltog og ved, at emnet var *“Den nye regering har lovgiggjort alle stoffer, og I skal nu fungere som et reklamebureau”*. En af produktionsskolelærerne, som var med i forløbet, fortæller om emnet:

“Vi planlagde i samarbejde med forebyggelseskonsulenten, at undervisningsforløbet skulle handle om stoffer, men at det ikke skulle være en af de sædvanlige skrækkampagner. Vi ønskede en ny form, hvor eleverne skulle lave en reklamekampagne.

De unge fik at vide, at de skulle lave en reklamekampagne, at stoffer nu var blevet legale, og at de skulle udarbejde reklamer m.m. for alkohol og narko. Eleverne bestemte selv, om de ville lave kampagner for henholdsvis alkohol, ecstasy eller hash.

Der var frit spil, men det var en forudsætning, at de ikke måtte lyve om stofferne. Formålet var selvfølgelig, at de fik viden om alkohol og stoffer. Der blev både produceret reklamekampagner med plakater og skriftligt materiale samt reklamefilm. Kommunikationsuddannelsen fra Ålborg Universitet havde stillet en OB-vogn til rådighed til redigering af filmene.”
Lærer på produktionsskole i Nordjyllands Amt

I projekt “Ungdom, hverdagsliv og stimulanser” blev temaerne også på baggrund af resultaterne fra fokusgrupperne tilrettelagt i forhold til målgruppen. På gymnasierne var der fokus på ungdom, hverdagsliv og stimulanser. På handelsskolerne var der fokus på konkrete oplevelser og informationer om mulige oplevelser og mulige risici ved at bruge illegale rusmidler og titlen “XTC eller BBC” refererer til ecstasy og erfaringerne fra en dansk projektmagers succesfulde projekt, som blev udsendt af BBC. På tekniske skoler blev der under titlen “Unge og stoffer” sat fokus på oplevelsesorienterede aktiviteter og formidlet konkrete viden, som var anvendelig på kort sigt. På social- og sundhedsskolerne blev der taget udgangspunkt i at synliggøre egne ressourcer og retten til at træffe bevidste valg i eget liv.

5.4.2 Metoder

Projektundervisningsforløb, temadage og kampagne er de helt overordnede metoder i bestræbelserne på at få eleverne til at diskutere og reflektere over deres rusmiddelforbrug og -kultur. Herunder er der anvendt mere konkrete metoder som kønsopdelt gruppearbejde, drama, video, oplæg fra tidligere misbrugere, foredrag, praktiske øvelser, gruppearbejde som cafédialog, informationsmateriale som webside, magasin m.m.

En diskussion i forhold til valg af metode handler om, hvorvidt konceptet og emnet er en integreret del af elevernes undervisning eller en løsrevet temadag med fokus på emnet rusmidler.

Kampagne er for så vidt løsrevet, men dog bundet op på, at enkelte uddannelsesinstitutioner i forbindelse med kampagnen satte vennerelationer og stoffer på skemaet i efteråret 2002 således, at undervisningen var støttet af kampagnen.

Indsatsen på produktionsskolerne har dels været enkelte temadage dels forløb af ca. en uges varighed. Der er således tale om en samlet pakke et helt projektforløb, som eksterne konsulenter enten varetager i samarbejde med produktionsskolelærere eller alene. I “Ungdom, hverdagsliv og stimulanser” er der primært tale om enkelte temadage løsrevet fra den øvrige undervisning.

Kønsopdelt undervisning

Den kønsopdelt undervisning er blevet brugt i rusmiddelprojekterne på produktionsskolerne i Nordjyllands Amt. Konkret er der tale om, at drøftelser af og arbejdet med projekttemaerne foregår i grupper, hvor drenge og piger arbejder hver for sig.

Metoden bygger på den konkrete viden om, at piger og drenge bruger af og holdninger til rusmidler er forskellige. Forskelligheder som afspejler sig i kønnenes måde at snakke om emnet på. Fordelene ved kønsopdelte grupper er for det første, at der kan tages udgangspunkt i den rusmiddelkultur, som henholdsvis drenge og piger har og derigennem ikke blot få mulighed for at arbejde med, hvad der er specielt ved at være ung i dag, men også med hvad der er specielt ved at være pige eller dreng i dag. Det vil sige de kønsspecifikke holdninger til rusmidler. Og herunder drøftelser af de uskrrevne regler vedrørende rusmidler, hvad kan man tillade sig, og hvad kan man ikke tillade sig?

Forebyggelseskonsulenternes erfaringer peger på, at ved kønsopdelte diskussioner er der mulighed for at komme i dybten med den rusmiddelkultur, som kønnene har og få dem til at reflektere over, hvorfor de drikker på den måde, de gør (Jensen og Højbo, 2003).

“For drengene er der konkurrence og gruppepres. “Han var kedelig, fordi han gad ikke drikke”. For pigerne er det lige omvendt, for er der en pige, som skiller sig ud ved at drikke meget, så er det forbundet med udelukkelse, sladder og mobning.

Det er centralt, at de bliver bevidste om dette. Derfor er diskussionen om, hvordan de ser på dem, som drikker, meget central... Flertalsmisforståelserne er også tydelige, at de prøver at leve op til nogle drikkeidealer, som der ikke er ret mange, der præsterer.”

Forebyggelseskonsulent i Nordjyllands Amt

For det andet viser erfaringerne, at begge køn reelt får taget nogle diskussioner, hvor der ellers kan være en tendens til, at pigerne tager styring over gruppearbejdet ved kønsblandede grupper. Konsulenterne fra Foldbjergcentret har erfaringer med piger og alkohol fra forebyggelsesindsatsen i folkeskolens ældste klasser (jf. Thaarup og Jensen, 2000). Et af de konkrete problemer ved at gennemføre gruppearbejde i forløb på produktionsskolerne er den udskiftning, der løbende er af elever, som vanskeliggør et kontinuerligt forløb i grupperne.

Drama og video har været pædagogiske metoder i hovedparten af de lange forløb, som har været på produktionsskolerne i Nordjylland. Der har været tre formål knyttet til at anvende video, nemlig en anderledes undervisningsform, mulighed for en pause fra de tunge rusmiddelproblematikker gennem arbejdet med

de tekniske sider og endelig som en understøttelse af, at eleverne kunne mere, end de måske troede og havde erfaringer med (Jensen og Højbo, 2001).

Som led i modelprojektet har der været mulighed for at inddrage redigerings- og videoudstyr samt skuespillere. Af ressourcemæssige årsager er der ikke mulighed for dette i et fremadrettet perspektiv, men erfaringerne viser, at produktionerne af videofilm og indslag af forskellig karakter er et godt medie for diskussionerne og refleksionerne af rusmiddelpolitikkerne.

Personlige samtaler – som følge af den kontakt, som blev etableret mellem forebyggelseskonsulenter og elever – er blevet en del af undervisningsforløbene, selvom det i udgangspunktet ikke var formålet. På den ene side har det givet eleverne mulighed for at drøfte deres problemer med voksne, som ikke var en del af deres hverdag, og som lyttede. På den anden side kan det være problematisk med sådanne relationer vurderer forebyggelseskonsulenterne, netop fordi de er væk efter forløbet og ikke har kunnet se nogle henvisningsmuligheder for de unge med massive sociale og psykiske problemer.

“En stor svaghed i projektet har været, at vi ikke reelt har haft et tilbud at henvise de unge til, som har fået tillid til os og fortalt, at de har store problemer. Jeg synes, at der skulle ansættes flyvende medarbejdere til produktionsskolerne jf. den psykologhjælp, som eleverne på øvrige ungdomsuddannelser har til rådighed. Der kommer en psykolog og er på skolen hver 14. dag. Det er et projekt, som har kørt i Nordjyllands Amt, og som i dag er en driftopgave.

Jeg synes, at det er en katastrofe, at der, hvor det største behov måske er – de er ikke med i denne ordning. Handelsskoler og tekniske skoler, som heller ikke har noget med amtet at gøre, er heller ikke med i denne ordning... Der er mange af de unge på produktionsskolerne, som har brug for et lille skub til at komme videre.”

Forebyggelseskonsulent i Nordjyllands Amt

Foredrag og oplæg

Foredrag eller oplæg i plenum er en metode, som har været anvendt i “Ungdom, hverdagsliv og stimulanser”. Der har været oplæg af forskere om, hvordan det er at være ung i dag fx med hensyn til ekstreme udtryksformer eller de unges vilkår. Der har således ikke været tale om foredrag om unges brug af rusmidler af mere generel karakter, men det formål at bibringe eleverne en større selvindsigt og derigennem få styrket deres handlekompetencer med hen-
syn til at træffe bevidste valg i deres eget hverdagsliv (Stark, 2001).

Andre oplæg har været af unge tidligere storbrugere af ecstasy og baseret på, at de skulle videregive deres erfaringer med misbrug. En af de problemstillin-

ger, som forebyggelsekonsulentene peger på i forbindelse med at bruge tidligere misbrugere, er, hvorvidt det utilsigtet inspirerer målgruppen til at prøve stoffer, fordi de tidligere misbrugere ikke ser ud til at have taget nogen skade.

5.4.3 Interne vurderinger

Produktionsskolerne

Der er ikke indsamlet vurderinger fra produktionsskoleeleverne, men lærerne og konsulenterne er enige om, at eleverne var engagerede, og alle fik viden om rusmidler på en anderledes måde samt diskuteret deres holdninger til rusmidler. Desuden fik enkelte elever rådgivning og støtte. En lærer vurderer, at det var centralt for indlæringen, at eleverne selv skulle præsentere deres resultater/produkter, dvs. at fremlæggelse var en del af undervisningsforløbet.

Konsulenterne konkluderer, at undervisningsforløbene har haft følgende betydning:

- Det er blevet legitimt at tale om rusmidler, og eleverne har fået minimeret tabuer om problemstillinger med rusmidler, fordi de har sat emnet i tale og drøftet deres holdninger og erfaringer i grupper
- Eleverne har haft mulighed for at drøfte deres problemer med voksne, som ikke var en del af deres hverdag, og som lyttede
- Kønsoopdelte undervisningsmetoder er fordelagtige, fordi de to køn ofte har særegne vaner, traditioner og kulturer, som afspejler deres måde at tale om rusmidler på. Desuden har gruppearbejdsformen og de kønsoopdelte grupper medvirket til nye netværk mellem eleverne
- Eleverne har fået flyttet nogle grænser for, hvad de troede, de kunne
- Fokus på elevernes selvværd og ressourcer er et vigtigt element i et forebyggende undervisningsprojekt på en produktionsskole, og det er konsulenternes erfaring, at dette fokus godt kan bygges op omkring arbejdet med rusmiddel-emner
- Dilemma at eleverne taler om deres rusmiddelproblemstillinger og erfaringer, og at enkelte har massive problemer, og hvordan kan de efterfølgende få støtte. Undervisningsforløbene giver konsulenterne god kontakt til de unge, men det er vanskeligt at henvise de unge med massive problemer til støttemuligheder.

På baggrund af undervisningsforløbet er der høstet erfaringer med, hvilke metoder og tilgange der er hensigtsmæssige i det forebyggende arbejde med rusmidler på skolerne. Desuden har det vist sig, at lærerne ofte mangler redskaber til at kunne hjælpe de unge, som på forskellige måder har problemer med rusmidler. Med denne erfaring har amtet gennemført en kursusrække for lærerne på udvalgte produktionsskoler. Erfaringerne danner også baggrund for et undervisningsmateriale, som de to amter udarbejder i fælleskab til brug for uddannelse af lærere på ungdomsuddannelserne (jf. Jensen og Højbo, 2003).

“Ungdom, hverdagliv og stimulanser”

De interne erfaringer og vurderinger fra temadagene i projekt “Ungdom, hverdagliv og stimulanser” viser vedrørende konceptet på *gymnasierne*, at eleverne involverede sig i debatten, og det lykkedes at skabe dialog eleverne imellem om deres ungdomskultur, og at dette perspektiv var hensigtsmæssigt, fordi alle eleverne oplevede temaet som relevant, uanset hvilket forhold til alkohol de havde.

Af mere problematiske forhold ved metoden kan nævnes, at der i gruppedialogerne kan være nogle af eleverne, som har tendens til at tale om problemstillingerne i abstrakte og generelle termer. Desuden er det centralt, at forebyggerne ikke kommer til at mistænkeliggøre de unge, men tager højde for, at de fleste har et fornuftigt forhold til rusmidler samt en meget bevidst sundhedsadfærd.

Eleverne vurderede temadagen positivt. Det har været interessant for dem, og over halvdelen har efterfølgende både tænkt og drøftet temaet med deres venner. Lidt under halvdelen af eleverne har svaret, at de regner med at få et mere reflekteret forhold til alkohol.

På *handelsskolerne* var det vanskeligere at skabe dialog mellem eleverne om emnet hurtige stoffer, og det lykkedes ikke at skabe en dynamisk og intensiv deltagelse fra eleverne. De var mere indstillet på at sidde og lytte, og desuden var der få, som var i berøring med konkrete stofproblematikker, og måske oplevede de ikke emnet som relevant. Efterhånden som temadagen skred frem, var der et stort frafald af elever, hvilket – også af ressourcemæssige årsager – er uheldigt, idet der deltog 3 tidligere misbrugere, to foredragsholdere og tre konsulenter.

Eleverne fandt oplægget fra de tidligere misbrugere interessant, men er mere kritiske over for visionsoplægget. Få vurderer, at der er store problemer med stoffer på deres skole, og at det er vigtigt at afholde sådanne temadage på handelsskolerne.

På de *tekniske skoler* blev der skabt dialog mellem eleverne om de hurtige stoffer, og flere meldte ind med egne erfaringer. Derimod havde eleverne vanskeligt ved at se meningen med de fysiske øvelser, der var en del af temadagen.

Projektlederen ser et dilemma i brugen af tidligere misbrugere. På den ene side er det en fordel, fordi det giver troværdighed og muligheder for engagement, men på den anden side er det et åbent spørgsmål, om sådanne oplæg utilsigtet er med til at inspirere til eksperimenteren med hurtige stoffer.

Konceptet for temadagene er baseret på, at hurtige stoffer er et emne, som betyder noget for hele målgruppen. Men en stor gruppe af elever sidder tilbage med fornemmelsen af, at det er da meget interessant, *men hvorfor skal jeg deltage under denne involverende form?* Nogle er alligevel nysgerrige, andre sy-

nes ikke, det er noget at snakke om. Hovedparten af eleverne synes imidlertid godt om temadagene, og cirka halvdelen svarer, at de fik noget at vide, som de ikke vidste i forvejen.

På *social- og sundhedsskolerne* var der en del modstand mod konceptet fra elevernes side. En tendens var, at eleverne ikke umiddelbart var indstillede på, at de selv havde mulighed for at bestemme over deres relation til rusmidler, fordi sociale forhold, tilfældigheder og gener spillede en afgørende rolle. Eleverne vurderer temadagene som bedre end det daglige skolearbejde.

Der kan skabes meningsfuld forebyggelsesarrangementer på gymnasier og hf-skoler med udgangspunkt i de nævnte metoder. Det er imidlertid afgørende, at forebyggeren fokuserer på processen, og hvad de unge kan bruge til noget og i mindre grad på, hvilke specifikke sundhedsbudskaber man vil formidle (jf. Stark, 2001).

Vennekampagnen

Vennekampagnerne er blevet godt modtaget af de unge, viser de tilbagemeldinger, som ecstasykoordinatoren har fået. De unge lægger mærke til plakaterne og oplever beretningerne fra magasinet som troværdige og relevante. Hjemmesiden har været besøgt, men der har ikke været debat mellem de unge på webstedet.

Der er stor uenighed blandt forebyggelseskonsulenterne, når de forholder sig til betydningen af kampagner generelt. Nogle mener, at det ikke er en brugbar metode i forebyggelsesindsatsen, andre peger på, at kampagner, som er målrettede og bliver gentaget som fx skytsengelkampagnen (hvor unge piger skulle forhindre unge drenge i at køre bil, når de havde drukket ved bl.a. at tage bilnøglerne), med held kan være med til at sætte fokus på et tema og understøtte en indsats.

Selve det provokerende og voldsomme udtryk som kampagnematerialet er der også delte meninger om blandt fagkonsulenterne. Nogle peger på, at det ikke er den rigtige tilgang i et forebyggelsesperspektiv, andre at det er en måde at fange de unges opmærksomhed på.

Vennekampagnen tager fat om et væsentligt emne i relation til unges brug og misbrug af rusmidler, nemlig venners betydning. Budskabet er, at unge udøver den største indflydelse i netop venskabsrelationer, og at det således også er væsentligt at sætte fokus på dette i et forebyggelsesperspektiv. Kampagnen er lanceret samtidig med en opfordring til nøglepersonerne på ungdomsuddannelserne om at sætte fokus på temaet.

5.5 Opkvalificering af lærerne

Lærerne fra ungdomsuddannelserne er primær målgruppe i tre af projekterne: Nøglepersonnetværket bestående af lærere fra ungdomsuddannelserne og temadage for produktionsskolelærerne i Nordjyllands Amt samt kursus for kontaktlærere på tekniske skoler og produktionsskolelærere i Århus Amt.

I dette afsnit stiller vi skarpt på disse projekter. Vi beskriver kort projekterne og ser på, hvorfor amterne satser på lærerne som målgruppe, beskriver de forskellige metoder (kursus og temadage) samt muligheder og barrierer for at opkvalificere lærere med særlige funktioner, udvælge nøglepersoner eller opkvalificere hele lærergruppen samlet. Desuden vil vi pege på muligheder og barrierer for forankring af indsatsen, både hvad angår lærernes muligheder og barrierer i forhold til at få kollegers og ledelsens opbakning og fx konkret få afsat ressourcer til indsatsen i de eksisterende strukturer, tidsmæssigt, mødemæssigt m.m. Og på den anden side hvad viser erfaringerne fra modelprojektet i forhold til omsættelse af den tilegnede viden og erfaringer, som de får på kurset eller temadagen, konkret i praksis på deres uddannelsesinstitution, og hvilke barrierer der er for det?

5.5.1 Hvorfor lærerne og hvad karakteriserer dem?

Amterne har sat fokus på lærerne på ungdomsuddannelserne, fordi det er dem, der har den daglige kontakt og kontinuerlige relation med eleverne og i bestræbelserne på, at de bliver i stand til at give viden om stoffer, markere holdninger, identificere storbrug hos de unge, at rådgive og om nødvendigt henvise til behandling. De underviser dem i diverse fag og har på forskellig vis og i forskelligt omfang indsigt i elevernes hverdagsliv generelt. For nogle lærere er det en del af deres faglighed at beskæftige sig med rusmidler eller forebyggelse – det gælder fx biologi-, samfundsfags- og psykologilærere. For andre er emnerne elementer af deres funktion som fx kontaktlærere på de tekniske skoler eller for lærere med vejlederfunktioner eller for de medarbejdere, som varetager funktioner i forbindelse med skolehjem. Alt afhængigt af, hvilken ungdomsuddannelse og hvilket engagement lærerne har i de unges liv generelt, har de mere eller mindre føling med elevernes forbrug og eventuelle misbrug af rusmidler. Hvordan lærerne forholder sig til rusmiddelforebyggelse kan således både ses i lyset af de institutionelle rammer og deres personlige indgangsvinkel til emnet og til eleverne.

Amternes intention med at inspirere og kvalificere lærerne til at beskæftige sig med de unges rusmiddelforbrug hænger således sammen med deres rolle som undervisere, og at de derigennem kan indarbejde temaet i deres undervisning. Det er der lagt op til i nøglepersonnetværket. Deres rolle i de unges hverdag har været omdrejningspunktet i kurset for lærerne på produktionsskolerne og på de tekniske skoler, og endelig som en samarbejdspartner i bestræbelserne på at få institutionerne til at udarbejde rusmiddelpolitikker (jf. kurset for kontaktlærere og nøglepersonnetværket).

Det generelle er, at rusmiddelforebyggelse er en mindre del af de emner og forhold, som lærerne varetager.

5.5.2 Beskrivelse af projekterne

Nøglepersonnetværket

Nøglepersonnetværket er etableret i efteråret 2002 og består af 26 lærere med forskellige faglige og arbejdsmæssige baggrunde fra bl.a. gymnasier, tekniske skoler, handelsskoler og produktionsskoler i Nordjyllands Amt. Netværket er dels en samarbejdsrelation mellem amt og ungdomsuddannelser dels et forum for opkvalificering og erfaringsudveksling mellem lærere fra forskellige uddannelsesinstitutioner vedrørende rusmiddelforebyggelse.

Amtet afholder to årlige temadage, som indeholder både faglige aktuelle oplæg og erfaringsudveksling fx om unge og rusmidler, unge, alkohol og risikovillighed og rusmiddelpolitikker på ungdomsuddannelserne. Indholdet er således både rettet mod at kvalificere lærerne til at integrere rusmiddelforebyggelse i deres undervisning samt i forhold til at ruste dem til at arbejde for, at institutionerne udarbejder politikker.

Kongstanken er at indarbejde informationer og diskussioner som en del af undervisningen og dermed bundet op i en kontekst og ikke løsrevet som ren information, at rusmiddelforebyggelse er forankret i et undervisningsforløb, hvor det er lærerne, som er kvalificerede til at integrere rusmiddelforebyggelse i undervisningen. Amtets konsulenterende rolle bliver herigennem at kvalificere lærerne til dette frem for at være de agerende i arbejdet rettet mod eleverne som i indsatsen på produktionsskolerne.

Nøglepersonnetværket er i dag forankret som en driftsopgave for Foldbjergcentret og med et bredere tema, som også omhandler sundhed mere bredt. Indholdet skal fremover fortsat være møntet på, at lærerne kan bruge det dels i undervisningen dels i forhold til rusmiddelpolitikkerne på institutionerne.

Kurser for lærerne

“Unge og misbrugsproblematikker – hvorfor og hvordan?” var titlen på en kursusrække, som Nordjyllands Amt afholdt for ca. 30 lærere fra tre produktionsskoler over seks dage i løbet af sommerhalvåret 2002. Kurset bestod af oplæg fra forskellige fagpersoner og gruppearbejde. Indholdet handler både om at kvalificere lærerne med konkret viden om rusmiddelforebyggelse og ungdomskultur og samtidig gøre dem i stand til at handle i forhold til unge med misbrugsproblemer. Fremover vil Foldbjergcentret i samarbejde med produktionsskolerne afholde en årlig temadag om rusmiddelforebyggelse.

I Århus Amt er der i efteråret 2002 blevet afholdt et endagskursus for i alt ca. 24 kontaktlærere på to tekniske skole og med samtlige lærere fra to produktionsskoler. Formålet har været at sætte fokus på rusmiddelproblematikker som en del af lærernes opgave og med henblik på at sætte dem i stand til at handle

hensigtsmæssigt i forhold til de unge med misbrugsproblemer. I forbindelse med kurserne er der udarbejdet rusmiddelpolitikker. På længere sigt kunne et netværk af lærere fra ungdomsuddannelserne blive etableret. (Se endvidere projektbeskrivelserne 3, 4 og 7 i appendiks).

Opkvalificering af lærere

Emnemæssigt har kvalificeringen og erfaringsudvekslingen omhandlet bl.a. faktuel viden om stoffer og risikosignaler, kommunikationsmåder og redskaber i den personlige samtale samt holdningsmæssige diskussioner. Indholdet af kontaktlærerkurserne var fx fokuseret på viden, holdning, handling og værktøj. Kurset indeholdt således:

- Faktuel viden om stoffer og risikosignaler
- Holdningsmæssige diskussioner om skolens rusmiddelpolitik i forhold til at forbedre den og efterleve den. At etablere en fælles holdning som de kan handle ud fra
- Træning gennem rollespil, hvor lærerne konfronterer elever og kolleger med rusmiddelproblemer
- Værktøjer i forhold til ikke voldelig kommunikation (Lund, 2003).

Formålet med opkvalificeringen i nøglepersonnetværket er både, at lærerne inddrager rusmiddelforebyggelse i undervisningssammenhænge samt inspirerer til politikker på institutionerne. Der har fx været afprøvet og introduceret til, hvordan man kan bruge dilemmakort til at starte en holdningsdiskussion primært blandt gymnasieeleverne samt udgivet idékatalog med materiale som inspiration til at inddrage rusmiddelforebyggelse i undervisningen. Kurserne til lærerne på produktionsskolerne er hovedsageligt møntet på at kvalificere dem til at støtte de unge, som er på vej ud i eller allerede har misbrugsproblemer. Det samme gælder indsatsen i forhold til lærerne på de tekniske skoler og produktionsskolelærerne i Århus Amt, men her var det ydeligere formålet at få udarbejdet en rusmiddelpolitik på institutionen.

Hvad siger deltagerne?

Først og fremmest vil lærerne gerne deltage, og de giver udtryk for, at de gerne vil yde en forebyggende indsats i forhold til eleverne og deres institution, men at de mangler viden om emnet og inspiration til, hvordan de kan styrke den forebyggende indsats. Lærerne er motiverede, enten fordi de kender problemstillingen fra deres dagligdag, og/eller fordi de oplever konkrete problemer fx i forbindelse med rusperioder, p- og j-dage (påske- og julebryg), morgenfødselsdage, ekskursioner eller i forbindelse med skolehjemmene. Generelt set vurderer lærerne projekterne positivt.

Nogle af deltagerne i nøglepersonnetværket er blevet interviewet om, hvad de kan bruge netværket til, og hvilke barrierer de ser med hensyn til netværket og i forhold til arbejdet med rusmiddelforebyggelse på ungdomsuddannelserne.

Der er udbredt tilfredshed blandt deltagerne både med selve netværket og med indholdet af temadagen og det udbytte, de får af at deltage. På *temadagene* har de mulighed for at udveksle erfaringer på tværs af uddannelsesinstitutioner med andre, som også interesserer sig for forebyggelse af unges rusmiddelforbrug. Desuden har de fået kendskab til hinanden, hvilket fremmer samarbejdet mellem institutionerne. Erfaringsudveksling er med til at give dem inspiration til, hvordan de konkret kan arbejde med emnet på deres institution. Skærpet opmærksomhed på emnet og problemstillingen unge og rusmidler er en anden effekt af at deltage i netværket.

Ved at deltage i *netværket* oplever deltagerne, at de kommer i gang og får sat fokus på emnet. Deltagerne bruger også netværket til at få styrket og udvidet deres faglige viden samt blive opdateret med aktuelle undersøgelser, tiltag og materialer på området. Dette medfører, at de kan udtale sig med større sikkerhed, når de skal formidle budskaber og holdninger videre på deres uddannelsesinstitution. Fagligt kvalificerer temadagene deltagerens viden om unge og rusmidler. Selve funktionen som amtets nøgleperson på området giver et bedre grundlag, når læreren ønsker at tage emner som fx alkoholpolitik op på uddannelsesinstitutionen.

Barrierer i forhold til at få arbejdet med rusmiddelforebyggelse på ungdomsuddannelserne kan bl.a. handle om manglende tradition for at beskæftige sig med rusmiddelforebyggelse på ungdomsuddannelserne, at der ikke er afsat timer til det, og at der mangler ledelsesmæssig opbakning.

5.5.3 Netværk med nøglepersoner og kursus for enkelte institutioner

Der er etableret erfaringer med forskellige metoder i forhold til at nå lærermålgruppen – netværk, temadag og kursus.

Netværket har en styrke i, at det er med til at sikre en kontinuerlig kontakt mellem lærere og amt og således giver mulighed for løbende erfaringsudveksling og opkvalificering inden for feltet.

På *kurset og temadagene* er der mulighed for at tage afsæt i den lokale kontekst og målrette diskussionerne til de specifikke problemstillinger, som enten knytter sig til pågældende institution eller til elevmålgruppen. Ved at samle samtlige lærere fra en uddannelsesinstitution, således som det har været gjort i forhold til produktionsskolerne, kan diskussionerne blive kontekstafhængige og en fælles viden og fokus på emnet oparbejdet.

Det kan være en af barriererne ved netværket, at den enkelte nøgleperson efterfølgende skal sikre en forankring på sin egen institution, men kan opleve at stå meget alene med fokus og viden. Ved at knytte kursus og udarbejdelse af rusmiddelpolitik samme bliver drøftelserne af egne holdninger bundet op til noget konkret, hvilket giver muligheder i forhold til forankring på den pågæl-

dende institution, men om forankringen lykkes, er det ikke muligt at konkludere på baggrund af denne evaluering.

Erfaringerne viser at produktionsskolelærerne er motiverede for opkvalificering inden for rusmiddelforebyggelse, og at der er mulighed for at gennemføre temadage, hvor samtlige lærere deltager. Hvad angår de tekniske skoler er der gode erfaringer fra Århus Amt med at opkvalificere kontaktlærerne, som har det som en del af deres funktion at forholde sig til elevernes sociale liv. Fokus på disse metoder er således på institutionsniveau, hvilket må være en fordel i forhold til forankring og anvendelse af de tilegnede kvalifikationer i praksis.

En nøgleperson ses som den person på de enkelte ungdomsuddannelser, som har viden og kendskab til området, og som forpligter sig til at formidle dette på institutionen. Netværkets styrker er, at det giver mulighed for erfaringsudveksling også på tværs af uddannelsesinstitutioner. Der er forskel på de unge på de forskellige ungdomsuddannelser, og når lærerne mødes nuanceres billeder af normalitet, hvad angår rusmiddelkultur. Samtidig bør nøglepersonnetværket ses som en kontinuerlig opkvalificering af lærerne inden for feltet. Her er forudsætningen, at netværksmøderne har noget at byde på i forhold til fx formidling og drøftelse af ny viden og metoder.

Hvordan sikrer man, at de tilegende kvalifikationer bliver omsat til praksis i hverdagen for lærerne og på deres uddannelsesinstitutioner? At alle lærere har fået samme viden og fælles diskussioner giver nogle fordele på de enkelte uddannelsesinstitutioner. Det er vanskeligere med netværk, hvor problemet ligger i at få overført viden om sig selv som ressourceperson på området, holdningsbearbejdning i forhold til lederne og kollegerne samt anerkendelse for, at det er en funktion, som skolerne skal varetage.

5.6 Samarbejde med institutionerne

At etablere samarbejdsrelationer mellem amtet og uddannelsesinstitutionerne har været en del af samtlige projekter. For tre af projekterne er det eksplicit formuleret som et af hovedformålene med indsatsen. Et af hovedformålene med etableringen af nøglepersonnetværket af lærere fra ungdomsuddannelserne i Nordjyllands Amt er: *“at struktur samarbejdet mellem amtet og ungdomsuddannelserne”*. Det samme gælder kursus og rusmiddelpolitikprojektet i Århus, som bl.a. har til formål: *“at udvikle metoder til samarbejdet mellem amt og ungdomsuddannelse”*. For disse projekter kan man sige, at målgruppe og samarbejdspartner er identiske.

Vi har allerede i et foregående kapitel beskæftiget os med samarbejdet mellem amtet og uddannelsesinstitutionerne og vil derfor ikke gå nærmere ind i denne relation her. I stedet vil vi kort opholde os ved spørgsmålet om, hvordan projekterne inden for ungdomsuddannelsesområdet har indtænkt institutionerne?

Dette er centralt i forhold til forankring af indsatserne samt i forhold til mulighederne for at kunne implementere de tilegnede kvalifikationer i den givne undervisningspraksis eller sociale praksis på uddannelsesinstitutionerne.

Det er vores vurdering, at kursus og rusmiddelpolitikprojektet i Århus Amt er det projekt, som har tænkt uddannelsesinstitutionen direkte ind i indsatsen. Pilotprojektet på Silkeborg Tekniske Skole er udarbejdet på en sådan måde, at der dels er taget afsæt i institutionens egne erfaringer, dels at der er etableret en sammenhæng mellem udarbejdelse af rusmiddelpolitik og opkvalificering af kontaktlærerne.

Erfaringerne viser, at metoden kan bruges til, at lærerne på uddannelsesinstitutionerne får udviklet en rusmiddelpolitik og herunder drøftet, hvilke værdier og mål de vil arbejde med. Det drejer sig fx om at definere grænserne for, hvad der er rimeligt, og hvad der er urimeligt, hvad angår rusmidler samt, hvordan grænserne håndhæves, hvis de overskrides, og hvilke konsekvenser der er forbundet med overskridelse. Processen med udvikling af politikken bør indeholde følgende faser:

- Kontekstanalyse
- Værdier og mål
- Regler og håndhævelse
- Organisering
- Uddannelse og implementering.

Det er afgørende, at det konkrete koncept er tilpasset den lokale kontekst, fordi det dermed giver mening og er relevant at arbejde med samt giver ejerskab for lærerne. De politikker, som er udarbejdet på de fire uddannelsesinstitutioner i Århus Amt, er derfor også ret forskellige, netop fordi de tager afsæt i den lokale kontekst og det lokale behov.

Det er imidlertid vanskeligt for amtets konsulenter at sikre en implementering af politikken. Selve processen og drøftelsen har formodentligt sat spor for de lærere, som har deltaget, men det har været vanskeligt at finde strukturer og procedurer, hvor udmøntningen af politikken kan indlejes. På Silkeborg Tekniske Skole er politikken synlig i den velkomstfolder, som eleverne får udleveret, når de starter på skolen.

Erfaringerne peger på, at forankringen skal ske i forhold til allerede eksisterende procedurer, ansvarsområder og mødeforaer på uddannelsesinstitutionen i erkendelsen af, at rusmiddelforebyggelsen er et perifert tema. Amtet arbejder på at tilbyde nøglepersonerne at deltage i netværk og løbende kvalificering. På produktionsskolerne er rusmidler blevet indarbejdet som et af punkterne i de elevgennemgange, som lærerne foretager.

I forhold til selve processen med at udvikle rusmiddelpolitikker og kursus på uddannelsesinstitutionerne fremhæver amtets konsulenter flere centrale forhold fx:

- Inddrage de lokale diskussioner og forhold i forløbet
- Tage højde for samt medtænke uddannelsesinstitutionernes lokale samarbejdspartnere fx SSP-konsulent, forvaltningsafdeling eller udgående medarbejdere, som kan tage over, når det gælder tunge problemstillinger
- Inddragelse og samarbejde med ledelse eller medarbejdere med kompetence
- Tage afsæt i lokale forhold som fx institutionens værdigrundlag, andet aktuelt udviklings- og kompetencearbejde. Arbejdet med rusmiddelpolitikken og kurset for kontaktlærere skal være i overensstemmelse med skolens virksomhedsgrundlag og herunder værdigrundlaget i forhold til arbejdet med eleverne. Rusmiddelpolitikken bliver derved en naturlig og internaliseret del af skolens øvrige grundlag
- Fordel at tænke rusmiddelpolitik og kursus sammen – politikken udstikker retningslinierne, og kurset giver kompetencen til at forfølge retningslinierne
- Der skal være en organisering, der støtter politikken for, at den bliver virksom som fx afklarede roller, samarbejdsflader, kommunikation og procedurer.

Skal en rusmiddelpolitik på en uddannelsesinstitution skabe reelle forandringer, er det nødvendigt, at den indarbejdes i allerede eksisterende strukturer på institutionen, hvilket kan være med til at sikre, at den bliver fulgt op. Undervisning af lærere og nedfældning af politikken er ikke nok, det drejer sig bl.a. om, at det er let at handle efter den aftalte politik. Hvilket måske kan handle om at få den indarbejdet i allerede eksisterende strukturer på institutionen fx procedurer, kommunikationskanaler eller andet (Lund, 2003).

Hvilken rolle skal *eleverne* spille i forhold til processen og udarbejdelsen med rusmiddelpolitikker? Konsulenterne vurderer, at når formålet i sidste ende er at ændre de unges rusmiddeladfærd, så er det optimale at inddrage dem. Men spørgsmålet er, hvordan det gøres mest hensigtsmæssigt. På Teknisk Skole i Silkeborg var det kontaktlærerne og to elevrepræsentanter, som deltog på en temadag, hvor politikken blev udarbejdet, og de havde således indflydelse på beslutningerne. Det fungerede udmærket – eleverne udtalte sig og blev også hørt, beskriver konsulenterne. Men de stiller på den anden side også spørgsmål ved, om eleverne skal involveres i selve udarbejdelsen af politikken, fordi der er stor risiko for manipulation eller frustration, fordi deres beslutninger og forslag ikke bliver taget til efterretning.

Eleverne kan også inddrages på anden vis, nemlig hvor de tilkendegiver deres holdninger i interview. Der er således tale om en slags indirekte brugerinddragelse. Endelig kan man inddrage alle elever i processen omkring politikken. Fordelen ved dette er sandsynligvis involvering og ejerskab, og at eleverne også som led i processen får reflekteret over egne holdninger til rusmidler og rusmiddelkulturen på institutionen. Risikoen er, at ledelsen ikke godtager de

unges forslag. Der er udelukkende tale om rusmiddelpolitikker rettet mod eleverne på institutionerne og ikke lærerne som medarbejdere.

6 Kommunale rusmiddelpolitikker

Den kommunale forebyggelse og den tidlige indsats anses for afgørende i forhold til børn og unges rusmiddelvaner. Det gælder både indsatsen i barnets første leveår, i folkeskolen, i klubberne og i de forskellige miljøer, hvor børn og unge færdes samt senere ved overgangen til ungdomsuddannelserne. Derfor har rusmiddelpolitik været et højt prioriteret indsatsområde i udviklingsprojektet om ecstasyforebyggelse. Det drejer sig både om kommunal rusmiddelpolitik og rusmiddelpolitikker på ungdomsuddannelserne.

Formålet med indsatsen er for det første at få prioriteret, etableret og synliggjort rusmiddelforebyggelse. For det andet at få kommuner og uddannelsesinstitutioner til at udarbejde rusmiddelpolitikker og handleplaner. Og for det tredje at få forankret det forebyggende arbejde.

En kommunal rusmiddelpolitik indeholder kort sagt en synlig værdibaseret ramme for en koordineret forebyggelsesindsats i en kommune.

Amterne har gennemført arbejdet i forhold til kommunerne i forskellige processer i forhold til at synliggøre indsatsområdet i kommunerne.

Metoderne, som amterne har brugt i bestræbelserne på at nå overstående mål, er informationsmateriale, forskellige former for konsulentbistand og samarbejde. Metoderne i forhold til målgrupperne i kommunerne kan ses på baggrund af proces og casebeskrivelser. Samarbejdet mellem amt og kommuner er en central del af metoden. Denne samarbejdsrelation samt muligheder og barrierer for samarbejdet er analyseret i kapitel 4.

6.1 Hvad er en kommunal rusmiddelpolitik?

Kommunerne har ingen lovmæssig forpligtelse til at udarbejde rusmiddelpolitikker. Kvantitative undersøgelser af, hvor mange kommuner på landsplan som har formuleret politikker inden for beslægtede områder, viser, at 1/3 af landets kommuner har udarbejdet børne- og ungepolitikker, og ca. 16% har en alkoholpolitik (Mikkelsen, 2002; Henriksen, 2002).

I Nordjyllands Amt viser en kortlægning af indsatsen på området, at ud af de 27 kommuner er 12 begyndt eller har afsluttet arbejdet med rusmiddelpolitik. 5 kommuner har en politik, som primært omhandler holdningen til rusmidler som en del af personalepolitikken for de ansatte i kommunen. I Århus Amt har 13 kommuner ud af 26 en rusmiddelpolitik.

Helt overordnet er en rusmiddelpolitik:

“En kulturel og holdningsmæssig ramme inden for hvilken man synligt på alle niveauer forholder sig til brug og misbrug af rusmidler.”

Thaarup, 2001

En kommunal rusmiddelpolitik er et styringsredskab, der kan medvirke til at skabe sammenhæng i indsatserne inden for forebyggelse og behandling i og mellem de forskellige kommunale miljøer. Børn, unge og ansattes forbrug af rusmidler er hovedoverskriften for rusmiddelpolitikken.

- En rusmiddelpolitik er rammer og retningslinier og en måde at skabe overblik over området og koordinere de indsatser, der foregår i de forskellige kommunale institutioner, i boligområder, i foreningslivet, i festmiljøet og i handelslivet samt på de enkelte uddannelsesinstitutioner.
- En politik, som omhandler både forebyggelse, behandling og efterbehandling kan være med til at skabe overblik og koordination over indsatserne på området, fordi flest mulige aspekter og målgrupper derved bliver medtænkt i politikken.

Der er således tale om en bred politik, fordi den både omfatter forebyggelse, behandling og efterbehandling, og fordi den inddrager samtlige aktører på feltet og både unge og de voksne ansatte i forvaltningen.

“Ambitionen er, at hele kommunen skal være dækket ind af en rusmiddelpolitik, således at hvis man er barn eller ung i kommunen, så kan man ikke gå på gaden eller i institutionerne uden at være omfattet af politikken.”

Forebyggelseskonsulent i amtet

En rusmiddelpolitik vil typisk bestå af to dele – et værdigrundlag og en handleplan. Værdigrundlaget er den holdningsmæssige ramme, inden for hvilken man synligt på alle niveauer forholder sig til brug og misbrug af både lovlige og ulovlige rusmidler. I handleplanen beskrives de områder og indsatser, man vil prioritere for at forebygge, behandle og efterbehandle misbrug af rusmidler samt, hvem der er ansvarlig for, at arbejdet bliver udført.

Det ligger uden for denne evaluerings rammer at analysere de kommunale rusmiddelpolitikker i forhold til det konkrete indhold, så her skal – på baggrund af de erfaringer amternes konsulenter har – blot nævnes, at de kommunale rusmiddelpolitikker er meget forskellige, hvilket de for det første naturligvis vil være, fordi kommunerne er meget forskellige, og politikken må være tilpasset den enkelte kommunes struktur og behov. For det andet er de også forskellige i forhold til, hvor bredt de favner. I nogle kommuner er der tale om en politik,

som omfatter medarbejderne på de offentlige arbejdspladser. I andre kommuner er der tale om en bred politik, som indbefatter alle borgere i kommunen og samtlige lokalmiljøer.

6.2 Proces i Nordjyllands Amt

Kommunale rusmiddelpolitikker var et område, som Nordjyllands Amt i flere år gerne ville have prioriteret i forbindelse med det forebyggende arbejde. Som led i udviklingsprojektet bliver der mulighed for at gøre en ekstra indsats i bestræbelserne på at inspirere kommunerne til at udarbejde rusmiddelpolitikker.

Samtlige 27 kommuner i amtet modtog i foråret 2001 et brev fra amtsborgmesteren, Aalborgs politimester og formanden for Kommuneforeningen med en opfordring til at udarbejde en kommunal handleplan om ecstasy og lignende stoffer. 14 kommuner melder tilbage til amtet med ecstasyhandleplaner.

På baggrund af erfaringer fra Norge, forskningsresultater og med faglig sparring fra Sundhedsstyrelsen udarbejder Foldbjergcentret i 2001 folderen *“Kommunal rusmiddelpolitik – hvorfor? – hvordan? – hvem?”* Der er tale om en vejledning med inspiration til, hvordan processen med udarbejdelse af en rusmiddelpolitik kan foregå. De kommuner, som har indsendt handleplan, modtager desuden et brev med tilbud om amtets konsulentbistand. Amtet sender folderen ud til kommunernes socialdirektører. De kommunale nøglepersoner modtager også folderen samt et kopi af følgebrevet.

Folderen indeholder:

- Argumenter for at udarbejde en kommunal rusmiddelpolitik
- Definition af hvad en rusmiddelpolitik er
- Hvilke forhold der bør medtænkes: Målbeskrivelse, situationsbeskrivelse, indsatsområder, organisering, økonomi og ressourcer.

Et af forslagene i folderen er, at de enkelte kommuner, når de starter med udarbejdelsen af en rusmiddelpolitik, sammensætter en bred og tværfaglig gruppe, som har viden og indsigt i rusmiddelområdet. Gruppens medlemmer skal være engagerede og have holdninger til brug og misbrug af rusmidler samt have kompetence i forhold til opgaven, står der i folderen (Thaarup, 2001). Afslutningsvis nævnes, at konsulenter fra Foldbjergcentret stiller sig til rådighed med konsulentbistand i forbindelse med kommunernes udarbejdelse af rusmiddelpolitikken.

Efter udsendelsen har amtets forebyggelseskonsulenter henvendt sig telefonisk til kommunerne for at høre deres reaktion på inspirationsfolderen. Desuden har de fungeret som konsulenter i ca. 5 kommuner i forbindelse med udarbejdelsen af en rusmiddelpolitik.

Som eksempel på, hvordan samarbejdet har været organiseret, kan nævnes Dronninglund Kommune. Det er politisk besluttet, at der skal laves en rusmiddelpolitik. Der bliver i første omgang etableret en gruppe med repræsentanter fra SSP, skole, kontaktpersoner, gademedarbejderen (amtets nøgleperson), ældreområdet, socialforvaltningen, gymnasiet, ungdomsrådet og amtet. Men gruppen er for stor og derfor uarbejdsdygtig. Arbejdsgruppen nedlægges og en mindre gruppe bestående af afdelingsleder i socialforvaltningen og leder af SSP arbejder videre på rusmiddelpolitikken og tager afsæt i en tidligere politik.

Arbejdsgruppen præsenterer et oplæg til en rusmiddelpolitik for den oprindelige gruppe. Der arbejdes med indsatsområder bl.a. inden for: arbejdsplads, skoler, børn i misbrug, fritid, samarbejde med amtet og tilbud til misbrugere. Politikken beskriver kommunens mål, strategier og rammer for opgaveløsningen inden for forebyggelse, behandling og efterbehandling.

6.3 Proces i Århus Amt

I Århus Amt tager processen med kommunale rusmiddelpolitikker afsæt i det kommunale nøglepersonnetværk, som består af repræsentanter fra samtlige kommuner fx ungdomskonsulenter, forebyggelseskonsulenter, afdelingsledere, lærere eller SSP-medarbejdere. Fra projektbeskrivelsen bag udviklingsprojekt om ecstasyforebyggelse fremgår det:

“...Nøglepersonnetværket skal udbygges til også at omfatte metode- og strategiudvikling i forhold til udarbejdelse og implementering af aktive sundheds- og rusmiddelpolitikker i kommunerne. Amtets konsulentbistand ændrer herved karakter fra at være reaktiv serviceorienteret til at være proaktiv udviklingsorienteret... en indsats rettet mod ledelse og medarbejdere i de kommunale institutioner via diskussion af og hjælp til udførelse af lokalt forankrede rusmiddelpolitikker efterspørges i kommunerne...”

Jensen, 2000

Det viste sig imidlertid vanskeligt at komme i gang med synliggørelsen af kommunale rusmiddelpolitikker, men i sommeren 2002 blev der etableret en arbejdsgruppe, som satte kommunale rusmiddelpolitikker på dagsordenen. Gruppen bestod af nøglepersoner fra fire kommuner: En ungdomskonsulent, en politiassistent og to ungdomsskoleinspektører fra netværket samt amtets forebyggelseskonsulent.

Formålet var, at gruppen skulle udveksle erfaringer i processen med at udvikle og implementere rusmiddelpolitikker og formidle dette videre til inspiration og debat i netværk. Arbejdsgruppen ville inddrage forskellige ressourcepersoner til inspiration i processen. I 2 af kommunerne er processen med rusmiddelpoli-

tik i gang. I den ene foranlediget af et udviklingsprojekt på ungdoms- og fritidsområdet, og i den anden er det hensigten, at ungdomsskolen skal komme med et forslag til udformning af en rusmiddelpolitik.

I november 2002 indledtes et samarbejde mellem amtet og Rønde Kommune. Ungdomskonsulenten fra kommunen er med i arbejdsgruppen vedrørende kommunale rusmiddelpolitikker og kommunens borgmester ønsker at arbejde med indsatsområdet. En styregruppen bestående af borgmesteren, forvaltningschefer og ungdomsskoleinspektør og ungdomskonsulent samt amtets forebyggelseskonsulent iværksætter en undersøgelse af mulighederne for at udarbejde en kommunal rusmiddelpolitik. Undersøgelsen blev gennemført af amtets konsulenter og bestod i at indsamle erfaringer og holdninger i forhold til unge og rusmidler fra:

- Personale i kommunen vedrørende alkoholpolitik
- Bevillingsområdet
- Ungdomsområdet (skole, ungdomsskoler og foreninger)

Som led i undersøgelsen er der foretaget samtaler med kommunaldirektøren om restaurationsområdet og forvaltningschefen om personalepolitik. Desuden er der gennemført tre gruppeinterview med repræsentanter fra henholdsvis skoler, ungdomsskoler og medlemmer af forældrebestyrelserne. Og endelig er der afholdt et møde med repræsentanter fra foreningslivet. Undersøgelsens resultater er efterfølgende beskrevet samlet og har dannet baggrund for styregruppens beslutning om at arbejde videre med forslag til en kommunal rusmiddelpolitik.

Amtets intention er at indlede lignende samarbejdsrelationer med andre kommuner. Der vil i et fremadrettet perspektiv eventuelt være mulighed for at samarbejde med enkelte kommuner om året i processen med udarbejdelse af rusmiddelpolitikker.

Kommunen er en af amtets mindste og har i forvejen en ungdoms- og fritidspolitik. Ungdomskonsulenten er helt central i processen med udarbejdelsen af rusmiddelpolitikken, fordi han brænder for projektet. Han er amtets nøgleperson og med i den arbejdsgruppe, som bliver etableret for at arbejde med rusmiddelpolitikker. Ungdomskonsulenten får opbakning fra borgmesteren i forhold til at udarbejde en rusmiddelpolitik i kommunen. Amtets forebyggelseskonsulenter vurderer, at det er helt afgørende, at der er den politiske opbakning, og at ungdomskonsulenten har behov for opbakning og arbejdskraftressourcer til processen. Der bliver nedsat en styregruppe med kommunale repræsentanter, og amtets konsulenter gennemfører i samarbejde med ungdomskonsulenten forundersøgelsen, som danner baggrund for, at styregruppen vælger at fortsætte processen med udarbejdelse af en rusmiddelpolitik.

Rusmiddelpolitikken foreslås udviklet og vurderet i forhold til: Personalepolitikken, bevillingsområdet og folkeskole, ungdomsskole og foreningsliv.

Forældrene er en central målgruppe i arbejdet, og der bliver arbejdet på at fremme deres ansvar i forhold til de unges rusmiddelforbrug.

Erfaringerne fra processerne viser, at en helhedspræget politik er fordelagtig, fordi flest mulige aspekter og målgrupper derved bliver tænkt med i politikken, og at det er vigtigt med politisk opbakning for at realisere en kommunal rusmiddelpolitik.

6.4 Målgrupper og metoder

I de enkelte kommuner er der flere aktører på forskellige niveauer som er relevante i forbindelse med rusmiddelpolitikker både i forhold til at udarbejde politikken og implementere den:

- Politikerne
- Forvaltningsansatte
- Institutionsledere
- Ansatte i kommunens institutioner
- Private forretningsdrivende (restaurationsejerne)
- Frivillige i sportsklubber m.m.
- Forældre
- Børn og unge.

I bestræbelserne på at få kommunerne til at arbejde med rusmiddelpolitikker har modelamterne særligt målrettet deres indsats mod de ansatte i de kommunale institutioner via de, som er medlem af amternes kommunale nøglepersonnetværk samt lederne i forvaltningerne.

Amternes konsulenter har erfaret, at det er vanskeligt at få kommunerne til at samarbejde om kommunale rusmiddelpolitikker, men som det fremgår, har der været et samarbejde mellem amterne og enkelte kommuner vedrørende processen.

Personlig kontakt, opfordringen via vejledningen og kendskab til hinanden gennem det kommunale nøglepersonnetværk har spillet en meget afgørende rolle for etableringen af samarbejdet. Nøglepersonnetværk er dels brugt som amtets indgang til kommunerne, det konkrete samarbejde, dels har nøglepersonerne fået orientering om de henvendelser, som amtet har rettet til forvaltningscheferne med henblik på at synliggøre og inspirere til udarbejdelse af rusmiddelpolitikker. For amtet er nøglepersonnetværket et helt centralt fundament for samarbejdet, men med forskellige funktioner og relationer.

Eksemplerne viser to forskellige processer. I Rønde Kommune er der tale om en omfattende brugerundersøgelse, som ligger til grund for politikken, forestået af amtets konsulenter i samarbejde med den kommunale ungdomskonsulent. I Dronninglund Kommune er det medarbejderne på området, der på baggrund

af deres viden og erfaringer kommer med politikforslag til den bredere sammensatte gruppe, hvor også de unge er repræsenteret gennem ungdomsrådet. I Rønde Kommune er de unge ikke inddraget i processen indtil videre.

Dette bringer spørgsmålet om de unge som målgruppe på banen, og om hvorvidt de skal inddrages, og hvis de skal hvordan? Argumentet for er, at de er en af de væsentligste målgrupper for indsatsen – argumentet imod er, at det er vanskeligt, hvis der fx ikke som i Dronninglund Kommune er et ungdomsråd, som repræsenterer de unge. Der er dog iværksat en undersøgelse af de unges rusmiddelforbrug. Der indgår således viden om de unge som baggrund for politikken.

Forældrene er imidlertid gennem bestyrelsesposter på banen i Rønde Kommune, men ikke i Dronninglund Kommune. Der er således stor forskel i forhold til, hvilke aktører der er på banen i processen med at formulere politikkerne og også i forhold til, hvordan processen foregår.

En yderligere forskel er, hvordan amtets konsulenter indgår. I Dronninglund Kommune har amtets konsulenter deltaget i arbejdsgruppens møder og derigennem konsulteret arbejdet på baggrund af de mere brede erfaringer, som amtet er i besiddelse af. Der er tale om en konsulentrolle.

I Rønde Kommune har amtets konsulenter været udførende i arbejdet med forundersøgelsen, som er en slags brugerundersøgelse samt skrevet resultaterne i en rapport. Der er således tale om, at amtets konsulenter varetager både en konsulent- og en undersøgelsesrolle.

Amtets konsulentrolle kan således antage flere funktioner fra deltagelse og sparring ved arbejdsgruppens møder til undersøgelse af de lokale aktørers holdninger til de unge og rusmidlerne og som væsentlig arbejdskraftressource i udførelsen af politikken.

De kommunale nøglepersoner spiller en helt afgørende rolle i samarbejdsrelationerne mellem amt og kommune. I Rønde Kommune er det den kommunale nøgleperson, der har været drivkraft i forhold til at få arbejdet med politikken i gang samt søge opbakning fra det politiske og administrative system. Og det er helt afgørende med den politiske og ledelsesmæssige opbakning, for ildsjæle gør det ikke alene:

“Ledelsen skal være med, hvis det er et par ildsjæle, så brænder de som ildfluer omkring en flamme, og så brænder de vingerne af til sidst. Derfor er også den organisatoriske forankring helt afgørende.”

Ledende misbrugskonsulent i Århus Amt

Amtets konsulenter ønsker at konsultere kommunerne i processen med rusmiddelpolitikker. De vil deltage i møder og komme med inspiration til arbejdet. Men en overordnet problemstilling er, at forebyggelse har en meget forskellig prioritet i kommunerne, og at der ikke er mange ressourcer til det forebyggende arbejde lokalt. Desuden viser erfaringerne, at processen med udarbejdelse af kommunale rusmiddelpolitikker er både tids- og ressourcekrævende og kræver, at der er en person, som holder fast og leder processen.

At amtets konsulenter er gået ind i at styre processen med både en undersøgelsesfunktion og en konsulentfunktion samt udarbejdende funktion har medført et ressourcemæssigt løft til den kommunale nøgleperson. Amtet kommer med ressourcer og kan metodisk arbejde med rusmiddelpolitikker og systematisere den indsamlede viden fra aktørerne. Erfaringerne fra modelamterne viser, at samarbejdsrelationen skal bygge på, at amtet er et tilbud og en ressource tilførsel i forhold til kommunerne.

En bred rusmiddelpolitik kræver en arbejdsindsats, som de mindre kommuner vanskeligt kan honorere uden direkte støtte til processen, som det ses i Rønde-eksemplet. Derfor er det relevant, at amtet bidrager med egentlig arbejdskraft. En anden problemstilling set fra kommunernes perspektiv er, at amtet ikke kender den lokale kontekst, og netop her spiller den kommunale nøgleperson en central rolle i forhold til den lokale scene, fx at få koordineret og sammen tænkt, hvad kommunen allerede har af forskellige politikker.

Som det fremgår har Nordjyllands Amt lagt vægt på at inspirere beslutningstagerne i kommunerne samt udarbejde og formidle en vejledning om, hvordan arbejdet med rusmiddelpolitikker kan foregå. Den primære målgruppe for indsatsen har været beslutningstagere i kommunerne, og desuden er der sendt orientering til de kommunale nøglepersoner. Metoderne har været vejledningspjece til inspiration og konsulentbistand til processen. Interessen fra kommunerne har reelt været begrænset. Tilgangen til kommunerne med opfordringer sendt til borgmestrene og socialdirektørerne har ikke være hensigtsmæssig, vurderer amtets leder af forebyggelsesafdelingen.

Udgangspunktet med kommunale handleplaner vedrørende ecstasy var for specifikt, hvorfor indsatsen blev bredt ud til at omhandle kommunale rusmiddelpolitikker. Der foregår en del i kommunerne med politikformuleringer for unge og i relation til rusmidler, fritid eller andet. Men tilsyneladende har den amtslige opfordring ikke givet kommunerne anledning til at intensivere indsatsen på dette område. Det er imidlertid bemærkelsesværdigt, at forholdsvis mange kommuner melder tilbage med en ecstasyhandlingsplan efter amtsborgmesterens opfordring, hvilket er med til at underbygge relevansen af den politiske opbakning i forhold til arbejdet inden for forebyggelsesområdet. Erfaringerne viser, at politisk og ledelsesmæssig opbakning er afgørende for gennemførelse af rusmiddelpolitik. Kommunale rusmiddelpolitikker vil også i fremtiden være et af amternes fokusområder.

7 Festmiljøet

Hvor det foregående kapitel omhandlede et af de mere traditionelle forebyggelsesområder set fra amtets side, nemlig ungdomsuddannelserne, stiller vi i dette kapitel skarpt på festmiljøet, som må siges at være et af de mere uopdyrkede indsatsområder forud for modelprojektet, hvad angår amternes forebyggelsesindsats.

Festmiljøet er udpeget til indsatsområde i ecstasymodelprojektet som et indlysende felt at sætte fokus på, bl.a. fordi ecstasy er et “feststof”, og handel og eksperimenteren med rusmidler foregår typisk i forbindelse med fester enten privat eller på besøg på diskoteker, barer eller cafeer. I modelprojektet er der fokus på det kommercielle festmiljø.

Der er gennemført tre projekter i forbindelse med festmiljøet: 1. Kurser for medarbejdere i festmiljøet (både Nordjyllands og Århus Amter), 2. “Vognen” – ung-til-ung rådgivning i “badebyerne” i Nordjylland og 3. Gadeteater, som var et dramaprojekt i festmiljøet. Sidstnævnte slog aldrig helt igennem.

Der har været to målgrupper for projekterne henholdsvis de unge og medarbejderne fra restauranterne og ejerne.

7.1 Festmiljøprojekter

Kurser i festmiljøet og efterfølgende udarbejdelse af guidelines til restauratører er gennemført i begge amter, men der er brugt forskellige fremgangsmåder, og erfaringerne varierer også. Projektet adskiller sig fra de øvrige projekter, fordi det er planlagt og afholdt i et samarbejde mellem de to modelamter og Sundhedsstyrelsen. To øvrige projekter er gennemført i Nordjyllands Amt, som med “Vognen” og projekt Gadeteater har satset på at bruge og udvikle ung-til-ung metoden i det forebyggende arbejde i festmiljøet.

De unge, medarbejderne i forretningerne/restauranterne og politiet er de centrale aktører inden for dette område. Når vi betragter de tre projekter samlet, er målgrupperne de unge og medarbejderne blevet nogenlunde ligeligt tilgodeset. “Vognen” og Gadeteatret var udelukkende og direkte rettet mod de unge. Festmiljøkurserne havde i første omgang medarbejderne i festmiljøet som målgruppe og dernæst som et led i projektstrategien restauratørerne. Desuden indgår politi, brancheforeninger og bevillingsnævn som væsentlige samarbejdspartnere.

Her følger en kort oversigt over og beskrivelse af de tre projekter, som er gennemført inden for indsatsområdet festmiljøet. Desuden henviser vi til appendiks, hvor projekterne er beskrevet enkeltvis i afsnit 8, 9 og 10.

Projekt	Amt	Formål	Målgruppe	Metode	Status
Kursus i festmiljøet	Begge	- Gøre festmiljøerne stoffri - Hindre brug af ecstasy og andre ulovlige rusmidler på diskoteker m.v. - Opkvalificere medarbejdere på diskoteker til at håndtere personer, der er påvirkede af stoffer - Skabe tradition for samarbejde mellem bevillingsmyndigheder, festmiljøet og politi - Afprøve metoden i det forebyggende arbejde	Restaurations-ejere og medarbejdere	Kursus og retningslinier	7 kurser afholdt for 189 dørmænd m.fl. Guideline distribueret til kommunerne
"Vognen"	Nj	- Mindske tilgangen af nye brugere af ecstasy og lignende stoffer samt nye storbrugere af alkohol blandt unge - Give de unge et sted, hvor de anonymt og forpligtende kan få en pause fra festen og en samtale om stoffer og andre problemer - At skabe debat om rusmidler blandt unge - Afprøve ung-til-ung metoden i en mobil forebyggelsesenhed tæt på festmiljøet	Unge under 25 år i festmiljøet i feriebyerne	Ung-til-ung	453 unge har besøgt vognene i sommerhalvåret 2001 og 2002
Gadeteater	Nj	- Udarbejde og gennemføre dramaindslag i festmiljøet, som skulle vække til eftertanke ift. brug af rusmidler - Udvikle ung-til-ung metoden	Unge	Ung-til-ung og drama	Enkelte indslag i 2001

7.2 Kurser i festmiljøet

Projekt kurser i festmiljøet tager afsæt i konklusionerne fra de europæiske erfaringer, hvoraf det fremgår, at det er hensigtsmæssigt at samarbejde med de medarbejdere, som arbejder i det kommercielle festmiljø i det forebyggende arbejde. Sundhedsstyrelsen har i rapporten "Ecstasyforebyggelse i Europa – en opsamling af de eksisterende erfaringer" fra 2001 samlet beskrevet de europæiske erfaringer på feltet. Undersøgelsen peger på, at der er en reel risiko for, at stofferne bliver rodfæstede som en del af de unges party- og præsentationskultur, og at weekendforbruget for nogle bliver udbredt til hverdagssituationer (Sindballe m.fl. 2001). Rapporten er udsendt til amterne.

Det overordnede formål med kurser i festmiljøet og guidelines er at gøre festmiljøet stoffrit. Det er centralt, at restauratører og medarbejdere oplever en støtte til deres håndtering af stofproblemerne, og at de til gengæld arbejder systematisk for at forhindre stofsalg og stofbrug. Af projektbeskrivelsen fra Århus Amt fremgår det, at kursusaktiviteterne skal have fokus på:

"Viden og handlemuligheder i forhold til dørmænds/ansattes arbejdsfelt, så de både kan se signalerne på misbrug og sundhedsmæssige risici og agere. Kur-

serne skal være lokale og udformes i et samarbejde mellem branche, amt og politi.”

Fra projektbeskrivelse for udviklingsprojekt om forebyggelse af ecstasy

Det konkrete formål med kurserne er for det første at kvalificere medarbejdere i festmiljøet til at håndtere personer, som er påvirkede af stoffer, således at de kan blive hjulpet hurtigt og behandlet korrekt. For det andet at skabe traditioner for samarbejde mellem bevillingsmyndigheder, festmiljøet og politiet. Kurserne er et forsøg, og derfor er det tredje formål at afprøve denne metode i det forebyggende arbejde.

Der har i alt været afholdt syv kurser for medarbejdere i festmiljøet fx dørmænd, bartender, discjockeyer og indehavere. Et kursus i Århus med 25 deltagere fra 4 restauranter (ud af 32) og tre kurser i Randers med i alt 120 deltagere (fra 16 restauranter), tre kurser i Nordjyllands Amt med 44 deltagere fra Aalborg, Læsø og Hadsund, Hobro og Øster Hurup.

Der er stor forskel på interessen for at deltage i kurserne, hvilket tilsyneladende hænger sammen med både, hvilket lokalområde der er tale om, og fremgangsmåde og samarbejdsrelationerne i forbindelse med kurserne. Desuden peger erfaringerne fra Randers på, at det er væsentligt at tilrettelægge tidspunktet for afholdelse af kurserne, så det bedst passer til deltagernes arbejdstider. Således foregik kurserne i Randers i aften timerne, hvilket passede målgruppen her bedst, eftersom mange havde arbejde i dagtimerne eller var under uddannelse. I Nordjyllands Amt foregik kurserne om dagen, og det kan have afholdt nogle fra at deltage, men modsat kan der også være en del af målgruppen, som netop arbejder om aftenen.

Fremgangsmåden i forbindelse med kurserne i Randers, hvor brancheforening og bevillingsnævn har været aktive og positive medspillere, har således været den største succes med at få restaurationsmedarbejderne fra flere forskellige forretninger og mange til at deltage (se i samarbejdskapitlet).

Indholdet på kurserne har været:

- Viden om “hurtige stoffer” og forgiftninger
- Førstehjælp ved forgiftning
- Konflikthåndtering og viden om konflikter
- Samarbejde med politi og andre myndigheder.

Det lokale misbrugsbillede har også været en del af indholdet på kurset i Randers, hvor SSP-konsulenten fortalte om dette. At kurserne skulle foregå i lokalområderne har været intentionen bag samtlige kurser, men i Randers er dette

også indgået som en del af selve kursusindholdet og fremlagt at den lokale medarbejder inden for området. Samarbejdet mellem den lokale SSP-konsulent og amtets forebyggelseskonsulent er etableret via det kommunale nøgleperson-netværk.

Et godt kursus vurderer deltagerne

Kurset er et godt initiativ, synes deltagerne. Og der er tilfredshed med både indhold og udbytte. Nedenstående tabel viser den andel af deltagerne fra henholdsvis kurserne i Nordjyllands Amt og Århus Amt, som har svaret, at de i høj grad eller i nogen grad er enige i udsagnene.

Procent som har svaret "i høj grad" eller "i nogen grad"	Nj	Århus
Var kurset relevant for dig?	89	99
Har du fået viden om stoffer?	77	94
Har du fået viden om, hvordan du løser konflikter?	85	71
Var du tilfreds med de praktiske øvelser?	81	83
Var underviserne gode nok?	92	97
Var der tid nok?	88	57
Var kurset alt i alt tilfredsstillende?	92	98

I Århus varede kurset seks timer fordelt på to aftener. I Ålborg og på Læsø varede kurset 10 timer og foregik om dagen (henholdsvis to weekenddage og to hverdage). I Randers foregik kurset over 10 timer fordelt på to aftener.

Kursusformen vekslede mellem korte oplæg, øvelser og gruppearbejde. Kursusdeltagerne fremhæver, at det er afgørende for deltagelse, at kurserne er foregået uden for restaurationernes åbningstid. Deltagerne har således brugt deres fritid på kurset.

Der er udbredt tilfredshed med selve kursusformen, men flere deltagerne mener, at der skulle være mere tid til emnerne generelt og til erfaringsudvekslingen i særdeleshed. Der var behov for at komme mere i dybden med de enkelte emner.

"Kurset kunne godt være længere, for jeg synes ikke, at vi fik alt det med, som er vigtigt."

Kursusdeltager

Erfaringsudvekslingen med medarbejdere fra andre restaurationer fremhæver deltagerne især som væsentlig og lærerig. Diskussionerne om, hvordan man konkret kan handle i forskellige situationer samt værktøjer til at gøre det, ønsker nogle af deltagerne mere af.

Kurset skulle kvalificere medarbejderne i festmiljøet ved at give dem viden om illegale rusmidlers virkninger og forgiftningssymptomer. En sygeplejerske holdt oplæg om symptomer og gennemgik grundliggende førstehjælp.

Deltagerne oplever, at de har fået enten ny viden eller fået genopfrisket tidligere konkret viden om stoffer samt fået skærpet deres opmærksomhed på emnet. En af konklusionerne var, at man skal handle på symptomerne frem for at forsøge at finde ud af, hvilke stoffer der har fremkaldt en eventuel forgiftning. Efter kurset har deltagerne erfaret, at det giver dem en sikkerhed i arbejdet at vide, hvad de skal gøre, når en af gæsterne falder omkuld.

“Det er rart at vide, hvordan man skal gøre, når der er en, som er gået omkuld. Og hvad man skal have gjort, inden Falck kommer.”

Kursusdeltager

Deltagerne havde erfaringer med at afvise store grupper af gæster eller aggressive gæster, når de skabte problemer på diskotekerne. Hvordan man gennem personlig fremtræden og adfærd forebygger og løser konflikter, der er opstået på grund af stoffer, blev sat under lup. En konsulent fra Center for Konfliktløsning kom med et indlæg om konfliktoptrapning. På denne baggrund diskuterede deltagerne forskellige måder at håndtere stofpåvirkede gæster på samt en procedure for, hvem man tilkalder i tilfælde af en optrappet konflikt.

Efter kurset synes deltagerne, at de er blevet bedre rustet og mere sikre i deres måde at håndtere konflikter på. Kommunikative færdigheder og en mere objektiv indstilling som virkemidler i konflikten er værktøjer, de nu tager i anvendelse. Tidligere tog medarbejderne i højere grad konflikterne personligt og brugte fysisk kontakt, når de skulle afværge konflikter mellem gæster eller mellem gæster og personale.

“Nu har jeg gjort mig overvejelser om, hvordan og hvorfor konflikter opstår, og hvad man kan gøre for at løse dem. I det hele taget har jeg lidt flere redskaber at trække på end før.”

Kursusdeltager

Desuden oplever deltagerne, at de har fået sat fokus på problemstillingen vedrørende håndtering af stofpåvirkede personer og deres egen rolle i forhold til konfliktsituationer, hvilket de synes kan bruges både i forhold til, at de har en sikkerhed, når de handler i konkrete situationer, og i forhold til at de er forberedte på, hvad der kan ske, og hvordan de så kan agere. Endelig peger nogle på, at de er blevet mere åbne i forhold til at tale med kolleger og andre om de til tider vanskelige situationer, de står overfor. Et fokus på arbejdsmiljøet i deres restaurationer nævnes også af nogle af deltagerne som en effekt fra kurset.

Samarbejde med politiet var også et af emnerne på kurset. Politiet holdt oplæg om politiets ansvar og opgaver. Afklaring af samarbejdsrelationer til politiet vurderer deltagerne særligt positivt. På et af kurserne var der interesse for, at politi og restauratører indgik i et samarbejde vedrørende konkrete problemer.

Men det kan være vanskeligt for medarbejderne i festmiljøet at føre konkrete forbedringer af samarbejdet ud i livet, hvis restauratørerne ikke er indstillet på det.

“Det var godt med en fri og ærlig snak med politiet, så vi kan hjælpe hinanden og samarbejde om at nå et fælles mål.”

Kursusdeltager

Erfaringerne peger imidlertid på, at det er yderst relevant, at en repræsentant fra det lokale politi deltager, fordi der typisk er tvivl om samarbejdsrelationen.

Muligheder og barrierer

Der er interesse og behov for kvalificering af medarbejderne i festmiljøet, viser erfaringerne fra modelamterne, og det er både medarbejderne selv og aktørerne på området, som giver udtryk for dette. Deltagerne giver udtryk for, at de har fået brugbar viden om rusmidler, konfliktløsning og samarbejde med politiet samt redskaber til at håndtere akut opståede krisesituationer i forbindelse med unges indtagelse af rusmidler – bl.a. førstehjælp.

Der er også grundlæggende barrierer for restauratørerne. Stor konkurrence på markedet får nogle til at omgås handel med rusmidler lemfældigt. Desuden er der mange forskellig-rettede krav, som restauratørerne skal leve op til. Endvidere kan der være ejere, som er involverede i salg af stoffer, hvorfor deres motivation til at arbejde med forebyggelse ikke er til stede. Modsat vil det for langt hovedparten af restauranterne været uheldigt med dårlig omtale af deres forretning.

Det er hensigtsmæssigt, at kurserne både foregår i lokalområdet og inddrager den lokale kontekst indholdsmæssigt både i forhold til rusmiddelscenen det pågældende sted samt i forhold til deltagelse af lokale samarbejdspartnere på kurset og her særligt politiet. Medarbejderne peger imidlertid på, at det er vanskeligt for dem at styrke samarbejdet med politiet, hvis ikke restauratørerne bakker initiativet op.

Desuden fremhæves den erfaringsudveksling, som foregår på kurserne mellem medarbejdere fra forskellige restauranter i samme lokalområde, som positiv. Dette kan naturligvis lettest lade sig gøre i områder med mange restauranter og et bredt festmiljø. Anderledes forholder det sig i de lokalområder, hvor der er få festmiljøer, og hvor samarbejdspartnere således også bliver fx flere forskellige politikredse.

Det var vanskeligt at rekruttere kursusdeltagere fra mange forskellige restauranter til de første kurser, modsat det sidste kursus, hvor deltagerantallet var så stort, at kurset måtte gentages tre gange. Dette tyder på, at det er helt afgø-

rende at samarbejde med de lokale aktører og samarbejde med bevillingsnævn og brancheforening.

En anden problemstilling i forhold til at nå målgruppen af restaurationer er, om det er de rigtige deltagere, som kommer til kurserne. Det vil sandsynligvis være sådan, at det er de restaurationer, som interesserer sig for forebyggelse og for at gøre en indsats for at gøre festmiljøet stoffrit, som deltager i kurserne, og derfor kan vi have en formodning om, at man ikke når de medarbejdere på restaurationer, som har massive problemer med stoffer. Her ville en påkrævet uddannelse af medarbejderne – autorisation – være en mulighed. Et forslag, som politimestrene også peger på i deres ecstasyrapport, hvor det anbefales, at bevillingshavere, bestyrere, dørmænd m.fl. gennemgår en obligatorisk uddannelse med tilnærmelsesvis samme indhold som overstående kurser.

Desuden peges der på, at uddannelsen bør medføre en form for autorisation, som det er kendt for ansatte i et vagtselskab (Ecstasyrapporten fra politimesterforeningen, 2002). Deltagerne giver også selv udtryk for, at der skulle være obligatoriske kurser for dørmænd som led i deres ansættelse. Der har også været forslag om certificering af festmiljøet eller strammere krav til bevillingerne.

7.3 Nul tolerance guide

Forankringen og perspektiverne i forhold til kurserne i festmiljøet hænger til dels sammen med udarbejdelsen og distributionen af en nul tolerance guide.

Ud over kurserne for ansatte var hensigten også at udforme retningslinier for den bedste praksis for at undgå indtagelse af stoffer i festmiljøet rettet mod medarbejdere i restauranterne samt handlingsvejledninger, hvis unge er påvirket af rusmidler samt så påvirket, at der er overhængende sundhedsmæssig risiko forbundet med situationen.

På baggrund af erfaringerne fra kurserne har amterne i samarbejde med Sundhedsstyrelsen udarbejdet en guide med retningslinier og forslag til forebyggelse i festmiljøet. Nul tolerance guiden – en guide mod stoffer i nattelivet er efter testning blandt medarbejdere fra restauranter i Randers udsendt til samtlige kommuner i de to amter i marts 2003 med opfordring til at distribuere den blandt relevante restauratører. Der medsendes også badges til forretningernes personale.

Desuden er der oprettet en hjemmeside i forbindelse med guiden med følgende indhold: Udkast til pressemeddelelse til lokalpressen, udkast til følgebrev til forretningerne, erfaringerne fra Ålborg og Randers, gode råd til kurser rettet mod de ansatte i nattelivet, projektbeskrivelse for indsatsen samt links og bestilling af materiale. Materialet er sendt til de enkelte kommuner således, at de har mulighed for at lancere guiden til restauranterne. På hjemmesiden er der

forslag til følgebrev m.m., det vil sige præfabrikeret materiale, som så kan tilpasses de lokale forhold.

Der vil være mulighed for, at kommunerne sætter fokus på området, men der er også risiko for det modsatte – at kommunerne ikke følger op på henstillingen, måske fordi en problemstilling kan være, hvem der konkret skal gøre det. Det har på grund af tidspunktet for udsendelsen af guiden ikke været muligt at få nogle bud fra kommunerne på denne metode til videreførsel af indsatsen.

7.4 Ung-til-ung rådgivning

Projekt “Vognen” er iværksat i Nordjyllands Amt som en målrettet ung-til-ung indsats i festmiljøet i Blokhus, Løkken, Skagen og Øster Hurup i sommerhalvåret 2001 og i Øster Hurup i sommeren 2002. Feriebyerne er kendt for at samle mange feriegæster i sommerhalvåret og også mange unge.

Ung-til-ung er også brugt i et andet projekt “*Gadeteater*”, hvor unge forsøgte at vække til eftertanke i forhold til brug af illegale rusmidler ved at optræde pludseligt, sjovt, tankevækkende og provokerende ved fx festivaler, koncerter og i nattelivet. Der blev forsøgt med enkelte happenings i sommerhalvåret 2001, men indslagene var tilsyneladende ikke synlige for de unge, og projektet blev stoppet på baggrund af erfaringerne, som viste, at drama og teater anvendt som happenings ved festivaler, koncerter og lignende ikke er en anvendelig metode i festmiljøet. Årsagen kan bl.a. være, at målgruppen er for diffus, og teaterstykket skal være meget synligt for at kunne konkurrere med de mange andre aktiviteter, som foregår ved udendørsarrangementer. I det efterfølgende fokuserer vi på “Vognen”, fordi erfaringerne fra Gadeteatret udelukkende underbygger de konklusioner, vi drager i forhold til, hvad det kræver at anvende ung-til-ung i forhold til rekruttering, vejledning og opfølgning.

Under mottoet: “tag en pause i *Vognen*” gav uddannede unge andre unge omsorg og information fra tre mobile campingvogne, som var placeret i nærheden af festmiljøet i de pågældende byer. “Vognen” var åben i hele sommerhalvåret 2001 mellem kl. 23:00 og kl. 07:00 torsdag, fredag og lørdag. Ideen bag projektet var at indsamle praktiske erfaringer med ung-til-ung formidling og samtidig give de unge i målgruppen et tilbud om en pause fra festen og en anonym og seriøs samtale om stoffer og andre problemer, der lå den unge på sinde, på et tidspunkt, hvor den unge stadig var påvirket af aftenens oplevelser.

453 unge har besøgt “Vognen” med en overvægt af drenge. Alle besøg i “Vognen” blev registreret på skemaer. Heraf fremgår det, at de unge først og fremmest brugte “Vognen” som en mulighed for dialog og omsorg og derefter information om projektet og en snak om rusmidler og holdninger til fest, stoffer og alkohol. Nogle fik rådgivning i forhold til problemer ud over rusmiddelproblematikken fx forældres skilsmisse, kærestesorger og lokale slagsmål. En-

kelte blev henvist til andre hjælpeforanstaltninger i kommunalt regi. Alle har fået mulighed for en pause fra festen, en kop kaffe og en snak med ædru unge. Projekt "Vognen" har skabt kontakt til målgruppen og har med en informativ dialog udfordret de unges holdninger til rusmidler. Samtidigt har projektet ved sin tilstedeværelse i områderne skabt lokal debat om rusmidler.

Unge skaber kontakt og dialog inden for et bredt problemfelt

Ung-til-ung er en metode, hvor unge formidler et emne til andre unge. Det er de unge, der er i centrum. Metoden bliver mere og mere udbredt og er især brugt i det forebyggende arbejde i forhold til alkohol og narkotikamisbrug, prævention og kriminalitet.

Unge er selv en del af ungdomskulturen og har egne samtidige erfaringer. Derfor er de troværdige og ligeværdige parter, når de giver information om disse emner. De formår at skabe kontakt og debat med andre unge. Desuden får de unge formidlere selv reflekteret over egen adfærd og holdninger samt øget deres viden om emnet (Christensen, 2002).

De unges projekt?

Intentionen fra Nordjyllands Amt var, at de unge formidlere skulle opleve projekt "Vognen" som deres og være med til at udvikle konceptet inden for de overordnede rammer.

De unge formidlere havde derimod en forestilling om, at de blev ansat til at varetage en på forhånd defineret funktion.

En af de centrale erfaringer fra projektet er således, at de voksne fra amtet og de unge formidlere bør være enige om, hvem der skal udfylde rammerne. Det vil sige, at arbejdsdelingen og samarbejdet mellem initiativtagere og udførere af projektet skal være klar.

Nordjyllands Amt har rekrutteret de unge, gennemført et kursus for dem og forestået det overordnede samarbejde til de lokale myndigheder. Desuden har de stået til rådighed med faglig sparring og supervision for de unge formidlere, både, mens "Vognen" var åben og efterfølgende ved evalueringsmøder. Muligheden for sparring, støtte og supervision er afgørende undervejs i forløbet og efter, hvis der har været særlige problematikker, fordi det kan være svært for formidlerne at få viden om de unge, som de ikke kan handle i forhold til.

Engagerede formidlere

De unge formidlere blev rekrutteret gennem opslag og pjecer uddelt på sociologistudiet, socialrådgiver-, lærer- og pædagoguddannelserne. De blev aflønnet efter studentermedhjælperstatus. 20 unge henvendte sig for at stå for "Vognen", hvilket var halvdelen af det ønskede antal. Det betød flere vagter til de unge formidlere, og at der ikke var mulighed for at vælge nogle fra.

De unge formidlere blev kvalificeret på et kursus af 2 dages varighed i foråret 2001. Kurset indeholdt:

- Kommunikation
- Førstehjælp
- Viden om illegale rusmidler
- Information om livet i en “ferieby”
- Besøg af en tidligere stofmisbruger
- Diskussion af projektets formål.

Unge med erfaringer

De unge formidlere skal have viden om kommunikation og erfaringer med “at feste igennem”. Nogle havde egne erfaringer med brug af stoffer – andre ikke. Det er centralt, at andre unge kan identificere sig med de unge formidlere, derfor skal det ikke være de “pæne piger og drenge”.

Erfaringerne peger på, at det er relevant at rekruttere de unge formidlere fra sociale og humanistiske uddannelser, fordi de allerede gennem deres uddannelse har kvalifikationer i forhold til kommunikation og dialog. Desuden vil de kunne bruge deres erfaringer fra ung-til-ung i forhold til deres fag.

For at være en god ung-til-ung formidler skal man:

- Være ung af alder og sind
- Være åben og nysgerrig
- Være afklaret om egne holdninger til emnet
- Ikke lide af “hjælpersyndrom”
- Kunne huske, hvordan det er “at feste igennem”
- Gerne have egne erfaringer med rusmidler
- Have kendskab til det lokale festmiljø.

Aldersmæssigt er det en fordel, at formidlerne er få år ældre end de unge, som besøger “Vognen”, fordi de har erfaringer og kan fungere som forbilleder for de unge.

En ung “amtskonsulent” eller en ung-til-ung formidler

Et af dilemmaerne i ung-til-ung metoden er balancen mellem på den ene side at kvalificere de unge til at varetage opgaven på en forsvarlig måde for dem selv og de andre unge. På den anden side skal de fastholde, at de handler på baggrund af egne erfaringer. De unge skal ikke indlære de “rigtige” holdninger og løsninger, men netop bruge deres egen erfaringsbaserede dømmekraft i kontakten og dialogen med de unge, der besøger “Vognen”.

Den sociale relation mellem de unge formidlere skal prioriteres på kurset for formidlere fx gennem teambuilding.

Samarbejdet mellem de unge formidlere skal være godt. Det er en af forudsætningerne for, at de kan bruge hinanden konstruktivt i udvikling af konceptet

omkring “Vognen” og i vanskelige situationer. Samarbejdet er også en forudsætning for, at det rent praktiske arbejde som fx bemanding og indkøb fungerer.

Desuden skal kurset indeholde diskussion og afklaring af, hvornår de unge formidlere skal henvise videre til andre instanser fx til politiet. Unge opfatter ikke nødvendigvis politiet som en relevant part at henvise til, men i visse situationer er det dem, der skal på banen.

Lokal tilpasning – café eller rådgivningsenhed

De unge udviklede et koncept for “Vognen”, som bl.a. var tilpasset:

- De besøgendes behov
- Lokalmiljøet
- Deres fortolkning af formålet med “Vognen”
- “Vognens” fysiske placering.

De unge tilpasser “Vognen” til lokalmiljøet og den givne placering, og de unge forhandler sig frem til det koncept, som de kan stå inde for i gruppen. Det viste sig, at nogle havde prioriteret information og rådgivning mere end andre. Nogle havde skabt en caféstemning ved “Vognen”, andre havde brug for at signalere rådgivningsenhed. Dette viser en fleksibilitet i forhold til lokalmiljøet og i forhold til stemningen de enkelte nætter.

Ideen med “Vognen” har været, at de unge formidlere ikke skulle være på cafeerne eller diskotekerne, men have en selvstændig base “Vognen” placeret et sted fx på campingpladsen eller, hvor de unge kommer forbi på vej til og fra “festen”. Placeringen af “Vognen” har haft afgørende betydning for “Vognens” koncept og for, hvor besøgt den var. I en by var det ikke muligt at opstille en campingvogn på grund af lokale restriktioner. I stedet foregik ung-til-ung formidlingen fra Sund By butikken i byen, hvilket var en uheldig placering, fordi det var væk fra festmiljøet, og det resulterede i få besøg. Den bedste placering var i umiddelbar nærhed af festmiljøet.

Muligheder og barrierer

Den forebyggende indsats i festmiljøet i Nordjyllands Amt viser, at unge har skabt kontakt til målgruppen og er gået i dialog med de unge, som besøgte “Vognen”, om holdninger til rusmidler.

Vi kan trække følgende erfaringer frem, som vil kunne bruges i den videre forebyggende indsats, hvor man vælger at bruge ung-til-ung metoden i festmiljøet:

- Klar arbejdsdeling mellem initiativtagere og udførere af projektet
- Uddannelse af formidlere, hvor teambuildingen mellem formidlerne prioriteres
- Placeringen af den mobile oplysningsenhed i umiddelbar nærhed af festmiljøet
- Formidlerne skal have viden om, hvem de henviser til i særlige krisesituationer fx den sociale døgnvagt og politiet
- Opbakning fra de lokale aktører til projektet
- Mulighed for sparring og supervision til formidlerne.

Med en mobil forebyggelsesenhed kommer man ud i nærheden af festmiljøet og yder rådgivning inden for brede problemstillinger, hvor også nogle ligger ud over rusmiddelproblematikker.

8 Information, rådgivning og behandling

I dette kapitel vil vi se på de projekter, som falder uden for de tre indsatsområder. Projekterne er meget forskellige. Der er tale om projekter inden for primær forebyggelse fx informationsmateriale til unge og forældre samt projekter inden for sekundær forebyggelse, som retter sig mod unge, som fx kommer ind på skadestuerne med ecstasyforgiftning.

Nogle af projekterne er kortvarige og afspejler bl.a. konsekvensen af udviklingsprojektets opstartsfase uden inddragelse af faglig ekspertise fx ecstasytelefonrådgivningen og skadestueprojektet.

Der er en del formidlings- og informationsmateriale af forskellig karakter, som dels har været brugt i undervisningsforløb på ungdomsuddannelserne, pjecer med information om rusmidler til forældre samt en hjemmeside, som løbende har informeret om ecstasymodelamtets indsatser i Nordjyllands Amt.

Desuden har hvert amt forsøgt at etablere et samarbejde med sygehusene dels om registrering af ecstasyforgiftninger, dels et opfølgende rådgivningstilbud. Registreringerne er foretaget i Århus Amt, men har ikke medført samarbejde mellem forebyggelseskonsulenter og skadestuer i nogle af amterne.

I Århus Amt har der været et kursus for medarbejdere i behandlingssektoren. Kurset sætter et overset emne på dagsordenen samt peger på muligheder for at følge den erhvervede viden op med supervisionsforløb efter endt kursus. Endelig har der været en telefonrådgivning i kort tid vedrørende ecstasy og en projektmageruddannelse for enkelte udvalgte unge.

Netop at der er så forholdsvis mange projekter under denne kategori viser, at amterne ikke udelukkende har lagt fokus på de tre indsatsområder, men forsøgt sig frem med mange forskellige metoder og mod mange forskellige målgrupper, også uden at have forankring for øje. Der har imidlertid været tale om forholdsvis små projekter.

8.1 Informationsmateriale

Der er udarbejdet og distribueret en del informationsmateriale i modelprojektperioden. Materialerne har både rettet sig mod de unge og forældrene og den brede offentlighed. Folderen "Ecstasy lige nu" og rusmiddelguide for forældre til teenagere er distribueret via amternes kommunale nøglepersonnetværk. Det er imidlertid interessant at hæfte sig ved, at amterne vælger at ramme forældre-målgruppen gennem informationsmateriale. Forældrene har også været aktører i forbindelse med udarbejdelse af kommunale rusmiddelpolitikker, men ellers har amterne fundet det vanskeligt at ramme denne målgruppe.

De projekter, som specifikt har fokuseret på ecstasy, er hurtigt blevet forældet i takt med, at den medieskabte debat lagde sig. Videofilmen "Ecstase" er et eksempel. Filmen henvender sig til unge og handler om gode grunde til ikke at tage ecstasy. Den handler om de velfungerende unge og de, som har valgt at sige nej til ecstasy, og om de unge, som har en holdning til rusmidler. Filmen distribueres via Foldbjergcentrets kommunale nøglepersoner. Forebyggelseskonsulenterne har brugt filmen som undervisningsmateriale til enkelte undervisningsforløb på ungdomsuddannelserne i starten af modelprojektperioden.

"At vise en film er et godt pædagogisk redskab, bl.a. fordi eleverne kan få et afbræk, hvor de sidder og kigger på noget, men det sidste årstid har vi ikke brugt Ecstase, men vi brugte den i starten især i undervisningsforløbene på gymnasierne, men den var ikke hensigtsmæssig at bruge på produktions-skolerne..."

Tidligere brugte vi Sundhedsstyrelsens film "Klar", men ecstasyfilmen var mere oplysende på en humoristisk måde. I dag er den forældet, fordi den udelukkende handler om ecstasy, og fordi den kræver meget forklaring. Men den kan bruges til at snakke om, hvad det normale er jf. myten om, at det er gud og hvermand der tager ecstasy. Og det afkræfter den, og den underbygger det synspunkt, at det almindelige faktisk er at sige nej til ecstasy.

Formålet med filmen var også, at den skulle give nogle argumenter for at sige nej. Den rettede sig mest til gymnasier og handelsskoler, og netop på disse uddannelsesinstitutioner var der i forvejen mange, der sagde nej.

Filmen egnede sig ikke til produktionsskolerne, og reaktionerne fra de elever, som dog har set den herfra, var, at de medvirkende lyver, eller det handler om det bedre borgerskab. Desuden ved de unge på produktionsskolerne meget om ecstasy – helt konkret i forvejen. Men filmen var måske god som provokation, men på den anden side kunne den også være med til at stigmatisere de unge – ved netop at fremstille superunge – de kunne se op til dem og se dem som rollemodeller, men det kunne også få dem til at opleve sig som bunden..."

Forebyggelseskonsulent

Det blev hurtigt vanskeligt for forebyggelseskonsulenterne at bruge Ecstasefilmen i undervisningen, fordi den for ensidigt handler om ecstasy, og derfor skulle konsulenterne bruge uforholdsmæssigt mange forklaringer for at få diskussionerne til at handle om rusmidler generelt. Som det bliver påpeget i cita-

tet, er film et udmærket pædagogisk redskab i forbindelse med undervisningsforløb på ungdomsuddannelserne, men det er centralt at forholde sig til, hvordan budskaberne bliver modtaget af den pågældende målgruppe og om, hvorvidt den pågældende film overhovedet er velegnet til den specifikke målgruppe. Således er erfaringerne med videofilmen "Ecstasy", at den var anvendelig i forhold til gymnasieelever, men ikke i forhold til elever på produktionsskoler.

8.2 Rådgivning

Skadestueprojektet i Nordjylland og ecstasytelefonlinien i Århus har haft til formål at rådgive unge, som var på vej ud i et ecstasymisbrug. Målgruppen for skadestueprojektet var akutforgiftede unge, der var forgiftet på grund af indtagelse af ecstasy og andre former for rusmidler i et sådant omfang, at der var brug for et sundhedsfagligt opsyn og eventuel behandling.

I et samarbejde mellem skadestuerne i Nordjyllands Amt og behandlingsinstitutionerne (Foldbjergcentret og Bixen) blev der planlagt en ændring af praksis. En udvalgt kontaktperson på skadestuerne skulle sikre, at unge, som var indlagt med rusmiddelforgiftninger, skulle tilbydes en samtale med en behandler fra en af behandlingsinstitutionerne og i givet fald tage telefonisk kontakt til behandlingsstederne. Var de unge under 18 år, skulle forældrene først kontaktes. I den 3 måneders periode, projektet varede, var der alt 7 personer indlagt, men ingen af dem ønskede at tage imod behandlingstilbuddet. Projektdelegerne fra amtet og sygehusene konkluderede på denne baggrund bl.a., at projektet tilsyneladende ikke var relevant for de unge, som ikke ønskede henvendelser fra det etablerede behandlingssystem, og de nævnte i den forbindelse, at et tilbud om opfølgning/rådgivning fra en person uden for systemet måske ville blive modtaget positivt af de unge.

Telefonlinien i Århus vedrørende ecstasyrådgivning var heller ingen succes, fordi der stort set ikke var nogle henvendelser i løbet af de tre måneder den fungerede. Erfaringerne med ecstasylinien bekræfter tidligere antagelser om telefonrådgivninger, nemlig at de ikke må være for specifikke, og at det tager lang tid at gøre telefonrådgivninger kendt i befolkningen.

Der har også været et skadestuestatistikprojekt i Århus Amt. Formålet var videnindsamling gennem registrering af antallet af ecstasyforgiftede unge. Der har været mellem 2 og 5 indberetninger om måneden. Skadestuestatistikken har været god dokumentation i forhold til at afdramatisere ecstasyproblematikken og i bestræbelserne på, at indsatserne ikke alene skulle fokusere på ecstasy. To gange har en skadestue indberettet op til 5 ecstasyforgiftninger, hvilket har givet anledning til at se nærmere på det område. Registreringen er stoppet.

“Skadestueindberetningerne var også en del af afdramatiseringen af ecstasy, fordi vi havde gjort meget ud af at sige, at ecstasy ikke er specielt interessant, men at hele rusmiddelkulturen også alkohol skal i fokus. Tallene fra de umiddelbare registreringer fra skadestuerne på, hvor mange der kom ind, har været gode at have i forhold til afdramatisering af fokus på ecstasy alene. Som vi har synes var uhensigtsmæssig i forhold til en forebyggelsesstrategi...

To gange har man kunne se, at Randers lå højt (selvom der kun var et par stykker) det har de kunnet bruge til at se, om det var noget særligt ved dem. Og den ene gang opdagede de noget særligt. Der bliver ikke registreret på andre rusmidler.

Hvis man skulle lave noget yderligere, så skulle det være at ruste medarbejderne til at behandle, og det kan de i forvejen. Skadestuen har udelukkende det formål at tage sig af akut opståede situationer og afhjælpe den akutte problemstilling. Det er ikke deres funktion at have noget, der rækker udover. Vi kan ikke komme og sige, at de skal rapportere til os, hvis de ser nogle unge, som har det dårligt. Vi skal have respekt for samarbejdspartneres opgave og ikke tro, at det, vi laver, skal fylde horisonten for alle andre.”

Ledende misbrugskonsulent

Her bliver peget på en central problemstilling i forhold til samarbejdsrelationerne mellem amt og skadestuer, nemlig at amtet ikke kan komme og forlange, at de skal registrere. Der er tale om et statistisk materiale, som viser relativt få indberetninger. Spørgsmålet er, om man ville have gavn af en bredere registrering, hvor andre rusmidler også indgår. Generelt må vi konkludere, at samarbejdet mellem forebyggelse og behandlingssektor ikke har været prioriteret i modelprojektet.

8.3 Opkvalificering af behandlere

I tråd med andre af projekterne under indsatsområderne ungdomsuddannelserne og festmiljøet har der i relation til målgruppen af ansatte, som enten direkte eller indirekte arbejder med unge og misbrug, været afholdt et undervisnings- og træningsforløb om dobbeltproblematikken psykosociale problemstillinger og misbrug. Målgruppen var medarbejdere med meget forskellige uddannelsesmæssige baggrunde – der var både psykologer og social- og sundhedsassistenter, nogle var fuldtidsansatte og andre deltidsansatte.

Selve undervisningsforløbet var præget af oplæg fra forskere inden for området.

“Tre medarbejdere kommer hen efter den temadag, som handler om personlighedsforstyrrelsen - det har været tabu i forhold til de unge piger, de har arbejdet med, de har aldrig drøftet det i personalegruppen eller haft kendskab til det. Nu får de et kendskab, og de kan blive lettet for følelsen af afmagt, fordi de er blevet klogere. Det er en succes.”

Projektleder

I forhold til problemstillingen, hvordan den tilegnede viden kan anvendes i den daglige praksis, er der interessante aspekter i denne indsats. Det blev fx tilstræbt, at der fra de institutioner, som var med til undervisningsforløbet, kom både leder og medarbejdere. Desuden var der efter undervisningsforløbet et såkaldt træningsforløb, hvor kursisterne fik løbende supervision med særlig henblik på temaet.

Litteraturliste

Christensen, Eisenhardt m.fl.: *Erfaringsopsamling af metoden ung-til-ung*. Aalborg Kommunes Ungdomscenter, 2002.

Emerek, Ruth m.fl.: *De unge og rusmidlerne – holdninger til og forbrug af rusmidler. En undersøgelse med særlig henblik på ecstasy blandt de 16-19 årige på ungdomsuddannelserne i Nordjyllands Amt*, Ålborg Universitet, 2001.

Fyns Amt: *Peer education*. Report on an international seminar, 1998.

Hagemann, Helle: *Unge med et stort forbrug af alkohol og unge potentielle misbrugere – en evaluering af initiativer under Alkohollokalpuljen*. CASA, 2000.

Hagemann, Helle og Marianne Malmgren: *Børn i misbrugsfamilier – evaluering af modelprojekt i Fyns Amt*, CASA, 2003.

Henriksen, Claus Syberg og Olsen, Claus B: *Alkoholproblemer – En kortlægning af kommunernes indsats*. Videnscenter om Alkohol, september 2001.

Henriksen, Klaus Goldschmidt m.fl.: *Pædagogiske bolcher – en diskussion på baggrund af Pendlerrapporten*. I Social Kritik nr. 72, 2001.

Jensen, Hanne Juel: *Udviklingsprojekt om forebyggelse af ecstasy*. Driftsområdet for Voksne Handicappede i Århus Amt, 2000.

Københavns Kommune 2003-2005: *Folkesundhedsplan – Unge som målgruppe med fokus på tobak, alkohol og stoffer*. Københavns Kommune 2003-2005.

Larsen, Martin m.fl.: *Ecstasyforebyggelse i Europa – en opsamling af de eksisterende erfaringer*. Sundhedsstyrelsen, 2001.

Laursen, Svend og Svend Mørch: *Ung-til-ung som pædagogisk metode og at lære at være ung – Modernitetens pædagogik*. Ungdomsringen, 1998.

Lindholm, Jonas: *Børn i misbrugsfamilier – en evaluering af initiativer under Alkohollokalpuljen*. CASA 1999.

Lund, Thomas: *Notat til Sundhedsstyrelsen – information til unge på ungdomsuddannelserne vedrørende fest-stoffer*. 2002.

Nordjyllands Amt: *“Nordjyllands Amts udviklingsprojekt om ecstasy om lignende stoffer”*, 2000.

Mikkelsen, Peter: *"Kommunernes børnepolitik"*. I Pædagogik og politik i kommunerne. RUC, Højvangseminaret og CASA, 2002.

Politimesterforeningen: *"Ecstasyrapport"*, 2002.

Stark, Bjarne: *"Ungdom, hverdagsliv og stimulanser – forebyggelse på ungdomsuddannelser – erfaringsopsamling på metodeudviklingsprojekt"*, udkast 2001.

Sundhedsministeriet: *"Udviklingsprojekt om ecstasy-forebyggelse i to "Model-amter"*, august 2000.

Sundhedsstyrelsen: *"Unge brug af illegale rusmidler – en kvalitativ undersøgelse"*. Sundhedsstyrelsen, 1999.

Thaarup, Alice: *"Kommunal rusmiddelpolitik – hvorfor?, – hvordan?, – hvem?"*, Foldbjergcentret, 2001.

Villumsen, Susanne: *"Unge og rusmidler – en undersøgelse af de 16-19 åriges rusmiddelerfaringer på ungdomsuddannelse i Århus Amt"*, 2001, Århus Amt og Sundhedsstyrelsen, 2001.

Voss, Michael: *"Unge og risiko – en tredje vej"*. Ungdomsforskning nr. 3, 2002.

Bilag 1

Materialiste

Af dette bilag fremgår det, hvilke publikationer og materialer modelamterne har udgivet i forbindelse med udviklingsprojektet.

Publikationer fra Nordjyllands Amt:

Nordjyllands Amt: *“Nordjyllands Amts udviklingsprojekt om ecstasy og lignende stoffer”*, 2000.

Emerek, Ruth m.fl.: *“De unge og rusmidlerne – holdninger til og forbrug af rusmidler. En undersøgelse med særlig henblik på ecstasy blandt de 16-19 årige på ungdomsuddannelserne i Nordjyllands Amt, Ålborg Universitet*, 2001.

Foldbjergcentret Nordjyllands Amt: *“Rusmiddelprojekter på produktionsskolerne i Nordjyllands Amt”*, 2002.

Foldbjergcentret Nordjyllands Amt: *“Ecstasy – lige nu”*. Til forældre i Nordjyllands Amt, 2001.

Foldbjergcentret m.fl.: *“Rusmiddelguide – for forældre til teenagere”*, 2002.

Foldbjergcentret Nordjyllands Amt: *“Kommunal rusmiddelpolitik – hvorfor?, hvordan?, hvem?”*, 2001.

Foldbjergcentret Nordjyllands Amt: *“Flertalsmisforståelse – en vejledning til undervisere”*, 2001.

Nordjyllands Amt: *“Ekstase”*. Videofilm, 2001.

Nordjyllands Amt: *“Livet er et spil – spil dine kort rigtigt”*, Dilemmakort til 16-19 årige til undervisningsbrug, 2002.

Nordjyllands Amt: *“Høj på livet”*. Opgavehæfte til skriftligt dansk på gymnasieniveau, 2002.

Nordjyllands Amt: *“NOI – venner påvirker – påvirker venner?”*. Beretninger om stoffer fra Nordjylland, 2002.

Nordjyllands Amt: *“En historie om venskab”* – video til brug i undervisningen på produktionsskoler, 2002.

Nordjyllands Amt: *“Ideeer og inspiration til arbejdet med forebyggelse i undervisningen inden for rusmiddelområdet”*, 2002.

Publikationer fra Århus Amt:

Stark, Bjarne: *“Ungdom, hverdagsliv og stimulanser – forebyggelse på ungdomsuddannelser – erfaringsopsamling på metodeudviklingsprojekt”*, udkast 2001.

Villumsen, Susanne: *“Unge og rusmidler – en undersøgelse af de 16-19 åriges rusmiddelerfaringer på ungdomsuddannelse i Århus Amt”*, 2001, Århus Amt og Sundhedsstyrelsen, 2001.

Århus Amt: *“Udviklingsprojekt om forebyggelse af ecstasy og lignende stoffer”*, 2000.

Thomas Lund: *“Delrapport – kursus for kontaktlærere på Silkeborg Tekniske Skole”*, Århus Amt 2002.

Thomas Lund: *“Læringsrapport: Rusmiddelpolitik på ungdomsuddannelser”*, Århus Amt 2003.

Thomas Lund: *“Værktøjskasse – rusmiddelpolitik på ungdomsuddannelserne.”*. Undervisningsmateriale, Århus Amt, april 2003.

Århus Amt: *“Rusmiddelpolitik - Kommunikation, Holdninger, Handlinger”*. Video, Forebyggelseskonsulent Bent Ulrikkeholm, Århus Amt, 2003.

Publikationer fra begge amter:

Sundhedsstyrelsen, Nordjyllands Amt og Århus Amt: *“Nul Tolerance”* guide mod stoffer i nattelivet, 2003.

Projektoversigt

Her følger en oversigt over projekterne i udviklingsprojektet om ecstasyforebyggelse.

(Bemærk nummereringen ikke følger samme princip i hele skemaet)

Nordjyllands Amt	Århus Amt
Ungdomsuddannelserne	
1. Spørgeskemaundersøgelser til elever på ungdomsuddannelser (begge amter – 2 projekter)	
2. Undervisning for elever på produktionsskoler	6. “Ungdom, hverdagsliv og stimulanser”. Fokusgruppeinterview og temadage med elever
3. Temadage for lærere på produktionsskoler	7. Rusmiddelpolitik og kursus for kontaktlærere på teknisk skole og udarbejdelse af håndbog og videofilm til undervisningsbrug
4. Nøglepersonnetværk for lærere	8. Rusmiddelpolitik og kursus for lærere på produktionsskoler
5. Vennekampagne med materialer til eleverne	
Festmiljøet	
9. Kursus for medarbejdere i festmiljøet og guidelines til restauratører (begge amter)	
10. Mobil forebyggelsesenhed “Vognen”	
11. Gadeteater	
Rusmiddelpolitik	
12. Kommunale rusmiddelpolitikker og handleplaner	13. Kommunale rusmiddelpolitikker
Andre projekter	
14. Skadestueprojekt	15. Skadestuestatistik
16. Projektmageruddannelse til unge	17. Telefonrådgivning – Ecstasylinien
20. Forskelligt informationsmateriale • “Ecstasy lige nu” informationsfolder til forældre • Rusmiddelguide til forældre (begge amter) • Videofilmen “Ecstasy” • Hjemmeside med information om modelprojektet	18. Kursus for medarbejdere i behandlingssektoren + studietur

Projekterne er beskrevet enkeltvis i appendiks til denne rapport bl.a. under følgende overskrifter: Formål, målgruppe, metode, aktiviteter, organisering, brugervurderinger og samlet vurdering samt materiale.